ZICHRON MEIR EDITION

תרגום אונקלוס ONICLOS

פרשת כי תבוא Parashas Ki Savo

ArtScroll® Series

Rabbi Nosson Scherman / Rabbi Gedaliah Zlotowitz

General Editors

Rabbi Meir Zlotowitz 7"7, Founder

פרשת כי תבוא

[בו] א וְהָיָה פִּנְּיִה תַּמִּן ג וְתִיתִי לְנָת בָּהַנָּא דִי יִהִי אֵּלְהָּרְ נֹתֵן לְךָּ לְשַׁכֵּן שְׁכִּנְּהָה תַּמָּן ג וְתִיתֵּר לְאַרְצָא דִי יִיְּי אֱלְהָּרְ נִתֵּר לְּבְּרִי הַשְׁכְנָא וְתִיּרְתַה וְתָתֵּר בַּהָּי בּ וְתִּפֵּר יִהְרָ אֲשֶׁר יהוְה אֱלְהָּרְ יִהֵּב לְּךְ הְשַׁכְּנָא וְתִיּרְתַה וְתָתֵּר בַּבָּי בֵּה: בּ וְתָפַר יהוְה אֱלְהָרְּ יִהֵּב לָּךְ הְשַׁמְתָּ בַּטְּנָּא וְהָלָהְ וְהָלַכְתָּ אֵל-הַכָּלְוֹם אֲשֶׁר יהוְה אֱלְהָּרְ יִהֵּב לָּךְ הְשַׁמְתָּ בַטְּנָּא וְהָלָה וְיִהָּלְ אֵלְּהַרְ דִּי יִיָּ אֶלְהָרְ יִהֵּב לָּךְ וְשַׂמְלָּה וְיִירְשִׁתְּה וְּמָּלֶּי מְאַרְצָּךְ דִּי יְיָה אֶלְהָרְ יִהְרָ בַּעָּלָּא וְהָלָּה וְהָבָּית מְאַרְצָּךְ דִּי יִיְיִם אֶלְהָּרְ וְשַׂמְתָּ בַטְּנָּא וְהָבָּת וְהָבָּת אֶל-הַכּּהְהָׁוֹן אֲשֶׁר יִהְנְה הֵּיְנִהְי נִהְנִי אֶלְהָרְ וְשַׁבְּלִיה שְׁכִּנְּהָה תַּמָּוֹ יִיתְרָּוֹ אֶלְיִר בְּהָבָּלְהוֹ אֲשֶׁר יִהְנְה יְהָיָה בַּיָּבְיִים הְהָבָּי וְשַׁבְּלִיה שְׁכִּנְּהָה תַּמָּוֹ שָׁם: ג וֹתִיתִי לְנָת בָּהָּנָא דִי יִהְיָה בַּיָּלָּא וְתִיּה בְּנִילִים אֶלְיִים בְּבָּנְיִים הְהָבָּים הְבָּיִים הְהָבָּי

שֶׁהֶן שְׁבְּעַת הַמִּינִין (ספרי רלז; מנחות פד:): זַיְּת שֶׁבֶּן. (לעיל שס) זַיִּת חֲבִּרִי (ספרי שס), שְׁשַׁמְלוֹ חָגוּרְר בְּחוֹכוֹ (ברכות לעו):
זְּרְבָשׁ (לעיל שס) הוּח דְּבַשׁ פְּמָרִיס (ירושלמי ביכוריס ח, ג; ספרי שס): בַּרֵאשִׁית. חָדָס יוֹכֵד לְתוֹךְ שְׁדֵהוּ וְרוֹמֶה פְּחֵנָה שָׁבּבְּרָה, בּוֹרְיס (בכוריס ג, ה; פּוֹרְדְ עָבָיה נְמִי לְסִימָן, וְחוֹמֵר: הַבֵּי זָה בִּפּוּרִיס (בכוריס ג, ה; ספרי שח): (ג) אֲשֶׁר יִהְיָה בַּיָּמִים הָהַם. חַיִּין לְךְ חֻׁלָּח כֹּהֵן ספרי שח): (ג) אֲשֶׁר יִהְיָה בַּיָּמִים הָהַם. חַיִּין לְךְ חֻׁלָּח כֹּהֵן

(א) וְהָנָה בִּי תָבוֹא וֹגוֹ׳ וִירִשְׁתָּה וְנָשְׁבְתָּ בָּה. מַגִּיּר שָׁלֹּ הְמְיִּיבוּ בְּבָּפּוּרִים עַד שָׁבָּבְּשׁוֹ אֶׁת הָּאָרֶן וְמְּלְּחְּהָ (קדושין לֹח): (ב) מֵרֵאשִׁית. וְלֹחׁ כָל רֵחֹשִׁית, שֶׁחֵין כָּל הַפִּירוֹת חַיִּיבִין בְּבָבּוּרִים טְּלָּחְ שִׁבְּעִת הַמִּינִין בִּלְבָּד, נָחֱמֵר בָּחוֹ "אָרֶן" וְנֶחֱמֵר בְּחַן "אָרֶן" וְמָּה לְּהַבְּן מִשְּׁרָה וּגוֹי" (לעיל ח, ח), מַה לְּהַבָּן מִשְּׁרָשׁ הַשְׁרָן יִשְׂרָאַל אַף כְּחֹן מִשְּׁבָּחַ שְׁרַן יִשְׁרָאַל, הַמִּינִין שַׁנְּשִׁבְּחָה בָּהַן אַרָן יִשְׂרָאַל אַף כְּחֹן מִשְּׁבָּח אָרֵן יִשְׁרָאַל, הַּיִּינִין שְׁנְּשִׁבְּחָה בָּהַן אַרָן יִשְׁרָאַל אַף כְּחֹן מִשְּבָּח אָרֵן יִשְׁרָאַל,

—— CHUMASH TRANSLATION

26.

¹It will be when you enter the Land that Hashem, your God, gives you as an inheritance, and you take possession of it, and settle in it, ² that you shall take of the first of every fruit of the ground that you bring from your Land that Hashem, your God, gives you, and you shall put it in a basket and you shall go to the place that Hashem, your God, will choose, to rest His Name there.

³ You shall come to the Kohen who will be in those days,

ONKELOS ELUCIDATED -

26.

- 1. ייִהִי אֲבִי תֵעוֹל לְאַרְעָא It will be when you enter the Land אַרְעָא יַהָב לָּךְ יִהָב לָּךְ אַחֲסָנָא that Hashem, your God, gives you as an inheritance, וְתִירְתַה וְתִהֶּב בָּה and you take possession of it, and settle in it, [1]
- 2. וְתִּפֶּב מֵרֵישׁ כָּל אִבָּא דְאַרְעָא that you shall take some of the first ripening of every fruit of the ground דִּי תָּעֵל that you BRING INSIDE from your Land דִּי יִי אֱלָהָּך that Hashem, your God, gives you, בּי יִי אֱלָהָּך that Hashem, your God, gives you, בּי יִהְעָּנִי בְּפֶלָּא and you shall put it in a basket בּי יִתְרָעִי יִי אֱלָהְךְ and you shall go to the place דִּי יִתְרְעִי יִי אֱלָהְךְ that Hashem, your God, will FAVOR over all others דִּי יִתְרְעִי יִי אֱלָהְרָ to rest His shechinah there (i.e., the Beis HaMikdash).
- 3. יְתֵיתֵי לְּוָת בְּהָנָא You shall come to the Kohen די שומי שאנון — who will be serving in those days,

above, 8:8: wheat, barley, grapes, figs, pomegranates, olives, and dates (*Rashi*).

Here, Onkelos translates הָבִיא, bring inside.

^{1.} That is, after you conquer and apportion the Land. The mitzvah of *bikkurim*, which is the subject of this passage, did not take effect until the Jewish people *take possession of it*, i.e., complete the conquest of Eretz Yisrael, and *settle in it*, i.e., apportion it among the tribes (*Rashi*).

^{2.} The mitzvah of bikkurim applies specifically to the seven species for which Eretz Yisrael is praised, listed

^{3.} Although the Hebrew word מָּבִיא can mean either "bring" or "bring inside," Aramaic distinguishes between the meanings, using the verb חַיִּחֵי for "bring" and חָעֵל for "bring inside" (the same is true of other forms of this verb; see above, 1:7 note 18).

וְאֶמֵרְתָּ אֵלֶיוּ הָגַּרְתִּי הַיּוֹם לֵיהוְה אֱלֹהֶיךּ כִּי־בָּאתִי וְמִימֵר לֵה חַנִּיתִי יוֹמָא בִין לֵיבְּחָ אֱלֹהֶיךּ אֲנִי עַלִּית עָנִיּנִּי לֵאֲבָרָעְ אֲלֶהָרְ אֲנִי עַלִּית עָנִיּי בְּיִבְּיִים יְיָ לֵאֲבָהָתָנְא לְמִתּן לֵנְאּ: יּ וְלָקָח לְאַרְעָא דִּי לַיִּים יְיָ לַאֲבָהָתָנְא לְמִתּן לֵנָא: יּ וְלָקָח לְאַרְעָא דִי לַיִּים יְיָ לַאֲבָהָתָנָא לְמִתּן לֵנָא: יּ וְיִפַּב הַבְּהָנָא לְמִתּן לֵנָא: יּ וְיִפַּב הַבְּהָנָא לְמִתּן לֵנָא: יּ וְיִפַּב הָבְּהָנְא לְמִתְּן לֵנָא: יִּ וְיִפָּרְ אֵלְהָּוּ אֵלְהָּוּי בְּעָבְיתִי וְאָמַרְתְּ אַבְרָהִי וְלְבָּיְח יִהְוָה אֱלְהָיִרְ אֲלַהָּוּ אַבָּרְמִי אֹבָּדְ אָבְיּיִ הְּנְה וְיִנְיִם וְעָנִיתְ וְאָמַרְתְּ לִפְנֵי | יהוְה אֱלֹהֶיִּךְ אֲלַהָּוֹ אֹבָרְ אַבְּיִּעְ עְבָּיִים יְיִי אֶלְהָּיִּ אֲלָהָוּ אָבְיּא יְתִּיּעְ וְאָמַרְתְּ לִפְנֵי | יהוְה אֱלֹהֶיִרְ אֲלָהָוּ לִבְּיִ בְּעָּאְ יִתְּיִם וְעָנִיתְ וְאָמַרְתְׁ לִפְנֵי | יהוְה אֱלֹהֶיךְ אֲלָהָוּ לַבְּיִא אַבְּיִּעְ אְבָּיִים וְיִישִׁרְ אָבְיִים וְיִישְׁרְ אָבְיִים וְיִישִׁרְ אַבְּיִים וְנִימִר וְבָּנְיִם לְבְּיִבְּיִים וְנְיִימָר וְתָּמִימִר מֵּנְהִיּתְ וְאָבָנִיתְ וְאָבְיִים וְנְמִימִר מְבְּיִים וְנְיִימָר וְבָּיִים וְבִייִם אְּבָּיִים וְיִיתְיִים וְנְתִימִר וְבְיִים לְבְּיִבְ וְיִנְיִים וְנְעִנִיתְ וְאָבָּיִים וְבְיִים וְבִייִים אְבָּיִים וְיִבְיִים וְנְמִימִר מְבְיִים וְבְּיִבְּיִים וְיִימִיתְ וְבְּבָּיִים וְבִייִם אְּנִים וְנִימִר מְנְבִים מִּיְבָּי וְיִישְׁתְּיִים וְנִימִימֵר מְּנְבִיים וּיִבְּיִים וְיִישְׁבְּיִי וְ יִיהְנִים וְיִישְׁתְּיִים וְנְיִימִר וְבָּיִים וְבִייִם הְּיִבְּיִים וְיִים מְּיִבְּיִים וְיִישְׁתְיִים וְנִימִיתְּים וְנִימִיתְר מְנְיִבְּיִים וְיִבְיִים וְיִים מְּיִים וְיִים וְּיִים וְיִים וְיִים וְבִּיים וְיִיהְיה וְיִיים וְּיִבְייִי אְבְּיִיתְיִייִים וְינִייִים וְינִייִים בְּיים בְּיִים וְיִנְיִים וְנִיים וְנְיִילְיִים בְּיִים בְּיִים וְיים וּיִיים וּיִים וְיִים וְיִים וְּיִים וְינִייִים וְיִבְּיִים בְּיִים וְיִים וְיִים וְיִנְיִים וְּנִינִים וְּנִינִייִים וְנְיִים בְּיִים וְיִים וּינִייִים בְּיִים וּיְיִים בְּיִים וְיּבְּיִים בְּיִים בְּיִים וְיּיִים וּיִנְיִים בְּיִים וְיִים וְיִנְיִים וּ

נ״א: וְיַצְנְעְנֵה*

רש"י

מִזְכִּיר חַסְבֵּי הַמֶּקוֹס. "חֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי", לָבָן בּמָּץ לַעֲקוֹר אָת הַכּּל כְּשֶׁרָדְף חַׁחַר יַעֵּקב, וּבִּשְׁבִיל שֶׁחָשַׁב לַעֲשׂוֹת חִשֵּׁב לוֹ הַמָּקוֹס כְּחִילּוּ עָשָׂה וספרי שאו. אוּמוֹת וֹנ"א: שֶׁבְּאוֹמוֹת] הָעוֹלָס חושב לָהֶס הקב"ה מַחֲשָׁבָּה וֹרָעָה] כְּמַעֲשֶׂה וירושלמי פאה א, א; קידושין מ.):

טוֹבָה (שם רלט): הגַּדְתִּי הַיּוֹם. פַּעֵם חַׁחַת בְּשָׁנָה, וְלֹח שְׁמֵּי פְּעָמִים (שם): (ד) וְלָקַח הַבּהֵן הַשְּנָא מִיּנֶדְר. לְהָנִיף חׁוֹתוֹ (שם ש). פֹהֵן מֵנִיחַ יְדוֹ פַּחַת יַד הַבְּטָלִים וּמֵנִיף (סוכה מו:): (ה) וְעַנִיתַ. לְשׁוֹן הַרָמַת קוֹל (סוטה לב:): אַדַמִּי אבַד אַבִּי.

שַׁבְּיַמִידְ, כְּמוֹ שָׁהוּח (ספרי רחט: וְאַמַרְתַּ אֱלִיוּ. שַׁחֵינְדְּ כְּפוּי

— CHUMASH TRANSLATION —

and you shall say to him, "I have related today to Hashem, your God, that I have entered the Land that Hashem swore to our forefathers to give us." 4 The Kohen shall take the basket from your hand, and he shall lay it before the Mizbe'ach of Hashem, your God. ⁵ Then you shall call out and say before Hashem, your GodAramean [would have1 destroyed father.

ONKELOS ELUCIDATED -

וְתֵּימֵר לֵּה — and you shall say to him, וְתִּימֵר לֵּה — וְתִּימֵר לֵּה — "I have related today BEFORE Hashem, your God, דִּי קִיִּים יְיָ — that I have entered the Land בְּאַבְיִּתְנָא — that Hashem swore to our forefathers לְמִתַּן — to give us."[4]

- 4. יְיַפֶּב בְּהֵנְא סֵלָּא מִידְךְ The Kohen shall take the basket from your hand, בּן בוּ and he shall lay it בוּ בְּּדְם before the Mizbe'ach of Hashem, your God.
- 5. וְתָתִיב וְתֵימֵר קֵּדָם יִיָּ אֱלְּהָךְ Then you shall RESPOND and say before Hashem, your God, לַּבָן אֲרַמָּאָה בְּעָא לְאוֹבְרָא "LAVAN THE ARAMAEAN SOUGHT TO DESTROY my

Presumably, this refers to bringing the produce from one's field into his house (*Pas'shegen; Lechem VeSimlah*). This is consistent with *Ramban*, who interprets our verse to means that when a person brings *bikkurim*, he must first take the fruits into his house, place them in a basket, and only then bring them to the Beis HaMikdash (see *Me'at Tzori*; see further, *Meshech Chochmah*).

- 4. With this declaration, the person expresses his gratitude to Hashem for having brought him into Eretz Yisrael (*Rashi*, with *Mizrachi* and *Gur Aryeh*; *Ramban*).
- 5. The Kohen does not take the basket away from him, but takes hold of the basket to perform *tenufah* (waving). The Kohen places his hand beneath the hand of the person bringing the *bikkurim*, and together, they wave the basket (*Rashi*; see following note).
- 6. According to some interpretations, the word וְהַנִּיחוֹ is

related to the root of חחו, lead (as in Shemos 32:34: חַחַּיּ, lead the people). In this case it refers "leading," or waving the basket as part of the tenufah service (see Makkos 18b with Rashi חר"ה, Targum Yonasan here; see also Maharam to Makkos ibid., who notes that this could be the meaning of Rashi in our passage as well). Onkelos, however, translates חַרְּבִּיִּחוֹ as and he shall lay it, following the simple meaning of the word (Me'at Tzori).

Some texts of Onkelos state מְיַצְנְעָבּוּ, and he shall store it, which connotes leaving the basket in place for some duration of time. Possibly, according to Onkelos, after the basket is placed before the Mizbe'ach, it should not be removed immediately, but rather left in place until the Kohanim are ready to take the fruits to eat (Or HaTargum).

7. The Hebrew root ענה can mean either respond or

וֹיָרֶד מִצְלַיִּמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט וַיְהִי־שֶׁם לְגוֹי גַּדְוֹל עָצִוּם וּיְחַת לְמִצְרִים וְדָר תַּמָּן בְּעָם וְעֵר וַהַּנָה תַּמָּן לְעַם רַב תַּקִּיף וְיָרָנִּהְ לְעָלֵינוּ עֲבֹדָה קַשְׁה:

וְלָב: וְ וַיָּרֶעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרָים וַיְעַגְּוּנוּ וַיִּיהְנְוּ עֲלֵינוּ עֲבֹדָה קַשְׁה:

וְמַגִּישׁוּ לֵנָא מִצְרָאִי וְעַנְּיִנְא וִיהֵבוּ עֲלֵנָא פָּלְחָנָא קַשְׁיָא:

וְנִצְעֵילָ אֶל־יהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמֻע יהוֹה אֶת־קֹלֵנוּ וַיִּרְא

וְנִצְעֵינָא קַבָּם יִיָּ אֱלָהָא דַאֲבָהָתֵנָא וְקַבִּיל יִיְ צְלוֹתָנָא וּגְלִי בָּבְּהָתֵנָא וְקַבִּיל יִיִּ צְּלוֹתָנָא וּגְלִי בָּבְּבָּתְנִינְא וְקַבִּיל יִי צְלוֹתָנָא וּנְיִי הְּלָּהָא בַּאֲבָהָתֵנָא וְקַבִּיל יִי צְלוֹתָנָא וּנְבִּיּי בְּבָּהָתֵנָא וְקַבִּיל יִי צְלוֹתָנָא וּנִי בּבְּהָתֵנָא וְקַבִּיל יִי צְלוֹתָנָא וּנְיִי בְּלְהָא בַּבְּהָתֵנָא וְקַבִּיל יִי צְלוֹתֵנָא וּיִּבְּים יִיִּ אֲלָהָא דַאֲבָהָתֵנָא וְקַבִּיל יִי צְלוֹתָנָא בָּהָתֵנָא וְקַבִּיל יִי בְּלִיתָּנָא וּנְהָיִי בְּלְיִיִּיִי בְּלְיִבָּא בְּלְיִבְיּא בְּבְּם יִיִּ אֲלָהָא דַאֲבָהָתֵנָא וְקבִּיל יִי בְּלְיִבָּא בְּהָתֵנָיִי בְּבְּיִים יִּיְ בְּיִי בְּלְהָא דִּבְּבָּתְנָא וְּבְּבִיּיל יִי בְּיִי בְּלְּהָא בְּבְּהָתְנָא וְבִּבְיּתִנְא בְּבִים יִיִּ בְּלְבָּי בְּנָה בְּיִי בְּיִבְּיִי בְּיִי בְּיִיּיִי בְּיִבְּיִי בְּיִים בְּתְּיִי בְּבְּיִּי בְּבְּיִים יִיִּי בְּבְּיִים וְיִי בְּבְּבָּתְיִּי בְּבִּים יִיִּי בְּיִבְּיִי בְּיִי בְּיִּבְיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִים בְּיִי בְּיִים בְּיִּבְיִי בְּיִּי בְּיִי בְּיִבְּיִי בְּבְּהָים וְיִבְּהְנָא וְבִּבְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִי בְּיִבְּיִי בְּיִים בְּיִבְייִים בְּיִים בְּיִי בְּיִים בְּיִים בְּיִנְיִי בְּיִים בְּיִים בְּיִי בְּיִים בְּיִים בְיִי בְּיְיִים בְּיִי בְּיִים בְּיִים בְּיִיבְייִיים בְּיִיבְייִים בְּיִים בְּיִי בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִיי בְּיִים בְּיִייְייִים בְּיִים בְּיִים בְּיִיים בְּיִייִי בְּיִיְיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִיבִיי בְּיִיבְייִים בְּיִים בְּיִייִיוּי בְּיִיבְייִיהְיִיים בְּיִיבְייִיוּיוּי בְּיִים בְּיִיבְיוּי בְּיִייִייְיִיוּיִי בְּיִייִייְנִייְיִייִיוּי בְּיִייְבִייּיְיִיּ

י"בס

וַיַּרֶד מִצְרַיְמָה. וְעוֹד אֲחֵרִים בָּאוּ טָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ, טֶאַחֲהֵי זֹאֹת יָרַד יַעֲקֹב לְמִלְרָיִם: בַּמְתָּי מִעָּט. "בַּטָבְעִים נַפָּט" (לעיל י, כב; ספרי שם):

— CHUMASH TRANSLATION —

He descended to Egypt and sojourned there with a few men, and there he became a nation — great, strong, and numerous. ⁶ The Egyptians harmed us and they afflicted us, and they placed hard work upon us. ⁷ Then we cried out to Hashem, the God of our forefathers, and Hashem heard our voice and saw

- ONKELOS ELUCIDATED -

father, Yaakov. [8] וּנְחַת לְמִצְרֵים — [Yaakov] later descended to Egypt אָרָר תַּמָּן בְּעֵם זְעֵר — and sojourned there with A NATION few in number, וְהָוֹה תַמָּן — and there he became בְּהַנְה תַמָּין — a nation that was great, strong, and numerous.

- 6. וְאַבְּאִישׁוּ לָנָא מִצְרָאֵי The Egyptians harmed us אוֹנְיוּנָא and they afflicted us, ויהָבוּ עֲלָנָא פָּלְחָנָא קַשְׁיִא and they placed hard work upon us.
- 7. וְצַלֵּינָא קֵּרָם וְיָ אֱלָהָא דַאֲבָהָתָנָא Then we PRAYED BEFORE Hashem, the God of our forefathers, וְלַבִּיל יְיָ צְלוֹתָנָא and Hashem ACCEPTED our PRAYER, וּגַלִי קַרְמוֹהִי and IT WAS

call out. Onkelos differentiates between the two meanings, translating the former as אתב and the latter as ענה Onkelos' rendering of יְטָנִיק in our verse as יְחָתֵיב in our verse as יְחָתֵיב you shall respond, is consistent with Yerushalmi (Bikkurim 3:4), which prescribes that this statement (beginning with אֲבָמִי אֹבֶר אָבִי אֹבֶר אָבי one person dictates the passage, and the one bringing the bikkurim repeats after him (Nesinah LaGer). Alternatively, Onkelos interprets this clause like Ibn Ezra (first approach), who explains that the Kohanim ask the person bringing the bikkurim what he has brought, and he responds by reciting the passage stated here (Me'at Tzori).

Rashi, however, interprets וְעָנִיתָ to mean, "you shall call out in a loud voice."

8. The word אֵבֶר fits the general form of an adjective meaning lost or wandering. According to this, אֲבָּל means, My forefather was a wandering Aramean. This refers either to Avraham, who was from Aram and who wandered through various nations in his lifetime (Rashbam), or to Yaakov, who sojourned for a time in Aram $(Ibn\ Ezra)$.

Onkelos, however, translates the verse as does *Sifrei*, that אֵרָמּי refers to Lavan, and אֵבֶר is a verb meaning *destroy*, referring to Lavan's attempts to destroy Yaakov when Yaakov and his family fled Lavan's home

(see Bereishis Ch. 31). [The Taamei HaMikra (trop) on these words support Onkelos' interpretation, since they indicate a pause between the words אָרָמִי and אָרָמִי ndicating that אַרָמִי is not an adjective describing אָרָמִי ($HaKesav\ VeHaKabbalah$).]

Since Lavan did not actually harm Yaakov, Onkelos renders the verse, Lavan the Aramean "sought to destroy" my forefather. [The verse, however, states it as if he had accomplished his objective (An Aramean destroyed my father) because an idolater is punished for his plans to sin even if his plans fail in the end (Rashi).] The Pesach Haggadah, which also follows this interpretation of the verse, echoes Onkelos' term אָבָה ספּל לְבָּן הָאַרַמִּי לְּעֲשׁוֹת לְיִעֲשְׂר אָבִינוּ ... וְלַבָּן ... וְלַבָּן אָת הַבּל מַה בַּקשׁ לְעָקר אֶת הַבּל Mat Lavan the Aramean "sought" to do to Yaakov, our father ... Lavan "sought" to uproot the entire [family] (Nesinah LaGer, Nefesh HaGer).

The person bringing the *bikkurim* recounts this event to recall the entire succession of kindnesses that Hashem did for the Jewish people from their inception until they entered Eretz Yisrael (see *Rashi*).

9. The Hebrew צעק, cry out, is among the ten verbs used by the Torah to connote prayer (see Devarim Rabbah 2:1). Onkelos translates all these verbs with ילא, the general Aramaic word for prayer. See above, 3:23 note 1.

אָת־עַנְינָ וְאָת־עֲמֶלֵנוּ וְאֶת־לֵחֲצֵנוּ: חְיִּוּפְּקֵנּ יְהוֹהֹ מִמְצְרִים עֵּיְ יְנָ יְהְרָאַ וְהַהַּתְּנָּ וְהָרָעָ עְּהָהְּתָנָא וְדִּיחֲקֵנָא הַבְּא וּבְּאַתִּיוֹ וּהְבּלִים הַנָּיִ וְדִּיחֲקֵנָא הַבָּא וּבְאַתִּיוֹ וּהְבּלְּרָץ בְּלְּהְיִנְיִ עְּמִילְיִת וְּהְבַּלְּרָץ הָבְּעִרְא הְּבִין וִיהַבּ לֵנָא יָת אַרְעָא הָּבְיוֹ וּיִהָּבּ לֵנָא יָת אַרְעָא הָּבְּא הָּבְּא הָּבְאַתִּיוֹ וּיִהָּבּ לֵנָא יָת אַרְעָא הָּבְיּתְ הְּבָּעִין וּיִהַבּ לֵנָא יָת אַרְעָא הָּבְא אָרֶרְע בְּלִּאְרָץ הַבְּּעִייִן וּיִהַבּ לֵנָא יָת אַרְעִא הָּבְּא אָרֶרְע בְּיִּאִרְיִא הָבִּין וִיהַבּ לֵנָא יָת אַרְעָא הָּבְּא הְּבְּעִי יְנְעְ בְּעִּבְּעִי הְּבָּעִי וְיִּהְבָּעֵי וְיִבְּעָתְיִּי יְתְ בִישֹׁ אִבָּא עִּיְרְאָא הְּבְּעִי וְיִהְבְּעִבְּיִ וְּתְבָּעָהְ הְבְּעִי הְרָבְשׁ: יְּנְעַהְרָא הָבְּיִוֹ וְיִהָּבְ לֵנָוֹ אָת־בְאָא הְיִבְּעִי הְּבְּעִי הְיִבְּא הְּבְּעִי הְיִבְּעִי הְיִבְּעִ הְיִבְּעִי הְיִבְּעִי הְיִבְּעִי הְיִבְּעִ הְּבְּעִי הְיִבְּעִי הְיִבְּעִי הְיִבְּעִי הְיִבְּעִי הְיִבְּעִי הְיִבְּעִ הְיִבְּעִי הְיִבְּעְ הְיִבְּעִי הְיִבְּעִי הְיִבְּעְ הְּתִּיְיִי יְיִּי יְּהְרָעִי בְּיִבְעִייִי יִי וְיִבְּאָבְייִי וְּהְבָּעִייִּנְא וְיִבְּבְּעִי הְיִבְּעְ הְיִבְּיִי הְיִבְּעְהְיִנְי וְיִבְּעְ הְיִבְּעִי הְיִבְּיְתְיִי יְיִי יְּהְרָעְ בְּיִבְּעִי הְיִבְיְתְּיִבְּי וְּתְבְּעְבְּיִים וְּבְּבְעִי הְיִבְי וְּהְבְּעְהְיִים וְּתְּבְּעִייִי וְּיִבְּיְתְּיִבְּי וְיִבְּיִי וְיִבְּיִי וְּתְבְּעְבְיִי בְּיִי יְיִבְיְתְּיִבְּי וְיִבְייִי וְּבְּעָבְיי וְיִי יְיִבְּיִים וְיִי יְיִי יְּבְּעְבְיִי הְיִבְּעְ בְּיִיבְּיִי הְיִי וְיִבְּיְיִים בְּיִי וְיִי יְנְיִיּבְעְּבְיִי הְיִי יְּנְבְּיִיבְייִי וְיִי יְיִי יְּבְּיִים וְיִי יְיִי יְּיִיּבְּעְיִים וְיִי בְּיִיבְייִי הְיִיּיִים וְּיִי יְּיְיִיּבְיּיִי וְיִי יְיִיּיְיִי בְּיִים וְיִי יְיְיִיּבְיּיִים וְיִי הְיִּיְיִים הְּיִבְּיְיִים וְיִיּיְיִי בְּיִים הְיִיּיְיִים וְּיִיּיְיִיוּ הְיִיוּיוּ הְיִיּבְיּיִי וְיִי יְּיִיּיִים וְיִי יְיִי יְּיִים יְיִייְיִי וְיִיוּיִים וְיִייְיִי בְּיִיּיִים וְיִייְיִים בְּיִייִים וְיִּיְיִיוּיוּ בְּיּבְיִים וְיִיְיִיוּיוְ בְּיִים וְיִייְיִיוּ בְּיִיּיִיוּיוְ בְּיִיוּיוּיו

נ״א: ותצנענה*

י"נס

[נ"א: הַנָּחַת] הַפֹּהֵן, וְאוֹחֲזוֹ בְיָדוֹ בְּשֶׁהוּא קוֹרֵא וְחוֹזֵר וּמֵנִיף (שס; סוכה שס): (ט) אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה. זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ (שֹם): וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הַאָרֵץ. כִּמַשִׁמִעוֹ (שֹם): (י) וְהִנַּחְתּוֹ. מַגִּיד שַׁנּוֹטְלוֹ אַחַר הַנָפַת

CHUMASH TRANSLATION –

our affliction, our toil, and our oppression. ⁸ Hashem took us out of Egypt with a strong hand and with an outstretched arm, with great awesomeness, and with signs and with wonders. ⁹ He brought us to this place, and He gave us this Land, a Land flowing with milk and honey. ¹⁰ And now, behold! I have brought the first fruit of the ground that You have given me, O Hashem!" And you shall lay it before Hashem, your God,

- ONKELOS ELUCIDATED -

REVEALED BEFORE HIM $^{[10]}$ עֶּמְלָנָא וְלַאוּתָנָא וְדוּחֲקָנָא — OUR TOIL, OUR EXHAUSTION, and our oppression. $^{[11]}$

- 8. אַפְּקְנְא יִי מִמְצְרֵים Hashem took us out of Egypt בְּיַר with a strong hand and with an UP—with great Divine REVELATION, וּבְּחָוְוָנָא רַבָּא with great Divine REVELATION, בּיִחְיוֹנָא רַבָּא and with signs and with wonders.
- 9. יְיהַב He brought us to this place וְאַיְתְיָנָא לְאַתְרָא הָּדֵין and He gave us this Land, אָרַע עָבְדָא הָדָא a Land that PRODUCES milk and honey.
- 10. וְּבְּעֵן And now, הָא אַיְתִיתִי behold! I have brought before You יָת רֵישׁ אָבָא דְאַרְעָא the first of the fruit of the ground יָת רֵישׁ אָבָא דְאַרְעָא that You have given, me, O Hashem!" And, having finished this declaration, you shall lay [the bikkurim] before Hashem, your God, [14]
- 10. Regarding Onkelos' translation of "saw" as it is "revealed before Him," see above, 9:13 note 22.
- 11. In the previous verse, וְעַנְּהִנוּ is a general term for all the forms of affliction that the Egyptians imposed; Onkelos therefore uses the general term אָנְבְּיִנְא , they afflicted us. Our verse, however, uses three separate terms, each one corresponding to a different form of affliction, which Onkelos explains in ascending order: The first, אַנְיִנְּע, our toil, refers to the physical labor; the second, אַנְבְּע, our exhaustion (לְאִרְתָנָא), indicates that the labor was so intensive that they were left with no strength; and the third, יְלְחָצֵנוּ, לַּחְבֶּנָא , לַחְבֶּנָא , our oppression, refers to the added pressure imposed by the overseers to continue working even at that point, when all their strength was gone (see Lechem VeSimlah, Beurei Onkelos, Shaarei Aharon).

[Indeed, in the Haggadah, the words וְאֶת לְחֲצֵנּוּ, and our oppression, of our verse is expounded: יוֹ הַדְּחַקּ, it, this refers to the pressure [placed upon us]. In Shemos 5:13 note 15, we noted that this refers to the increased pressure that the overseers placed on the Jewish people to produce the same amount of bricks even when their supply of straw was taken away.]

- 12. See above, 4:34 note 56.
- 13. Onkelos usually translates the term אם when it refers to entering Eretz Yisrael with the root א, bringing in (see note 3). Here, however, Onkelos does not translate אָאָעִילָּגָא as אָגָאַעִילָּגָא, He brought us in to this place, but אַאָרְתָּנָא, He brought us. Beurei Onkelos explains that reflects the teaching of Sifrei (cited by Rashi) that this place refers to the Beis HaMikdash (cf. Marpei Lashon).
- 14. After the Kohen lays the basket next to the

יְהִשְּתַּחֲוֹיתָ לּפְנֵי יהנְה אֱלֹהֶיך: יא וְשֶׂמֵחְתַּ בְכַל־הַטּוֹב אֲשֶׁר נְתַן־
וְתִסְגּוֹד פֻּדָם יִיָּ אֵלָהָרְ: יא וְתֶחֵבִי בְּכָל טָבְתָא דִּי יְהַבּ
לְךְּ יהנְה אֱלֹהֶרְ וּלְבֵיתֶךְ אַתְּ וְלֵנָאָה וְגִיּנִרְא דִּי בִּינְרְּ:

ס שני יב בִּי תְכַכֶּיה לֵעְשֵׂר אֶת־כָּל־מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךְּ בַּשְׁנָה
יבּ אֲבִי תְשִׁיצִי לְעַשָּׁרָא יָת כָּל־מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךְּ בַּשָּׁנָה
הַשְּׁלִישָׁת שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר וְנָתַתָּה לַבֵּוֹי לַגַּר לַיָּתְוֹם וְלָאַלְמָנְה
תִּלִיתָאַה לְנִינָת לְבִּית הַשְּעַשֵּׁר וְנָתַתָּה לַבֵּוֹי לַגַּר לַיָּתְוֹם וְלָאַלְמָנְה תִּעשֹׁר שְׁנַת מִעשִׂרָא וְתָהַלְּ וּלְנֵאָה לְנִיוֹרָא לְיֵתְמָה וּלְאָרָה לִנִּינָה הִיִּבְּה וּלְאַרְמֵלְתָּה וֹתְּהַ בְּעִבְּה וּלְאַרְמְּרָה בְּשִׁבְּתִּיִם וְלָאַלְמָנְה הִיּנִית שְׁנִת מִעשִׂר וְנָתַתָּה לִנְנִית לְּנִינִים וְלָאַלְמַנְיִּה בִּעִּיִּה וֹיִישְׁת שְׁנַת מִעשִׂרָא וְתָּתָּה לְנִינִיה לְנֵבְיּה בִּיִּתְּיִם וְלָאַבְּיִים בְּעִבְּיִה בִּיִּים וּיִלְאָר לְנִינִים וְלָאַרְיִּישְׁת שְׁנִת מִעִשִּׁר וְנָנְתָהְוֹּן לְלֵנָאָה לְנִיוֹרָא לִנִילְה עִיִּבְים וְלִים מְעִשִּׁר וֹנְתִיּה וֹנִית בְּיִם בְּיִים וּתְּיִבּים וְתִּיִּה וְתִּבְיּה לֵבְיּיִים בְּיִיבְּים וְנִים בְּיִבְיתִּים וּ וְלָּאַה לְנִיּה לְנִינִים בְּיִים בְּיִנְים בְּיִים וּיִים בְּבָּיִים וְנְעִיּה וְנְבִיתְיִים בְּיִבּים וּיִבְּים וְנִים בְּבִים וְיִבּים בְּיִים בְּיִים בְּיִּים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִּים אָּתְיִים בְּיִים וְּיִבְּיִבְיִים בְּנִים בְּבִּי בִּיִים בְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִנְיִים בְּיִים בְּיִים וְיִבְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִּים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִיבְיּים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיבְייִים בְּיִים בְּיִים בְּיִנְיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִּים בְּיִים בִּיבְיי בְּיִים בְּעְיּבְייִים בְּיבְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיבְּיִים בְּיִים בְּעִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיוּים בְּיִּים בְּיִייִים בְּיִיים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיוּים בְּיִים בְּיוּיוּים בְּיִיִיהְיִיּים בְּיִייִּים בְּיִייְיִּיְיִיםּיְיִּיּיְיִי

י"בר

פְּלִין בּוֹ, וְזָהוּ פָּסָח, שֶׁהַרְבָּה חִילְנוֹת יֵשׁ שְׁנְּלְּחָטִין חַׁחַר הַסּוּפּוֹת,
נְמְלְחוֹּ מַטְשְׁרוֹת שֶׁל שְׁלִּשִׁית פָּלִין בְּפָּסַח שֶׁל רְבִּישִית, וְכָל מִי
שְׁשָּׁבָת הַמַּשְׁרוֹתִיו הִּלְּרִיכוֹ הַפָּסוּב לְבַעֲרוֹ מִן הַבָּיִת וספרי שבו:
שְׁבַּת הַמַּעֲשִׁר. שָׁנָה שְׁחִין נוֹהֵג בָּה חֻׁלְּחֹ מִעֲשַׁר שְׁחָדְ מִשְׁבַּר מִשְׁבִּר הַשְׁבַּי שְׁנִים שְׁלְּפָנִיה, שָׁשָׁבָּת רֹחֹשׁוֹנָה וּשְׁנִיה שָׁמִי שְׁנִים שְׁלָּפְנִיה, שָׁשָּׁבְּת רֹחֹשׁוֹנָה וּשְׁנִיה שָׁמִי מְּשְׁבַר רֹחֹשוֹן, כְּמוֹ שֻׁבָּמְת "כִּי מִמְשְׁבֹר שִׁנִי, שָׁנָשֵׁר דְּנִיהְ שְׁנִי מַטְשְׁברוֹת, וּבְּחֹ וְלְמֶּדְּךְ כְחֹן בַּשְּׁנִה בְּחֹן וֹנְתָּהָה לַבְּוֹי מִעְשַׁבר הִישְׁבר שְׁנִי, שָׁמָשְׁר הִישְׁבר שְׁנִי, שְׁמָשְׁר בְּחֹן וְנְתָּהָה לַבְּוֹי מִעְשָׁר רְחִשׁוֹן מְיִבְּי מִמְשְׁברוֹת חְלְּמֶּדְ כְּחֹן בַּשָּׁנִה בְּחֹן וְנְתָּהָה לַבְּוֹי מִעְשַׁבר הִישְׁבר וֹת נִמְשְׁבר הְבִּין וְמִישְׁבר בְּיִרוֹם וְלָאַלְמָנָה בְּחֹן וְנְתַהָּה לַבְּוֹין מִישְׁבר רְחִשׁוֹן שְׁנִי מַטְשְּׁברוֹת חְלְּמֶּרְ כְּמִן וְלְמֵיך בְּיִתוֹם וְלָאַלְמָנָה בְּחֹן וְנְתַבְּה בֹּחֹן בְּבִּיְה בְּבִיי שִׁבְּר בִּיִרוֹם וְלְּבִּית בְּבְּר רִחְשׁוֹן שְׁנִי מַטְשְּׁרוֹת חְלָּה בְּבְּי בְּנִייְ בְּבְּית בְּבְּר רִחְבוֹן בְּבְּבְּבְּר בְּיִרוֹם וְלְּבְּיִים בְּבְּבְּר רִחְשוֹן בְּבִּי בִּי מְשְּברוֹת חְלִּה וְלְנִית שְׁבֵּר רְחִבוֹן בְּבְּבְּת בְּבוֹי בְּבְיתוֹם וְלָבְיתוֹם בְּבְּיִים בְּבְּבְיר רְחִבּים בְּבִי בִּי מַעֲשֵׁר רְחִבּין בְּיִים בְּבְּבְּיוֹן מִין מִים בְּבר רִחִבּים בּבּי בִּיִי מִעְשָׁר רְחִבּין בְּבְּבְּת בְּחוֹים בְּבְּיִים בְּבּי בְּיר בְּיִבְּיוֹין בְּבְּבְּית בְּחִים בְּבּר בִּיִים בְּבְּיוֹם בְּבּית בְּבְּיוֹים בְּבְּיוֹים בְּיוֹין בְּיוֹים בְּבּיים בְּיִים בְּבְּיוֹים בְּיוֹים בְּבְּיוֹים בְּבְּיוֹים בְּבְּיוֹים בְּבְּייוּים בְּבְּיוֹים בְּבּבּיה בְּבְּיוֹים בְּבְּיוֹים בְּיוֹים בְּבְּבְית בְּיוֹים בְּבְּבְּיוֹין בְּיוֹב בְּיִים בְּבְּבְיבִים בְּבְּיוֹים בְּבְּיוֹים בְּבְּבְּבְיוֹיוּב בְּבְיבְיוֹיוּים בְּבְּבְיוֹיוֹים בְּבְּבְיוֹים בְּבְּיוֹם בְּבְּבְיוֹם בְּבְּיוֹים בְּבְּבְיוֹים בְּבְּיוּבְיוּבְיוּיוּיוּים בְּבְּבְּבוּי בְּב

— CHUMASH TRANSLATION — — — C

and you shall prostrate yourself before Hashem, your God.

11 You shall rejoice with all the goodness that Hashem, your God, has given you and your household — you and the Levi and the convert who is in your midst.

¹² When you finish tithing every tithe of your produce of the third year, the year of the tithe, and you give to the Levi, to the convert, to the orphan, and to the widow,

(יא) וְשְּׁמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב. מִפָּאֹן אָמְרוּ: חֵין קוֹרִין מִקְרָּא בְּפִּוּרִים אָלָּא בִּוְמֵן בַּשִּׁמְּחָה, מֵעֵעָׂרֶת וְעֵד הַחַגּ, שֻׁלָּדֶם מְלַפְּט בְּפּוּרִים אָלָּא בּוְמֵן בַּשִּׁמְחָה, מֵעֵעָׂרֶת וְעֵד הַחַגּ, שֻׁאָדָם מְלַפְּט קְּבִּילְים וֹיִינוֹ וְעֵינוֹ וְשַׁתֹּוֹ, חֲבָל מֵהַחַג וְחֵילְּךְ מֵבִּיחׁ וְחֵינוֹ וְעֵל פּסִחִים לוֹ:): אַתָּה וְחַבְּלוֹי. אַף הַלֵּוִי חַיָּיִב בְּבּפּוּרִים אָם לְּטִינוֹ יְכוֹל לוֹמֵר "לַשְבֹּמִינוּ" (בכורים א, ד: (יב) בִּי תְבַלֶּה שְׁלִּה שְׁלִה בְּשְׁנָה הַשְּׁלִישִׁית. לְבַלְּה הַשְּׁלִישִׁית. לְבַּלְּה הַשְּׁלִישִׁית. לְבַּלְּה הַשְּׁלִיית, קְבֵּע זְמֵן הַבִּיעוֹר לְבַפְּח שֶׁל שָׁנִה הַשְּׁנִית, קְבַע זְמֵן הַבִּעוֹר וְכִּלְּתְּיִת בְּל מִנְשְׁר הִבוּאָחָרְ בַּשְׁנָה הַשְּׁלִישִׁית. לְבַלְּה שְׁלִישׁ לְבִים מְּלִיל וְגוֹי (עִעִיל יד, כח). נָחֲמֵר כְּלוֹ "מִקְּן" וְנְחֻמֵּר לְהַלָּן בְּנִב הַפְּסֵח שֵׁל שָׁנִה כַּחְבֵּל, מֵה לְּבַלְן רְנְּל תַּלְּלִית לְבְּלְּח בְּבִּעוֹר לְּמֵר כְּלִן מֵנְ בַּפִּיכוֹ לְבְּלְית בְּלְּבִין לְבִּילְ בְּבְּל בְּבְּעוֹר וְתְּבּל וֹתְנִי בְּפִּיכוֹ לְבְּלְית בְּבִּים לְּבְּלִית בְּבְּבוֹת שֵׁל שְׁבִיר תְּבְלָּח לֵּב הַפּוּבוֹת שְׁלְבִין מְנִים בְּשְׁבְּרוֹת שֵׁל שָׁכִים לְּבְּלוֹת שְׁלְּלִית, בְּלְּבוֹת שְׁלְּבוֹת שֵׁל שָׁבְּרוֹת שֵׁל שָׁבְּרוֹת שֵׁל שְׁבִירוֹת שֵׁל שָׁבְּה הַשְּׁלִישׁית, בְּלָּל בְעָבר" מִמְשְּלְרוֹת שֵׁל שָׁבְּרוֹת שֵׁל שָׁבָה הַשְּׁלִישׁית, בְּנֶל בְּעְבֵר" מִמְשְּלְרוֹת שֵׁל שָׁבְּרוֹת שֵׁל שְׁבָּה הַשְּלִישׁית, בְנֶּל בְּעָבר" מִבְּבּית בְּיבָּים בּיִּבּים בְּיִבּים בּיוֹם בְּעִבּים בְּבּים בּיִּבּים בּיבּים בּיִּבּים בּיבּים בּיבּים מִים בּיבוֹים בּיבּים בְּבּים בּבּים בּיבּים בּית בְּלּים בּיבּים בּיבּים בּיבּים בּים בּבּים בּיבּים בּיבּים בּיבּים בְּבּיבּים בּיבּים בּיבְּבְים בּילִים בּיבּים בְּבִּים בְּבְּבִים בְּיִבְּיִים בְּיבּבְים בְּבִּים בְּבְּים בּבּים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּיבִים בְּבּים בְּבּים בּבּבּים בְּבּים בְּבּים בְּיבִים בְּבְּבְּבְּים בְּבְּבּבּים בְּבִים בְּבִים בְּבְּבְּבְּיִים בְּבְּיבִים בְּבְּיבְ

- ONKELOS ELUCIDATED -

ן אֶלְהָן בְּדֶם יִי אֱלָהָן — and you shall prostrate yourself before Hashem, your God.

11. יְהֶחֵבִי בְּבֶל טְבְתָא — You shall rejoice with all the goodness דִּי יְהַב לְּךְ יִיְ אֶלָהְךְ — that Hashem, your God, has given you קֹטֶגְנָשׁ בִּיתָךְ — and THE PEOPLE OF your household — אַתְּ וְלֵוְאָה — you and the Levi וְגִיוֹרָא דִּי בִינָךְ — and the convert who is in your midst.

12. אָבִי רְשִׁיצִי לְעַשְׂרָא — When you finish tithing בְּשַׁהָּא — every tithe of your produce בְּשַׁהָּא — of the third year, אָנָת מַּגְשְׁרָא — the year of the tithe, וְתַּהֵן לְבֵּוֹיָאָה לְגִיּוֹרָא לְיַתְאָא וּלְאַרְמֵלְהָא — and you give the maaser rishon to the Levi, and the maasar ani to the

Mizbe'ach (v. 4), the person bringing the bikkurim takes it and holds it in his hand while reciting the above passage. He then performs tenufah once again and lays it back down (Rashi, Gur Aryeh; see note 5-6 above). Here too, as in v. 4, some texts have תְּיִצְנְעְנַהְּ, you shall store it (see note ibid.).

15. Produce that grows in Eretz Yisrael is tithed according to a three-year cycle. Every year, *terumah* is first separated and given to a Kohen, followed by two tithes. *Maaser rishon*, which is given to a Levi, is given every year. During the first two years, the second tithe

is *maaser sheni*, which is taken to Yerushalayim and eaten there. In the third year, the second tithe is *maasar ani*, which is given to the poor. The cycle is repeated every three years with the exception of the seventh year (*shemittah*) and the fiftieth year (*Yovel*), when no tithes are taken.

Every third year is called *the year of the tithe*, since only one of the two tithes of the previous years is given. *Maaser sheni*, the second tithe of the previous years, is not taken this year; it is replaced with *maasar ani* (*Rashi*).

וְאֶבְלוּ בִשְׁעָרֶיךּ וְשָּׁבֵעוּ: יג וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יהוֹה אֱלֹהֶיךּ בִּעַרְתִּי וְנִיכְלוּן בְּקִרְנִיךּ וְיִשְׂבְּעוּן: יג וְתִימֵר מֵדֶם יִנָ אֱלָהָרְ פַּלֵּיתִי הַקְּדֶשׁ מִן־הַבַּיִת וְגַם נְתַתְּיו לַלֵּוִי וְלַגֵּר לַיַּתְוֹם וְלָאַלְמָנְה מְעִשְׂרָא מו בִּיתָא וְאַף יְהָבִּתֵּה לְלֵנָאָה וּלְגִיוֹרָא לְיַתְמָא וּלְאַרְמַלְתָּא מֵעְשִׂרָא

נ״א: פַּקוֹדַך

רש"י

וְלָאַלְמָנָה. זֶה מַעֲשֵׂר טָנִי (שם ושם): בְּבֶל מִצְוָתְרְּ. נְמַפִּים בְּסִרְרָן, וְלֹח הַקְדַּמְפִּי פְּרוּמָה לְבִפּוּרִים, וְלֹח מַעֲשֹׁר לִמְרוּמָה, וְלֹח מַבְּדַרְן, וְלֹח הַקְדַּמְפִּי פְּרוּמָה לְבֹפּוּרִים, וְלֹח מֵעֲשֹׁר לִמְרוּמָה, וְלֹח שֵׁנִי לָרִחֹשׁוֹן (שם ושם), שֶׁבְּקרוּמָה קְרוּיָה "רֵחְשִׁיף וְּדְמְעֵבְּ לֹח תְחַחַר" שָׁהִיח רִחֹשׁוֹנָה מִשְּבַּעָשָׁה דָּנָן, וּכְמִיב "מְנֹחְחָךְ וְדִמְעֵבְ לֹח תְחַחַר" (מכילמת כספת פרק יט): לא שברְרְתִּי מִמִּין מִלְ שָׁתִירוֹ, וְיִלֹח מִוְ הַמְּחוּבָּר עַל הַמְּחוּבָּר וְלֹח מִוְ הַמְחוּבָּר עַל הַפְּלוּשׁ עַל הַמְחוּבָּר וְלֹח מִוְ הַמְחוּבָּר עַל הַפְּלוּשׁ עַל הַמְחוּבָּר וְלֹח מִוְ הַמְחוּבָּר עַל הַפְּלוּשׁ עַל הַמְחוּבָּר וְלֹח מִוֹ הַמְחוּבָּר עַל הַפּרִשׁת וֹסִי: מלברכך על הפרשת היים מוּיבי שני שברותי. מלברכך על הפרשת

וְאַבְלוּ בִשְּעֲרֶיךּ וְשָּבֵעוּ. פֶּן לָהֶס כְּדֵי טְּבְּטִוּ. מִפָּחֹן חָמְרוּ:

מֵין פּוֹחֲמִין לֶטָנִי בַּגּוֹרֶן פָּחוֹת מֵחֲנִי קַב חִפִּיס וכו' (ספרי שג;

פאה ח, הו: (יג) וְאָמַרְתָּ לִּפְנִי ה' אֱלֹהֶיךָ. הִמְּווֹדֵה שָׁנָּתָּ

מֵטַשְׂרוֹמֶיךּ (ספרי שס): בִּעַרְתִּי הַקּבֶּשׁ מִן הַבַּיִת. זֶה מֵטַשֵׂר

שַנִי וְנָטַע רְבָּעִי (שס: מעשר שני ה, י; ספרי שס), וְלִמֶּדְךְ שָׁחִס

שַׁכָּה מַטַשְׂרוֹמֶיו שֶׁל שְׁמֵי שָׁנִים וְלֹח הֶעֵלֶם לִירוּשְׁלֵיִם שֻׁנְּרִיךְ

לְהַבְּעֹוֹמָס עַכְשָׁיוּ: וְגַם נְתָתִיוּ לַלֵּוִי. זֶה מַטֲשֵׂר רָחֹשׁוֹן. וְגַם לְּבָּעוֹתוֹם וּבְּפּוּרִים (שס ושס): לַגַּר לַיָּתוֹם לְּכָּוֹיִם (שֹם ושס): לַגַּר לַיָּתוֹם

—— CHUMASH TRANSLATION —

and they shall eat in your gates and be satisfied — ¹³ then you shall say before Hashem, your God, "I have eliminated the holy from the house, and I have also given it to the Levi, to the convert, to the orphan, and to the widow, according to Your entire commandment that You commanded me; I have not transgressed any of Your commandments, and I have not forgotten.

- ONKELOS ELUCIDATED -

convert, to the orphan, and to the widow,[16] וְיֵיכְלוּן בְּקְרָוִיךְ — and they shall eat in your CITIES and be satisfied —

13. יְתִימֵר קֵּדְם יִיְ אֱלֶהֶּךְ — Then, after all the tithes from the past three years have been distributed, [17] you shall say before Hashem, your God, בּלִיתִי קְדֶשׁ מֵעְשִׂרָא מִן בֵּיתָא — "I have eliminated the holy thing, namely, the MAASER, from the house, [18] — and I have also given [the maaser rishon] to the Levi, וְאַף יְהָבְתָּלְתָא וּלְאַרְמֵלְתָא וּלְאַרְמֵלְתָא וּלְאַרְמֵלְתָא וּלְאַרְמֵלְתָא וּלְאַרְמֵלְתָּא וּלִיִּלְא וּלִירְתָּא לְיֵתְמָא וּלְאַרְמֵלְתָּא בכּסוֹת בכסילות to the orphan, and to the widow, בְּלַלְתַּפְּקְרְתָּךְ דִּיְ פַּקְרְתָּרְ דִּיִ בַּקְרְתָּרְ דִּי וּ בַּקְרְתָּרְ דִּי וּ בּאַרְתַּרְ בַּיִי מִבְּקוֹרְיִךְ וּ בּיִבְּרִתְּרָ בְּיִבְּיִרְ בַּיִּבְּרִתְּרָ בְּיִבְיִבְיִבְּיִי בּיִי בְּקִרְתָּרְ בְּיִבְּיִבְיִי בְּיִבְּרִתְּרִיבְּרִי בּיִבְּרִתְּרִיבְּרִי בּיִבְּרִיבְרִי בְּיִבְּרִתְּרְ בִּיִבְּיִבְיִרִי מִפְּקוֹרְיִךְ בְּיִבְּיִבְיִרִיתְ מִפְּקוֹרְיִךְ בִּיבְּיִבְיִרְיִבְּיִבְיִר מִבְּיִבְיִרִית מִפְּקוֹרִיךְ בְּיִבְיִרְיִרְ בְּיִבְּיִרִרִית מִפְּקוֹרִיךְ בַּיִבְּיִרִרִית מִבְּקוֹרִיךְ בִּיִבְּיִרִית מִפְּקוֹרִיךְ בִּיִבְּיִרִית מִבְּלִּרִיךְ בִּיִבְּיִרִית מִבְּלִירִיךְ בִּיִבְּרִירִיך בְּיִבְיִרְיִבְּיִר בְּיִבְּיִרִית מִבְּלִירִיך בּיִבְּיִרִית מִבּקוֹרִיךְ בִּיִי בְּיִבִּית מִבּיתוֹי — and I have not forgotten.

- 16. Any poor person is eligible to receive *maasar ani;* the convert, orphan, and widow are examples of people who are more likely to be poor a convert because he has no ancestral plot of land in Eretz Yisrael, and an orphan and widow because they lack a breadwinner (*Ramban* to 24:14).
- 17. A person must ensure that all the tithes from the three-year *maaser sheni/maasar ani* cycle are delivered to their proper recipients by Erev Pesach of the fourth year. Then, on the last day of Pesach, he recites the declaration stated in the following verses, known as *viduy maasros* [Confession of the Tithes] (see *Maaser Sheni* 5:10).
- 18. Onkelos explains that *the holy thing* refers to *maaser*. This refers specifically to *maaser sheni*, which the Torah calls *holy* (*Vayikra* 27:30).

According to Rashi (as explained by Mizrachi), the

word holy also includes reva'i (fruit of a sapling in its fourth year, which must be eaten in Yerushalayim), which is also called holy (Vayikra 19:24), and also must be eliminated by Erev Pesach of the fourth year, as taught by Beis Hillel in the Mishnah (Pe'ah 7:6). By adding the word מַעִּשִׂרָא, Onkelos indicates that, in his opinion, this clause includes only maaser sheni and not reva'i. Apparently, Onkelos sides with the dissenting opinion in that Mishnah — the view of Beis Shammai — that reva'i is exempt from this requirement (Aderes, Acharis HaShanim 2:11, cited by Me'at Tzori, Miluim). [Aderes adds that Onkelos ruling like Beis Shammai is consistent with the fact that he was a student of R' Eliezer, who was a member of Beis Shammai (Tos., Shabbos 130b)

19. Such as the commandment not to separate tithes from one variety of produce for a different variety, or from the new crop for the old $\operatorname{crop}(Rashi)$.

ין לא-אַכַּלְתִּי בְאנִי מִפֶּנוּ וְלְא־בִעַרְתִּי מִפֶּנוּ בְּטְמֵא וְלְא־נָתַתִּי לְאֹ־בָעַרְתִּי מִפֶּהּ בְּמְסָאַב וְלָא־נָתַתִּי כְּבֶּלְתִּי בְּאָבְּלִי מִנֵּהּ וְלָא ״חֵלֵפִית מִנֵּהּ בִּמְסָאַב וְלָא יְהָבִית מְנֵּהּ בְּמְסָאַב וְלָא יְהָבִית מְנֵּהּ בְּמְסָאַב וְלָא יְהָבִית מְנֵּהּ בְּמְלִית בְּאָבְלִית בְּמִימְרָא דִייִ אֱלָהִי עֲשִׂיתִי כְּכֵל אֲשֶׁר צִּוִּיתְנִי בְּקְלְתִּי בְּמִימְרָא דִייִ אֱלָהִי עֲשִׂיתִי כְּכֵל הִי פַּקְרְתָּנִי: מֵּמְרוֹר קַבְּשְׁךְ מִן שְׁמַיָּא וּבָרֵךְ אֶת־עַמְּךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל טְיִבְּתְּבְיתִּנְי מִּמְּרִא וְיִבְּתְּלְ לְאֲבֹתִינִּוּ אֶתֶּרִץ וְיִבְּעְתְּל לְאֲבֹתִינִּוּ אֲבֶּתִיי וְיִשְּרָאֵלְ בְּעְתָּל לְאֲבֹתִינוּ אֶתְרִץ שְׁרָאֵל הְאָבְתְּל לְאֲבֹתְנִינוּ אָבֶרְץ וְנִי וְיִבְּלְתְּל לְאֲבֹתִנִּינוּ אָבֶרְץ וְיִי בְּמְבְּתְבְּי בְּאָבְיתְנָּא אֲרֵץ וְיִבְּי וְהַבְּתְ לְנָּי בְּמָאִייְר נִשְׁבְּעְתְּל לְאֲבִרְתִּנִּא אֲרֵץ וְיִי אֲבְיתִנְי בְּעָבְיתְנָא אֲרֵץ בִּתְּיִינִי וְיִבְּעָבְיתְ לְנָבְי בְּאָבְיתְנָא אֲרֵץ וְיִי הְבְּעָבְ לְנְתְּ לְּצָּא בְּמָּאִיתְ לְנָבְיתְנִי בְּאָבְיתְנָא אֲרֵע בְּתְבִית וְּבְּעָבְ בְּתְבִיי וְיִבְּבְּתְבְּבְּיתְנְא בְּתְבִּית וְּבְּבְּתְתְּ לְנָבְיתְ לְבָּיתְנְא אֲרֵיי וְיִּה הְיִבְּא בְּתְבִי וְיִבְּבְּתְבְּית וְנִי וְּבְּבְּתְ בְּבְּבְיתְנָבְי וְתְבִּיּבְ בְּבְיתְנָּא אֲרִי בְּבְּתְבְּית בְּבָּבְיתְנָא אַרִיי בְיִיְיִבְּעִי בְּעִיתְי בְּבְּלְתִּי בְּיִיתְנִי וְיִייִי וְיִבְּעְבְּיִי בְּבְּיִבְּיִי וְיִי וְיִבְּבְּיִי בְּבְּבְּתְבְּיִי בְּבְיּבְּבְּיִים בְּעְבְיִי בְּבְיּבְרְתְּתְיבְיּי בְּבְּיִיּבְיּתְ בְּבְּבְיּתְיבְייִי בְּבְיִבְּיְבְיּבְבְּתְיִי בְּבְיּבְּיִבְּיִי מְיִבְּבְּיתְ בְּבְּבְיּתְיבִייִי בְּבְיּתְּיבְיּי בְּבְבְּתְיבְיּי בְּבְּיִיתְבִּייִי בְּבְיבְיּבְיּתְיבְיי בְּיִבְּיוּ מְבְּיּבְּבְיתְיִבְּייִי בְּבְּבְּבְיתְיִי בְּבְיּבְיּתְיִי בְּבְיּבְיּתְיבְּיוּ בְּבְּבְיתְיִי בְּייִי בְּיִיתְ בְּיִיתְ בְּבְּיוּבְייִי בְּיִיתְ בְּבְּיוֹית בְּבְיּיתְייִי בְּיִיתְ בְּיִיתְ בְּיִיתְ בְּיִיתְ בְּבְּיוּית בְּבְּייִיתְ בְּיִיתְ בְּייִי בְּיִיתְ בְּיִיתְּבְייִייְי בְּיִיתְּבְיייִי בְּיִיתְ בְּיִיְיְיּייִי בְּיִיתְ בְּיִיתְ בְּיִיתְּיְיְיִיְ

*נ״א: פַּלֵּיתִי

י"בר

נְתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת. לַטְשֹׁוֹת לוֹ חָרוֹן וְמַכְרִיכִין (ספרי שס; מעשר שכי שס: שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל ה׳ אֱלֹהָי. הֲבִיחֹוֹמִיו לְבֵית הַבְּחִירָה (שס ושס): שָׁמַעְתִּי בְּכֹל אֲשֶׁר צִּוֹיתָנִי. שָׁמַחְמִּי וְשִׁמַחְמִּי בּוֹ (שס ושס): (שוֹ) הַשְּׁקִיפָּה מִמְעוֹן קַדְשְׁךְ. טָשִׁיתִי בְּבֹל אֲשֶׁר צִּוִּיתָנִי. שָׁמֵיף. טָשִׂיתִי בּבל אֲשֶׁר צִּוֹיתָנִי. שָׁבִיר מָס שָּׁנִילְהְּ טָשֵׂיתִי בַּבְּעָשׁר, עָשֵׂיתִי מַבְּנִין, עָשֵׂיתִי בַּעָשׁר בְּשָׁבְּתְּ לַעֲשׂוֹת (שס ושס יג), שֶׁחָמַרְהָּ יְמָשְׁר נִשְׁבַּעְתַּ לַעֲשׂר (וויְרָחׁ כו, ג־ז: אֲשֶׁר נַתְּבָּתַתַּ לַאֲבֹתִינוּ לַמָּת לָנוּ וְקִיִּימָהָ, נַתְּתָּה לַנִּוּ בְּבָּאָשֶׁר נִשְּׁבְּעָתַ לַאֲבֹתִינוּ לַמָּת לָנוּ וְקִיִּימָהָ, נַתְּתָה לָנוּ בְּבָאָשֶׁר נִשְּׁבְּעָתַ לַאֲבֹתִינוּ לַמָּת לָנוּ וְקִיִּימָהָ,

מַעְקְרוֹת (שם ושם): (יד) לא אָבַלְהִי בְאנִי מִפֶּנּוּ. מִכְּאֹן שְׁאָפוֹרּ לְאוֹגֵן (שם ושם יב): וְלֹא בִעַרְהִי מִפֶּנּוּ בְּטָמֵא. בִּין שֶׁאָנִי טָמֵּח וְהוּח טָהוֹר, בִּין שֶׁאֲנִי טָהוֹר וְהוּח טָמֵח (שם ושם). וְהֵיכָן הּוְּהַרְ עַל כְּךְ, "לֹח תּוֹכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעֶרֶיךְ" (לשיל יב, יז), זוֹ אֲכִילַת טוְמְאָה (לשיל יב, יז), כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמֵר בִּפְּסוּגַי הַמּוּקְדָּשִׁים "בִּשְׁעֶרֶיךְ מּחֹכְלֵנּוּ הַשָּמֵח וְהַפְּחֹר וגוֹי" (לשיל טו, כב), אֲבָל זֶה "לֹח תּוֹכַל לֶאֱכוֹל" דֶּרֶךְ אַכִּילַת "שִׁעַרֶיךְ" הַחָּמוּר בְּמָקוֹם אַתַר (יבמות שגי): וְלֹא

——— CHUMASH TRANSLATION -

¹⁴ I have not eaten of it in my distress, I did not consume it when impure, and I did not give of it for the dead; I have listened to the voice of Hashem, my God; I have acted according to everything You have commanded me. ¹⁵ Look down from Your holy abode, from the Heavens, and bless Your people Israel, and the ground that You gave us as You swore to our forefathers, a Land

- ONKELOS ELUCIDATED —

14. אָבְלִית בְּאֶבְלִי מְנֵּה — I have not eaten of [the maaser sheni][20] in my state of MOURNING,[21] וְלָא חַלְפִית מְנֵּה — I did not exchange it for that which is impure,[22] בּמְסָאַב — I did not exchange it for the needs of the dead;[23] י בְּאָרָת בְּמִימְרָא דַייִ אֱלְהִי — I have HEEDED THE WORD of Hashem, my God; עַבְּרִית בְּכֹל דִי פַּקְרָתִנִי — I have acted according to everything You have commanded Me.

15. אָסְתְּכִי מִמְּדוֹר קְּדְשָׁךְ מִן שְׁמֵיָּא — In this merit, look down from Your holy abode, from the heavens, וּבְּדַךְ יָת יִשְׂרָאַל — and bless Your people Israel, וְיָת אַרְעָא — and the Land that You gave us בְּמָא דִי — as You swore to our forefathers, ארע

20. This verse states *it*, in the singular, clearly referring to only one of the tithes mentioned in the previous verse. Specifically, it refers to *maaser sheni*, the tithe with which that verse begins (see *Ramban*).

21. Onkelos explains, following Sifrei, that the state of distress in which one is forbidden to eat maaser sheni is a state of mourning. Chazal explain further (see Rashi) that this prohibition applies only to a person in the most intense state of mourning, known as an onein—a person whose close relative died on that very day. 22. Although in the previous verse, Onkelos translates 22. Although in the previous verse, Onkelos translates בּעְרְהִי בּעַרְהִי as though it were written לא בַעַרְהִי ,I did not transfer (see Onkelos to Vayikra 27:10). This refers to the law (Maaser Sheni 1:1) that one may not sell or exchange maaser sheni (unless he transfers its sanctity

onto the coins for which he is exchanging it, known as "redeeming" the *maaser sheni*). Although one may not exchange *maaser sheni* for any item, whether it is pure or not, the word "impure" in this context may refer to any non-*maaser sheni* item, which is considered "impure" — i.e., non-sacred — in relation to *maaser sheni* (*Marpei Lashon*; *Beurei Onkelos*).

Rashi, however, interprets לא בערתי according to its literal meaning — I did not eliminate it — and explains this clause to mean: I did not consume [the masser sheni] in a state of impurity, which is forbidden. Some texts of Onkelos state רָלָא פַלִּיתִי I did not eliminate, which is consistent with Rashi's understanding. However, this version of Onkelos is not found in any early editions.

23. I.e., I did not use it to purchase a coffin or shrouds for a dead person (*Rashi*; for details about this prohibition,

זְבַת חָלֶב וּדְבָשׁ: ۞ ס שלישי טז הַיִּוֹם הַזָּה יהוֹה אֱלֹהֶיךְ מְצַוְּךְּ עָּבְדָא חֲלַב וּדְבָשׁ: ۞ ס שלישי טז יוֹמָא הָבִין יִיָּ אֱלָהָךְ מְפַּפְּר לְּךְּ לְמֵעְבֵּר יָת קְּיָמִיָּא הָאָלֵין וְיָת דִּינַיָּא וְתְשַׁר חְלָּבְרְתְּ הַיְּוֹם לְחְיוֹת אוֹלָם בְּכָל־לְבָבְךְ וּבְּכָל־נַפְשֶׁךְ: יז יָת יִיָּ חֲשַבְּתְּ יוֹמָא בִין לְמֶהֵנִי אוֹלָם בְּכָל־לְבָבְךְ וּבְּכָל־נַפְשֶׁךְ: יז יָת יִיָּ חֲשַבְּתְּ יוֹמָא בִין לְמֶהֵנִי לְבְּ לֵאלֹהִים וְלָלֶכֶת בִּדְרָבְיוֹ וְלִשְׁמֹר חֻקָּיוֹ וּמִצְוֹתְיִיוֹ וּמִשְׁפַּטָיוֹ לְבְּ לֵאלֹהִים וְלִבֶּלְכֶת בִּדְרָבְיוֹ וְלִשְׁמֹר חְנָמְוֹהִי וּפִקּוֹדְוֹהִי וְדִינְוֹהִי קְנְמוֹהִי וֹפְקּוֹדְוֹהִי וְדִינְוֹהִי קָבְמוֹהִי וְדִינְוֹהִי וְדִינְוֹהִי קָבְמוֹהִי וְדִינְוֹהִי וְדִּנְהִיּיִם וְלָבֶלֶכֶת בִּבְלְבִין וְלִשְׁמֹר קְנָמְוֹהִי וּפִקּוֹדְוֹהִי וְדִינְוֹהִי קָבְמוֹהִי וְדִינְוֹהִי

י"כן

הָאֵמִירְךּ. אֵין לָהֶס עֵד מוֹכִיחַ בַּמִּקְרָא, וְלִי נִרְאָה שֶׁהוּא לְשׁוֹן בַּפְּרָשְׁה וְהַבְּדְּלָה, הְבְּדַלְתְּ לְךְּ מֵאֱלֹהֵי הַגָּכָר "לִהְיוֹת לְךְ לַאלֹהִים", הַפְּרָשְׁה הְפְרִישְׁךְ אֲלִיו מֵעַמֵּי הָאָרֶן "לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגְּלָה". [דְּבָּר מְלֵהִי וְנְהִיּא לִשׁוֹן מְפַּאָרָת, כְּמוֹ "יִתְאַמרוּ כֵּל אָתָר, וּמְנִאתוּ לָהֶס עַד, והוּא לְשׁוֹן מְפַּאַרֶת, כְּמוֹ "יִתְאַמרוּ כֵּל

אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ: (טז) הַיּוֹם הַזֶּה ה' אֱלֹהֶיךּ מְצַוְּךּ. בְּכָל יוֹס יִהְיוּ בְּעֵינֶיךְ חֲדָשִׁים בְּחִילוּ בּוֹ בַּיּוֹס נִלְעַוּיִם עֲלֵיהֶס (תנחומה ה): וְשָׁמַרְתָּ וְעֲשִׂיתָ אוֹתָם. בַּת קוֹל מְכָּרַכְּחּוֹ: הֵבֵחֹת בְּבּוּרִים הַיּוֹס, מְּשָׁנֶה לַשָּׁנָה הַבָּחָה (שִס): (יו־יח) הַאֵּמַרְתַּ,

---- CHUMASH TRANSLATION -

flowing with milk and honey."

¹⁶ This day, Hashem, your God, commands you to perform these decrees and the judgments, and you shall observe and perform them with all your heart and with all your soul. ¹⁷ You have distinguished Hashem today to be a God for you, and to walk in His ways, and to observe His decrees, His commandments, and His judgments,

ONKELOS ELUCIDATED -

עברא חַלַב וּרְכִּשׁ — a Land that PRODUCES milk and honey."

16. יוֹמָא הָרֵין — Hashem, your קַּמֶּלְהָךְּ מְפַּקֵּד לְּךְּ — Hashem, your God, commands you לְּמֶעְבַּד יָת קְּיָמֵיָא הָאַלִין וְיָת דִּינֵיְא — to perform these STATUTES and the judgments, וְתַעֲבֵּד יָתְהוֹן — and you shall observe and perform them בְּכָל לִבְּךְ וֹּבְכָל נַפְשְׁךְ — with all your heart and with all your soul. [24]

17. יָת יִיְ חֵטַבְּהְ יוֹמָא דֵין — You have GLORIFIED Hashem today [25] קֹמְהָוֹךְ לָךְּ לֶאֱלָה — to be a God for you, וְלִמְהָרָ בְּאָרְחָן — and for you to walk IN WAYS THAT ARE PROPER BEFORE HIM, [26] וּלְמִטֵּר קְיָמוֹהִי וּפְקוֹרוֹהִי וְרִינוֹהִי — and to observe His STATUTES, His commandments, and His judgments,

see Maaser Sheni 5:12, with Rav there).

24. With these mitzvos involving maaser sheni, Moshe completed his elaboration and review of the mitzvos, which he had begun above in Ch. 5. He now exhorted the Jewish people to observe all these mitzvos. He stresses, this day Hashem, your God, commands you to perform these statutes and the judgments, for it was that day that Moshe finished teaching them all (Ramban).

25. I.e., by accepting the Torah with all its elaborations and clarifications that were now taught to you, you have exalted Hashem and shown that He alone is your God (*Ramban*).

Onkelos' translation of הָאֶמִרְהָ as הְשָׁלְה, You have glorified — and of הָאֶמִירְה in the following verse as הַשְּלֵּךְ — is consistent with the Gemara (Chagigah 3a), which interprets these terms to mean "you have made [Hashem] into a unique הַחָשִיבָּה ... and [Hashem] has made you into a unique הַחָשִיבָּה." Rashi there explains הַשִּיבָה to mean "praise"; the verse thus means, You have

made Hashem into a [subject of] unique praise. [We find the Hebrew root אמר being used in this context in Tehillim 94:4 (Rashi here and to Chagigah ibid.).] Rabbeinu Bachya interprets Onkelos' הַשְּבָהְ as you have elevated, citing Mishlei 7:16, where the word הַשְׁבוֹת is used to mean superior (see also Ramban).

In his first approach, however, Rashi explains הְאָמִירְהָּ as distinguished, meaning that you have distinguished Hashem from the foreign deities to be your only God, and Hashem has distinguished you from all the peoples of the earth to be His treasured nation. Maharsha (Chagigah ibid.) suggests that this interpretation can also fit with the Gemara there (and Onkelos), who interpret הַּחָשִׁרְה as הַאָּמִרְה, since the term הַּשְּׁמִרְה is sometimes used in the sense of splitting or separating (as in 19:5 above; 29:10 below), or in this case, distinguishing one thing from another. See also Rav Hai Gaon, cited by Aruch (ערך אמר ג).

26. See above, 8:6 note 9.

וְלִשְׁמִעַ בְּלְלְוֹ: יח וְיִה חִיבְּה הָאֲמִירְךְּ הַיּוֹם לְהְיִוֹת לוֹ לְעַם וּלְקבּבָּלְא בְּמִימְרַה: יח וִיִּ חִיּטְבָּך יוֹמָא דִין לְמָהֵנִי לַהּ לְעַם יּלְקבּבָּלָא בְּמִימְרַה: יח וַיִּ חִיּטְבָּך יוֹמָא דִין לְמָהֵנִי לֵהּ לְעַם יְּלְבְּבָּלְא בְּמִימְרַה: יש וּלְמִהְּנֶךְ עֻלְּיוֹן חַבְּיב בְּמָא דִי מִלִּיל לָּךְ וִּלְמְשֵׁר בָּל פְּקוֹדְוֹהִי: יש וּלְמִהְּנֶךְ עַבְּאָה עַלְ בָּל־הַגּּוֹיִם אֲשֶׁרְ עֻשָּׁה לְתְהִבָּה וּלְשׁם וּלְרְבּוֹ וּלְכְבִּי וּלְבְּיִּהְ וְּלְשֵׁרְ בְּבָּרְיִם עְּלְהַרְ בְּמָא דִי מִלְּיֹלְ בְּעְ בְּמְמִיָּא דִי עַבְּד לְתְשְׁבְּחָא וּלְשׁוּם וְלְרְבּוֹ וּלְכְבִי וּלְכְבִּי וּלְבְבִּי וּלְבְּיִ בְּבְּיִי בְּבְּרִי: פּ עִבְּקְרָשׁ לֵיהְרָה אֲלָהֶךְ בְּמָא דִי מִלְּילִי: פּּ בְּיִישְׁרְאֵל יָתְ עַמָּא לְמָהְ בְּמָא דִי מִלְּילִי בְּבְּיִי וְשְׁרָאֵל יָת עַמָּא לְמָהְ בְּמָא דִי מִלְּילִי בְּבִּי יִשְׂרָאֵל יֶת עַמָּא לְמֵימֶר בֹּי בִּיי שְׁרָאֵל יִת עַמָּא לְמֵימָר בּבִּי יִשְׂרָאֵל יָת עַמָּא לְמֵימֶר בּיִי בְּיִבְּיִ בְּלְבְּיִ בְּעְבִּיְרָ אֲעְרְבִּי וְשְׁרָאֵל יִת עַמָּא לְמָה בְּיִבְּי בְּיִבְּיִי בְּעָבְּיִבְּי וְשְׁרָאֵל יִת עַמָּא לְנָם הִינְּבְּרָת מִשְׁה וְיִםּמָּר אִיִּהְיְבִּי בְּעְבִּיְרָת עְמָּא לְנָה בְּעִבְּיתְּיִי מִשְׁה וְיִבְּעָב בְּנִיבְיי יִשְׁרָאֵל יִתְ עַמָּא לְנָם הַבְּיִיבְים הַבְּיִיבְיי מִשְׁה וְיִבְּיִב מְעְבָּיִי מִישְׁר אָנְיִים בְּיִבְּלְים בְּיִבְּיִים בְּבִּיבְיי וְיִבְּבִיי וִישְׁרְאַל יִבְּים בְּיִבְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיִיבְּיוּ בְּיִבְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיִבְיִים בְּבִיבְיוּת בְּיִבְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיִיבְיוֹם בְּיִיבְּרָּי בְּיִבְיוֹים בְּבִּיְיִים בְּבִיבְיוֹם בְּיִיבְיוֹן וּינְם בְּבִּיבְיי בִּיבְּיוּת בְּל הַּבְּבְּיְבְיבְי בְינְבְיּים בְּיִייִים בְּיִבְּים בְּיִבְיוּים בְּיבִיבְיוּים בְּיבְּיוּים בְּיוּים בְּיִבְיים בְּבִיבְיוּים בְּיבְיבִייְמְיתִים בְּיבְּיוּים בְּיבְייִים בְּבִייִים בְּבִּיים בְּבִּייִים בְּיבְּים בְּיוּיבְים בְּיבְּיבְּים בְּיבְייִבְּיִים בְּבְּיבְייִים בְּיִים בְּיבְיבְיוּים בְּיבְּיוּים בְּבְּיבְיבְּיבְיוּים בְּיבְיבְיבְיים בְּיבְּיוּבְיבְייוּים בְּבְיוּבְיוּבְייוּים בְּבְּיבְיים ב

פּעֲלֵי חָוֶן" (תהלים לד, ד): בַּאֲשֶׁר דִבֶּר לָךְ. "וְהְיִיתֶס לִי סְגָלָה" בַּאֲשֶׁר דִבֶּר. "וְהְיִיתֶס לִי סְגָלָה" בַּאֲשֶׁר דִבֶּר לַרָּ. "וְהְיִיתֶס לִי סְגָלָה" בַּאֲשֶׁר דִבֶּר לַהְיתִרְּ עָם קַדשׁ וגוי (א) שַׁמֹר אָת בַּל הַמִּצְוָה. לְשׁוֹ הוֹוָה, גרדי"ט בּלְע"ז:

——— CHUMASH TRANSLATION —

and to listen to His voice. ¹⁸ And Hashem has distinguished you today to be for Him a treasured people, as He spoke about you, and to observe all His commandments, ¹⁹ and to make you supreme over all the nations that He made, for praise, for renown, and for **splendor**, and so that you will be a holy people to Hashem, your God, as He spoke.

27.

¹ Moshe and the elders of Israel commanded the people, saying, "Observe the entire commandment that I command you this day.

— ONKELOS ELUCIDATED -

במימרה – and to HEED His WORD.

- 18. נייָ חַטְּכָּךְ יוֹמָא דֵין And Hashem has GLORIFIED you today לְּמֶהֶנִי לֵּהּ לְּעֵם חַבִּיב — to be for Him a BELOVED people, בְּמָא דִי מַלִּיל לָךְ — as He spoke TO you,[27] וּלְמִטַּר בָּל מוֹר — and to observe all His commandments,[28]
- 19. וֹלְמִתְּנָךְ עַלְאָה and to make you supreme עַל בָּל עַמְמֵיָּא דִּי over all the nations that He made, עֲלַב over all the nations that He made, וְלִרְבוּ for praise, for renown, and for GREATNESS, בּיִּ מְהֵוּךְ and so that you will be a holy people עֲבָ הִי יִי אֱלָהְרָ and so that you will be a holy people בְּמָא דִי מֵלִיל as He spoke. [30]

27.

1. ופַקיד משֶׁה וְסָבֵי יִשְּׂרָאֵל יָת עַמָּא — Moshe and the elders of Israel commanded the people, קְמִימָר — saying, טַר יָת "Observe the entire commandment בי אַנָא — "Observe the entire commandment בי אַנָא — that I command you this day.[2]

- 27. At the time of the giving of the Torah, Hashem said (Shemos 19:5), You shall be to Me a treasure among all the peoples (Rashi). Through your renewed acceptance of the Torah at this time, this day has become like the day of the assembly at Mount Sinai, and Hashem has once again elevated you to be His treasured people (Ramban).
- 28. I.e., He shall command all His mitzvos only to you, and to no other nation (*Ramban*).
- 29. The word אַהְשָׁבְּהָ in Aramaic can mean either "splendor" (as in *Shemos* 28:2) or "praise." Thus, since Onkelos uses אַהָשְׁבָּהָ earlier in the verse to mean
- "praise," he chooses not to use the same word for "splendor," to avoid sounding repetitive (see *Marpei Lashon, Chalifos Semalos*).
- 30. Vayikra 20:26: You shall be holy for Me (Rashi).
- 1. According to *Ibn Ezra*, "the entire commandment" refers to the commandment stated in the following verses. According to *Ramban*, it is understood as though it said, *all the commandments*, referring to all the mitzyos of the Torah.
- 2. Although the elders also addressed the people, the main speaker was Moshe, and he alone said the words,

וְהָנָה בַּיּוֹם אֲשֶׁר תַּעַבְרָוּ אֶת־הַיַּיְהֵדֵּן אֶל־הָאֶבֶץ אֲשֶׁר־יהוֹה בִּיוֹמָא דִּי תַעְבְּרוּן יָת יַרְדְּנָא לְאַרְעָא דִּי יִיְּ אֲלָהָף יָהַב לַּךְ וֹתְקִים לָךְ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת וְשַׂדְתָּ אֹתָם אֵלֹהָף יָהב לַךְ וֹתְקִים לָךְ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת וְשַׂדְתָּ אֹתָם אֵלֹהָף יָהב לַךְ וֹתְקִים לָךְ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת וְשַׂדְתָּ אֹתָם בְּעַבְרָךְ בַּעְיִרְיּ יְהַבְּנִים גְּלִיהְוֹ יָת בָּל־דְּבְרֵי הַתּוֹרָה הַוֹּיְתִה בְּעַבְרָךְ לְּבְּרָרְ יִהַ תִּלְּהַרְ וֹתְקֹרְ לְּבְּרְרְ יְהַבְּעִי אַלִּהְיּ וְתַבְּרָוּ יְתַבְּרְרָן אֲשֶׁר־יהוֹה אֱלֹהָרְ וֹתַן לְּךְּ בְּיִילְ זְיִי אֲלָהָף יָהַב לְּךְ וֹתְלִיךְ אְשֶׁר דִּבְּרָ יְהִי וְיִבְּעִ בְּבְּרָךְ וְבִּשְׁרְ יִיְבִּע בְּאָבְּתְיךְ לְבְּי יִי אֲלָהָת יִי אֲלָהָף וְבָּי וְבָּשׁ בְּמָאְרְיְךְ אֲשֶׁר־יהוֹה אֱלֹהֶרְ וְהַלָּ לְּרְּבְּיְ עִבְּלְיִי יִי אֲלָהָף יָהַב לָּךְ וֹתְלְּבְיֹת וְעִלִּלְ לְּיִּי אֵעִייִ אֲלָהָף יִהַב לְּרְּ לְּבְּיִ מְלִיךְ לְבְּיִ מְלִיךְ וְבָּשׁ בְּמָאְרָיְן אֲשֶׁר־יהוֹה אֱלְהָרְ יִהַב לְּרְּ לְּבְּיִ מְלִיל יִי אֲלְהָרְ וְבָּי לְּבְּיְ לְּבְיִי הְבָּיִלְיךְ לְבְיִרְ תְּבְיִים הְאָבְיְתִיף לְבְיִים הְאָלְהִיף יְהַבְּיִים הְאָבְיְתִיף לְּרָּי שְׁרִיתִוּ הְתִּלְים הְיִבְּים הָאָלְהִים הְאָבְיתִיף לְּרִי יִי אֲלְהָית יִיְבְּעִים הָאֵבְּתִיף לְּרִי יִי אֲלְהָע אִיתִיף לְּבְיים הָאֵלְיִים הָאַבְּיתִיף לְּרִי יִי אֵלְהָית הְיִבְשׁ הָּמִיְבְיִים הָאָּלְיִים הְאָבְיִים הָאַלְיִים הָאָבְיִים הָאָבְייִם הָאָבְייִם הְּיִבְּיִים הְּבָּיִים הְבִּיִים הָאָבְייִם הְבָּיִים הְבָּיִים הְּבִּיִים הְבָּיִים הְבָּיִים הְבִּיִים הְבָּיִים הְבָּשׁ בְּמָיְהְיִים הְבָּשְׁ בְּנְיִים הְבָּיִים הְבָּיִים הְבָּיִים הְבִייִם הְבָּיִים הְבִּיִים הְבְּיִים הְבִּיּים הְבִייִים הְאָבְייִים הְבִּייִים הְבִּיִים הְבִּיּים בְּיִבְייִם הְּבְּיִים הְּבְּיִים הְּבְּיִים הְּיוֹבְיים בְּיוֹבְיים הְּבְּיִים הְיוּבְיים הְּבְייִים הְבְּיִים הְּבְּיִים הְּבְּיִים הְּבְּיִים הְּיִים הְיִבְיים הְּבְיּים הְּבְיּים הְּיִים הְבְּיִים הְיוֹים הְיוּים הְיוּים הְיוֹי הְיתְיִים הְבְּיִים הְּבְּיִים הְיוֹים הְיּבְיים בְּיוּיְיוֹים הְיוֹים הְיוֹים הְיוּיוּים הְיוּיוּים הְיוֹיוּ

הָיוּ: שְׁמֵּים טֶשְׂרֵה בַּיַּרְדֵּן, וּרְגָנְדְּדְן בַּגְּלְגָּל, וּרְגַנְגְדָן בְּהַר טֵיבָל, בַּדְשִׁימַא בַּמָּפָר סוֹטָה (לה:): (ב) וַהֲבֵּמֹתָ לְךּ. בַּיַּרְדּן, וְאָחַר כָּךְ פּוֹצִיאוּ מִשְׁם אֲחֵרוֹת וְמִבְּנוּ מַהֵּן מִוְצַחַ בָּהַר עִיבָּל. נִמְגַאת אַפָּה אוֹמֵר שַלשָׁה מִינִי אַבָּנִים

— CHUMASH TRANSLATION ——

² It shall be on the day that you cross the Yarden to the Land that Hashem, your God, gives you, you shall erect large stones for yourself and you shall coat them with plaster. ³ You shall write on them all the words of this Torah, when you cross over, so that you may enter the Land that Hashem, your God, gives you, a Land flowing with milk and honey, as Hashem, the God of your forefathers, spoke about you. ⁴ It shall be that when you cross the Yarden, you shall erect these stones,

ONKELOS ELUCIDATED -

- 2. יְהֵי It shall be יְהְדְּנְ אָבְּרְוּן יָת יַרְדְּנָא on the day that you cross the Yarden לְאַרְעָא דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לְךְ to the Land that Hashem, your God, gives you, וּתְקִים לָךְ אַבְנִין you shall erect large stones for yourself וּתְסוּר and you shall coat them with plaster. [3]
- 3. וְתִּבְתוֹב עֲלֵיהוֹן You shall write on [the stones] יִּת אַדְיָתָא הָּדָא all the words of this Torah, [4] בְּדִיל דִּי תֵעוֹל when you cross over the Yarden, בְּדִיל דִי תֵעוֹל so that you may merit to enter the Land אֲרַע עִבְּדָא חֲלֵב that Hashem, your God, gives you, אֲרַע עִבְדָא חֲלֵב that Hashem, your God, gives you, בְּמָא דִי עַבְּדָא חֲלֵב a Land THAT PRODUCES milk and honey, בְּמָא דִי מֵלִיל as Hashem, the God of your forefathers, spoke To you.
- 4. ויהֵי בְּמֶעְבַּרְכוֹן יָת יַרְדְּנָא It shall be that when you cross the Yarden, תִּקִימוּן יָת אַבְנַיָּא הָאָלֵין you shall erect these

that "I" command you this day. The same is true in vv. 9-10 below, where the Kohanim addressed the people together with Moshe. There too, the main speaker was Moshe, and he alone said the words, that "I" command (Ramban).

3. Rashi, based on the Gemara in Sotah (35b), explains that our verse actually refers to two separate sets of stones. The first clause of the verse, You shall erect great stones for yourself, refers to twelve stones set up in the Yarden itself when the people crossed. Yehoshua subsequently did this when the Yarden was

split (Yehoshua 4:8-9). The second clause, and you shall coat them with plaster, together with the remainder of this passage, refers to the second set of stones. These were twelve stones that they were commanded to take from the Yarden and use to build an altar on Mount Eival.

4. The stones were extremely large, with enough surface area (for the twelve of them) to contain the entire Torah. Alternatively, the words of the entire Torah fit onto the stones miraculously (*Ramban*; cf. *Ibn Ezra*, and *Metzudas David* to *Yehoshua* 8:32).

יָת כָּל פִּתְנָמִי אוֹרָיָתָא הָרָא פָּרֵשׁ יָאוּת: שׁ הַּלִּיִתְא הָרָא פָּרֵשׁ יָאוּת: שׁ הַ פִּלִּיִר שׁ הַפָּלִי אוֹרָיָתָא הָעִיבָל וֹמְסִיּד יָתְהוֹן בְּסִיּדָא:

דִּי אֲנָא מְפַפֵּד יָתְכוֹן יוֹמָא דִין בְּטוּרָא דְעִיבָל וֹתְסִיּד יָתְהוֹן בְּסִיּדָא:

מְּמָן מִיְבְּהָא בֻּרָּם יְיָ אֱלְהָרְּ מִיְבָּח אֲבְנִין לָא תְרִים עְלֵיהוֹ פַּרְזְלָא: י אַבְנִין שִׁלְמִן תִּבְּנֵי יִתְ מִּדְבָּחָא דִּייִ אֱלְהָרְּ יִּ וְתְכִּוֹם עְּלְכִיתְ עֲלְיֹן עוֹלֹת לִיהוֹה אֱלֹהֶרְ: י וְתִכּּוֹס עִּבְּסָת קּוּדְשִׁין וְתִיכוֹל עְלִיוֹ עוֹלֹת לִיהוֹה אֱלֹהֶרְ: י וְתִכּוֹס נִּבְּסָת קּוּדְשִׁין וְתִיכוֹל וְמַכְּלְתָּ עַלְיוֹ עוֹלֹת לִיהוֹה אֱלֹהֶרְ: י וְתִכּוֹס עִּבְּחָת עַלְּיִבְיִי עַלְיוֹן עוֹלְתוֹל תִבְּתוֹן שֵּלְמָן תִּבְּעָרְ: י וְתִכּוֹס עִּלְּהָרְ עַלְּיִרְ עַלְיוֹן עוֹלְתְּ לִיהוֹן שֵּלְמָן תִּבְּעָרְ: י וְתִכּוֹס עִּלְּהָרְי שְלְתָּים וְאָבְנְיִם שְׁלְמִין וְתְּבָּיִים עְלְיִים עְלְיִיךְ אֲלְהָרְ: י וְתִכּוֹס עִּלְּהָרְ: י וְתִכּוֹל עִלְיִיתְ עָלְיוֹן עוֹלְתְּ לִיבְּוֹי יְיִי אֶלְהָרְ: י וְתִכּּתוֹב עִל אַבְנִייִם וְיִי אֵלְהָרְ: י וְתִכּוֹל עִלְיִיתְ עָלְיִיוֹ עוֹלְרָה הַוְּתָּה יִיִּ אֱלְהָרְ: י וְתִכּוֹם עִּבְיִי עַלְיִיתְ עָלְיִיוֹ עִלְּבְּיוֹ הְיִי, אֵלְּהָרְ: י וְתְכִּוֹם עִּבְיִי הַיְנִיא אַבְנִייִי בְּיִי בְּעִיּיִיתְ עָבְיִי הַתְּנִיְתִי אוֹרָיִיתְא הָּנְיִי הַוֹּיְתִיא הָּנִיי אִנְיִיתְא הָיִיתָא הָּנִי אִבְּבִיי שִּבְּבִיי יִיוֹנְתִיא הָּנְיִי אִינְיִיי, אִּלְיִיתָא הָּיִי שְׁיִבְיִי יִיוֹיִיתְא הָּיִילְיִיתְיִי אִּלְיִיִי, שְׁרָבִייִי בְּבְּיִי בְּיִּיִייִי שְׁיִייִי, שִּיִּיִייִי, שְּנִייִי שְׁיִייִיתְהִיי אוֹרָיִיתָא הָיִייִי, שְּבָּיִישׁ יִיּתִּי אִינִייִי אִייִיי, בְּיִילְיִיי, שִּיּי בְּיִייִיי, בְּיִייְיתָּי הְיִייִי, שְׁיִייִי שְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייְיִייִייְיִיי שִּיִייִיי בְּיִייִי בְּיִיּיְיִייְיִי בְּיִיּי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִיְיִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִיִּיִי בְּיִייִי בְּיִּיְיִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִיּיִי בְּיִיּיִי בְּיִיִּיְיִין בְּיִיִיוֹי בְּיִייִייִי בְּיִיוֹי בְּיִיִייִי בְּיִּיְיִייְיִייִין בְי

(ח) בַּאַר הֵיטָב. בָּלֶבָעִיס לָבוֹן (זס לב.):

- CHUMASH TRANSLATION -

of which I command you today, on Mount Eival, and you shall coat them with plaster. ⁵ There you shall build an altar for Hashem, your God, an altar of stones; you shall not raise iron upon them. ⁶ Of whole stones shall you build the altar of Hashem, your God, and you shall bring upon it olah offerings to Hashem, your God. ⁷ And you shall slaughter **shelamim** offerings and eat there, and you shall rejoice before Hashem, your God. 8 You shall write on the stones all the words of this Torah, clarifying well."

- ONKELOS ELUCIDATED -

stones, די אָנָא מְפַקּד יָתְכוֹן יוֹמָא דֵין — of which I command you today, בּי יָתְכוֹן — on Mount Eival, וּתְסוּד יָתְהוֹן בְּסִידָא — and you shall coat them with plaster.

- 5. אָתְבְנִי תַּמָּן מֵּדְבְּחָא There you shall build an altar קֵּדֶם BEFORE Hashem, your God, יְיָ אֱלָהָף an altar of stones; (בוֹ אַלְיהוֹן פַּרְוֹלָא you shall not raise an iron instrument upon them. (6)
- 6. אַבְנִין שֵׁלְמָן תִּבְנֵי Of whole stones shall you build וְתַבֶּק the altar of Hashem, your God, וְתַבֶּק the altar of Hashem, your God, קַּהָב and you shall bring up on it olah offerings בַּרָם BEFORE Hashem, your God.
- 7. וְתְּכּוֹס נְכְּסַת קּוּרְשִׁין And you shall slaughter FEAST-OF-HOLIES offerings וְתִיכוֹל תַּמְן and you shall eat their meat there, וְתְחֶבִי קֵּרֶם יִי אֱלְהָךְ and you shall rejoice before Hashem, your God. [8]
- אַרְנֵיָא בְּלַ You shall write on the stones יָת כָּל
   פָּרַשׁ יָאוֹת all the words of this Torah, פָּרַשׁ יָאוֹת
   clarifying well."^[9]

5. Upon crossing the Yarden, they carried the stones to Mount Eival, where they built an altar out of them, coated them with plaster, and wrote the Torah upon them. They then brought up offerings, ate, drank, and rejoiced (as commanded below, vv. 6-7), and recited the blessings and curses (as commanded below, v. 11 and on). They then dismantled the stones and brought them to Gilgal, where they were set up permanently. All of this took place on the day that they crossed the Yarden (see *Yehoshua* 4:8, 8:30-4; *Sotah* 36a; cf.

Yerushalmi Sotah 7:5).

- 6. It is forbidden to hew the stones for an altar using an iron instrument, as stated in *Shemos* 20:22.
- 7. This is an additional requirement: that the stones of the altar must be completely smooth, with no notches or rough edges (see $Avodah\ Zarah\ 52b$).
- 8. The writing of the entire Torah is occasion for rejoicing (*Ramban* to *Shemos* 24:11).
- $9.\,Rashi$ writes that this refers to writing the Torah in all seventy languages.

משֶׁה וְהַבְּהְנִים הַלְּוֹיִם אֶל־בָּל־יִשְׂרָאֶל לֵאמֵל הַסְבֵּת | וּשְׁמַע משֶׁה וְבָהָנַיִּא לַנָאֵי עִּם בָּל יִשְׂרָאֵל לְמֵימֶר אֲצֵית וּשְׁמַע יִשְׁרָאֵל הַיְּוֹם הַזָּהֹ נַהְיֵיתָ לְעָם לַיהוֹה אֱלֹהֶר: יְ וְשְׁמַעְלָּ בְּקוֹל יִשְׁרָאֵל יוֹמָא הָנִין הַנִיתָא לְעַמָּא קֵּנְם יִיָּ אֱלָהָר: יְ וּתְפַבָּל לְמִימְרָא הוֹה אֱלֹהֶר וְעַשְׂיתָ אֶת־מִצְוֹתִיוֹ [מצותו בּ] וְאֶת־חָלֶּיוֹ אֲשֶׁר הַיִּי אֶלָהָרְ וְתַעְּבֵּד יָת פִּקּוֹּדְוֹהִי וְיָתְ קְּיָמְוֹהִי הִי אֶנֹכִי מְצַוְּךְּ הַיְּוֹם: ס חמישי יא וַיְצָוֹ משֶׁה יָת עַמָּא בִּיוֹם הַהְוֹּא לְמִימָר: יב אֵלֵין יְקוּמוּן לְבָרֶבְא יָת עַמָּא עַל טוּרָא דִּנְרִים בְּעָבְרְכֶם לְמִימָר: יב אַלִין יְקוּמוּן לְבָרֶבְא יָת עַמָּא עַל טוּרָא דִּנְרִזִּים בְּמֶעְבַּרְכוֹן לְמִימָר: יב אַלִין יְקוּמוּן לְבָרֶבָא יָת עַמָּא עַל טוּרָא דִנְרְזִים בְּמֶעְבַּרְכוֹן אֶת־הַיַּרְהֵן שִׁמְעוֹן וְלֵנִי וְיהוּדָה וְיִשְׂשַבֶּר וְיוֹסֵף וּבִּנְיְמִן:

(ט) הַסְבֵּת. כְּמַרְגּוּמוֹ: הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיֵיתָ לְעָם. בְּכָל יוֹס א): (יב) לְבָרֵךְ אֶת הָעָם. כִּרְאִימָּל בְּמַפֶּכֶת סוֹטֶה (שס, לז:): יִּהִיוּ בְּטִיטֶיךְ כְּאִינּוּ הַיּוֹס בָּאֹתָ טָמוֹ בַּבְּרִית (ברכות סג:; תנחומא שׁשָׁה שְׁבָּטִיס עָלוּ לְרֹאֹשׁ הַר גְּרִיִּיִס וְשִׁשָּׁה לְרֹאֹשׁ הַר עִיבָּל,

— CHUMASH TRANSLATION -

⁹ Moshe and the Kohanim, the Leviim, spoke to all Israel, saying, "Listen and hear, O Israel: This day you have become a people to Hashem, your God. ¹⁰ You shall heed the voice of Hashem, your God, and you shall perform His commandments and His statutes, which I command you today."

¹¹ Moshe commanded the people on that day, saying, ¹² "These shall stand to bless the people on Mount Gerizim, when you have crossed the Yarden: Shimon, Levi, Yehudah, Yissachar, Yosef, and Binyamin.

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 9. ימַלִּיל מֹשֶׁה וְכְהֲנֵיִא לַוְאֵי Moshe and the Kohanim, the Leviim, spoke עְם בָּל יִשְּׁרָאֵל with all Israel, לְמֵימֶר saying, אֲצֵית וּשְׁמַע יִשְּׂרָאֵל "Listen and hear, O Israel: יוֹמָא הָבִין הֲנֵיתָא לְעַנְּא This day you have become a people בַּרָם יִי אֱלָהָן BEFORE Hashem, your God.[10]
- 10. וּתְקַבֵּל לְמֵימְרָא דַּיִי אֱלְהָךְּ You shall heed THE WORD of Hashem, your God, וְתַעְבֵּר יָת פְּקוֹדוֹהִי וְיָת קְיָמוֹהִי and you shall perform His commandments and His statutes, די which I command you today."
- 11. ופַקיד משָה יָת עַמָּא Moshe commanded the people בּיוֹמֵא on that day, לְמֵימֵר saying,
- 12. אַלֵּין יְקּוּמון לְבֶּרְכָּא יָת עַמָּא "These tribes shall stand to bless the people על טוּרָא דְגְרוִּים on Mount Gerizim, אַטָּרְא when you have crossed the Yarden:[11] שְׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשְּׁשׁבֶּר וְיוֹסֵף וּבְּנְיִמִין Shimon, Levi, Yehudah, Yissachar, Yosef, and Binyamin.[12]

The tribes listed in our verse stand on Mount Gerizim, while the tribes listed in the following verse stand on Mount Eival. The Kohanim and Leviim stand between the mountains and pronounce the blessings and curses (v. 14), facing Mount Gerizim while reciting the blessings and Mount Eival while reciting the curses. The entire nation responds to each, "Amen." Although the passage lists only the curses, each curse was preceded by a corresponding blessing for one who refrains from that particular sin (*Rashi*).

12. This verse lists Levi among the tribes on Mount Gerizim because some indeed stood with the rest of the

^{10.} For Hashem will now seal a covenant with you regarding the observance of the Torah (see *Ibn Ezra*). The covenant consists of the blessings and curses written in Ch. 28. It would be reinforced through the pronunciation of the blessings and curses at Mount Gerizim and Mount Eival, as described below (see *Ibn Ezra* to v. 14, and see *Sotah* 37b).

^{11.} Moshe had already instructed them above (11:29): It shall be that when Hashem, your God, brings you to the Land... then you shall place the blessing on Mount Gerizim and the curse on Mount Eival. Here, Moshe specifies the actual procedure for doing so.

יג וְאֵפֶה יַעַמְדוּ עַל־הַקְּלֶה בְּהַר עֵיבֶל רְאוֹבֵן גָּד וְאָשֵׁר יֵ וְאָפֵּר יְאוֹבֵן גָּד וְאָשֵׁר יִ וְאָפֵּר יִ יִקּוֹמוּן עַל לְנְטַיָּא בְּטוּרָא דְעֵיבֶל רְאוֹבֵן גָּד וְאָשֵׁר וּוְבִּפְּתָלִי: יד וְעָנִוּ הַלְּוֹיִם וְאָמְרֵוּ אֶל־כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְזָבוּלָן הָן וְנַפְּתָּלִי: יד וְעָנִוּ הַלְוֹיִם וְאָמְרֵוּ אֶלְ־כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְנַפְתָּלִי: יד וְעָנִוּ הַלְוֹיִם וְאָמְרֵוּ לְכָל אֵנָשׁ יִשְׂרָאֵל וְנַפְתָּלִי: יד וְיִתִּיבוּן לֵנָהּ וְנַבְּלְּהֹי וְעַנָּוּ בְּסְתְרָא וְיִמִיבוּן כָּל־הָעָם קְּלָבֶר וְבָנְיּ בְּסְתְרָא וְיִתִיבוּן כָּל־הָעָם מְנְעַבְּת יהוֹה מִיְצְשֵּׂה יְדִי עַבֶּר וְבִי אֶמֶן וִישַׁנִּ בְּסְתְרָא וִיתִיבוּן כָּל עַמָּא מְרָהַ בְּבְרָא יְדִי אֶמֶן וִישַׁם בַּסְתָרְא וִיתִיבוּן כָּל עַמָּא מְרָה יְדִי אָמָן וִישׁנֵּי בְסְתְרָא וִיתִיבוּן כָּל עַמָּא

רש"י

הַר עֵיבֶּל וּפָּמְחוּ בִּקְלָלָה, וְאוֹמְרִים: "אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פָּסֶל וגו'" (להלן פסוק טו), וְכֵן כּוּלָּס, עַד "אָרוּר אֲשֶׁר לֹא יָקִים" (להלן פסוק כו): וְהַכּבְּהָנִים וְהַלְוִיָּם וְהָתָׁרוֹן לְמֵשָּה בָּאָמְצַע. הָפְּכוּ לְוִיָּם פְּגֵיהֶם בְּלֵפֵי הַר גְּרִיִּים וּפָּתְחוּ בִּבְּרָכָה: בָּרוּךְ "הָתִּיֹם חֲשֶׁר לֹח יַשֲשֶׁה פֶּסֶל וּמֵפֵּכָה וּגוי", וְחֵלּוּ וָחֵלּוּ עוֹנִין: חָמֵן. חָזְרוּ וְהָפְּכוּ בְּּצֵיהֶם כְּלַפֵּי

- CHUMASH TRANSLATION -

¹³ And these shall stand for the curse on Mount Eival: Reuven, Gad, Asher, Zevulun, Dan, and Naphtali. ¹⁴ The Leviim shall call out and say to every person of Israel, in a loud voice:

¹⁵ 'Accursed is the man who will make a carved or molten image, an abomination of Hashem, a craftsman's handiwork, and place it in secret.' And the entire people shall respond

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 13. אָפָין יְקוּמוּן עַל לְּנָטָיָא And these tribes shall stand for the CURSES בְּטוּרָא דְעֵיבָל on Mount Eival: רְאוּבֵן Reuven, Gad, Asher, Zevulun, Dan, and Naphtali.
- 14. ייִתִּיבוּן לֵּנְאֵי The Leviim shall RESPOND^[14] וְיַמְרוּן לְכָל and they shall say to every person of Israel, הַאָא in a loud voice:
- 15. ליט גַּבְרָא 'Accursed is the man מְרַחֲקָא who will make an IMAGE^[15] or molten [idol], מְרַחֲקָא which is REJECTED BEFORE Hashem, עבר יְדֵי אֲמָן and place it in secret.'^[16] עִּמָא And the entire people shall

tribes, while others stood between the two mountains to recite the blessings and curses (see Sotah 37a for how the tribe was divided, and see Tosafos there אי דייה אי.

- 13. See above, 11:27 note 3, regarding Onkelos' use of the plural curses.
- 14. Here, as in 26:5 above, Onkelos translates ענה as *respond*. Or *HaChaim* explains that according to Onkelos, the Leviim's words serve as a response, i.e., an explanation, to the positioning of the various tribes on these mountains in this manner. The Leviim's declaration "explained" that it was in order to pronounce upon them these blessings and curses.

Rashi (to Shir HaShirim 2:10), however, cites our verse as the source for interpreting ענה as calling out with a loud voice.

- 15. See above, 4:16 note 27, regarding Onkelos' translation of פָּסֶל (literally, carved image) as image.
- 16. All the sins enumerated in this passage are sins that can be performed in secret. This is the reason that

these sins specifically were given the extra deterrent of a curse $(Ibn\ Ezra)$.

It should be noted that the sin of idol-worship in this verse is the only one of the list of sins in the passage that is phrased in the future tense in the Hebrew; the rest are phrased in the present tense. *Toras Chaim* (*Chullin* 142a) explains that unlike all other sins, one is punished from Heaven for the sin of idolatry from the time that one *plans* to commit the sin, even before actually doing the action (see *Chullin* there).

Throughout this passage, however, Onkelos translates in the future tense. Possibly, in Aramaic idiom the conditional present is expressed with the future tense (see *Tosafos U'Miluim*). Alternatively, perhaps the present tense (e.g., *who degrades his father, etc.*), can mistakenly imply that the curse applies only to one who commits the sin regularly. Onkelos clarifies that this is not the case, and even one who commits the sin once (*who will degrade his father*) is cursed.

——— CHUMASH TRANSLATION —

and say, 'Amen.'

¹⁶ 'Accursed is one who degrades his father or mother.' And the entire people shall say, 'Amen.'

¹⁷ 'Accursed is one who **moves** back the boundary of his fellow.' And the entire people shall say, 'Amen.'

¹⁸ 'Accursed is one who **causes** a blind person to go astray on the road.' And the entire people shall say, 'Amen.'

¹⁹ 'Accursed is one who **perverts** the judgment of a proselyte, orphan, or widow.' And the entire people shall say, 'Amen.'

²⁰ 'Accursed is one who **lies** with the wife of his father,

———— ONKELOS ELUCIDATED ——————respond ויימרון אַמַן — and they shall say, 'Amen.'

- 16. ליט דְיַקְלֵי אֲבוּהִי וְאָמֵה 'Accursed is one who WILL DEGRADE his father or mother.' וְיֵימֵר כָּל עַמָּא אָמֵן And the entire people shall say, 'Amen.'
- 17. לִיט דִּישַׁנֵּי תְּחוּמָא דְחַבְּרֵה 'Accursed is one who WILL CHANGE the boundary of his fellow.' וְיֵימֵר בָּל עַמָא And the entire people shall say, 'Amen.'
- 18. לִיט דְיַטְעֵי עַוִּירָא בְּאָרְחָא 'Accursed is one who WILL CAUSE a blind person to go astray on the road.' [18]

   And the entire people shall say, 'Amen.'
- 19. לִיט דְיַצְלֵי 'Accursed is one who WILL TILT from the truth דין גּיוֹר יִתַּם וְאַרְמְלָא the judgment of a proselyte, orphan, or widow.' וְיֵימֵר בָּל עַמָּא אָמֵן And the entire people shall say, 'Amen.'

20. ליט דישכוב עם אָתַת אֱבוהִי – 'Accursed is one who WILL

18. Rashi explains that the "blind person" of this verse is one who lacks knowledge regarding a particular matter. Advising him to do something that is not beneficial for him is described as causing him to go astray on the road. This is similar to the prohibition (Vayikra 19:14), and do not place a stumbling block in front of a blind person, which Rashi interprets in the same way.

Onkelos, however, differentiates between the two verses. In *Vayikra*, Onkelos translates ver as "one who does not see," rather than simply "a blind person." This indicates that the verse does not refer literally

to a blind person, but to one who lacks knowledge, as Rashi explains there (see, similarly, $Sefer\ HaChinuch\ \S231$ regarding Onkelos' translation of the term "deaf person" there). In our verse, however, Onkelos translates און literally as, "blind person." This seems to imply that the curse of our verse is reserved for one who actually causes a blind person to stumble; see $Mishneh\ LaMelech\ Hil.\ Malveh\ VeLoveh\ 4:6$, who discusses these two interpretations of the verse ($Me'at\ Tzori$; see also $Tosafos\ U'Miluim$).

Lechem VeSimlah and Nefesh HaGer, however, suggest that Onkelos interprets our verse too to refer to misleading someone who lacks knowledge. The reason Onkelos translates literally in this case is that it is not

^{17.} I.e., he moves back the boundary of his property to claim more property at his neighbor's expense, as prohibited above, 19:14; see note 21 there.

בִּי גַּלֶּה כְּנֵף אָבֶיוֹ וְאָמֵר כָּל־הָעֶם אָמֵן: ס כּא אָרוֹר שֹׁבֵב עִם־אֲרִי גַּלִּי כַּנְפָּא דַאֲבְּוֹהִי וְיֵימֵר כָּל עַמָּא אָמֵן: כּא לִיט דְּיִשְׁבּוֹב עִם אֲחָתֹּה כָּל־בְּתֵבְּתְ עָמָּא אָמֵן: ס כּב אָרוֹר שׁבֵב עִם־אֲחֹתוֹ כָּל־בְּתַבְּתִי אָנִימֵר כָּל עַמָּא אָמֵן: ס כּג אָרוֹר שֹׁבֵב עִם אָחָתִהּ כַּל בְּעִירָא וְיֵימֵר כָּל עַמָּא אָמֵן: ס כּג אָרוֹר פַּת־אָבֶיוֹ אוֹ בַת־אִמֶּוֹ וְאָמֵר כָּל־הָעָם אָמֵן: ס כּג אָרוֹר כַּל־הָעָם אָמֵן: ס כּג אָרוֹר כַּל־הָעָם אָמֵן: ס כּג אָרוֹר כְּל־הָעָם אָמֵן: ס כּר לִיט בְּיִשְׁבּוֹב עִם חֲמָתֵה וְיִימֵר כָּל־הָעָם אָמֵן: ס כּר לִיט בַּר לִיט בְּיִשְׁבּוֹב עִם חַמָּתָה וְיִימֵר כָּל עַמָּא אָמֵן: ס כּה אָרוֹר הַיִּמֹר בָּל עַמָּא אַמֵן: ס כּה אָרוֹר הַיִּימִר כָּל עַמָּא אַמֵן: ס כּה אָרוֹר בָּל־הָעָם אָמֵן: ס כּה אָרוֹר הַיִּימִר כִּל עַמָּא אַמן: כַּה לִיט בַּר עִיּיִמִר בָּל עַמָּא אַמן:

____

(בד) מַבֶּה רֵעֲהוּ בַּשֶּׁתֶר. עַל לָשׁוֹן הָרָע הוּא אוֹמֵר עָשֶׂר שְׁבָּטִים. וּכְנֶגֶד שְׁמְעוֹן לֹא כָתַב אָרוּר, לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה וּפרקי דרבי אליעזר פרק נג; תרגום יונקן). רָאִיתִי בִּיסוֹדוֹ שֶׁל בְּלָבוֹ לְבָּרְכוֹ לִפְנֵי מוֹתוֹ בְּשָׁבֵּרְ שְׁאָר הַשְּׁבְּעִים, לְכָךְ לֹא רָלָה רָבִי אליעזר פרק נג; תרגום יונקן). רָאִיתִי בִּיסוֹדוֹ שֶׁל בְּלָבוֹ לְבָּרְכוֹ לִפְנֵי מוֹתוֹ בְּשָׁבֵּרְ שְׁאָר הַשְּׁבְּעִים, לְכָךְ לֹא רָלָה רָבִי משֶׁה הַדַּרְשָׁן: אַחַד עָשֶׂר אֲרוּרִים יֵשׁ בָּאוֹ בְּלֶגֶד אַחַד

—— CHUMASH TRANSLATION —

for he will have uncovered the robe of his father.' And the entire people shall say, 'Amen.'

- ²¹ 'Accursed is one who **lies** with any animal.' And the entire people shall say, 'Amen.'
- ²² 'Accursed is one who **lies** with his sister, the daughter of his father or the daughter of his mother.' And the entire people shall say, 'Amen.'
- ²³ 'Accursed is one who **lies** with his mother-in-law.' And the entire people shall say, 'Amen.'
- ²⁴ 'Accursed is one who **strikes** his fellow in secret.' And the entire people shall say, 'Amen.'

- ONKELOS ELUCIDATED -

LIE with the wife of his father, אֲבִי נֵלִּי כַּנְכָּא דַאֲבוֹהי — for by doing so he has uncovered the robe of his father.'^[19] אָמֵן בֶּל עַמָּא אָמֵן — And the entire people shall say, 'Amen.'

- 21. לִיט דְיַשְׁבּוֹב עִם כָּל בְּעִירָא 'Accursed is one who WILL LIE with any animal.' וְיֵימֵר כָּל עַמָּא אָמֵן And the entire people shall say, 'Amen.'
- 22. ליט דְּיִשְׁבּוֹב עִם אֲחָתָה 'Accursed is one who WILL LIE with his sister, בָּת אֲבוּהִי אוֹ בַת אִמָּה the daughter of his father or the daughter of his mother.' וְיִימֵר בָּל עַמָּא אָמֵן And the entire people shall say, 'Amen.'
- 23. לִיט דְיִשְׁבוֹב עִם חֲמְתֵה 'Accursed is one who WILL LIE with his mother-in-law.' וְיֵימֵר בָּל עַמָּא אָמֵן And the entire people shall say, 'Amen.'
- 24. ליט דְּיִמְחֵי חַבְּרֵהּ בְּסְתְרָא 'Accursed is one who WILL STRIKE his fellow in secret.'^[20] אָמֵן And the entire people shall say, 'Amen.'

necessary for Onkelos to change the translation since the verse itself states "עֵּוֹר "בַּדְּרֶּרְ," a blind person, "on the road." This additional word indicates that the person is "blind" only with regard to this "road," i.e., this particular course of action.

- 19. The term בְּנֵף, robe, symbolizes a marriage relationship. See similarly above, 2:31 with note 4. [See further, $Haamek\ Davar\ here.$]
- 20. In the following verse, which clearly refers to taking a life, Onkelos translates the verb לְּהַבּוֹר, to kill

(Nesinah LaGer). Here, however, Onkelos translates the same term *strike*, since even that lesser crime of striking someone in secret is included in this curse (Marpei Lashon).

Other commentators explain that by not speaking of a fatal blow, Onkelos conveys another meaning of the verse. As *Rashi* explains, there is an injury that a person can inflict without the knowledge of the victim: speaking evil about him (*lashon hara*), and that is the subject of this verse (*Nefesh HaGer, Beurei Onkelos*).

לֹקָחַ שְׁחַד לְּמִקְּטֵּל נְפָשׁ דֵּם נָקֶי וְאָמֵר כָּל־הָעֶם הִיּיִּלְבֵּל שִׁחָדָא לְּמִקְטֵּל נְפָשׁ דַּם וַכִּי וְיֵימֵר כָּל עַמָּא אָמֵן: ס כּן אָרוּר אֲשֶׁר לְא־יָקֶים אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרֶה־הַוֹּאָת אָמֵן: ס כּן אָרוּר אֲשֶׁר לְא־יָקֶים אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרֶה־הַוֹּאָת לְעְשְׂוֹת אוֹתֶם וְאָמֵר כָּל־הָעֶם אָמֵן: כּּ לִיט דִּי לָא יְקֵיֵם יָת פִּתְנָמִי אוֹרְיְתָא הָּדָא לְמִישְׁרַ בְּלְדֹּתְ עָבְּל לְמִימְרָא דִּייִ אֶלְהָּךְ לִשְׁיְתֹּח וְיִימֵר כָּל־הָעֶם אָמֵן: כּ בּי לְמִישְׁרָא הָּבָּל לְמִימְרָא דִּייִ אֶלְהָּךְ לִשְׁמְרֹ בָּל־הָעֶם אָמֵן: בּ וְיִיתְּוֹ עָלְ בָּל־הָּנְיִי אֲנָמִי הְאָבֶין וְיִתְּנְּךְּ לְמִימְרָא דִּייִ אֶלְהָךְ עַלְיוֹן עָלְ כָּל־גּוֹיֵי הָאָרֶץ: בּ וְיִיתְוֹן עַלְ כָּל־גּוֹיִי הָאָרֶץ: בּ וְיִיתְוֹן עַלְּיךְ כָּל בְּלְבִיי עַל כָּל־גּוֹיִי הָאָרֶץ: בּ וְיִיתְוֹן עַלְי בָּלְרֹּוֹן עָלְ כָּל־גּוֹיִי הָאָרֶץ: בּ וְיִיתְוֹן עַלְ בָּל־גּוֹיִי הָאָרֶץ: בּ וְיִיתְוֹן עַלְ בָּל־גּוֹיִי הָאָרֶיץ: בּ וְיִיתְוֹן עַלְּיִי עַל כָּל־גּוֹיִי הָאָרֶץ: בּ וְיִיתְוֹן עַלְי בָּל־גּוֹיִי הָאָרֶיץ: בּ וְיִיתְוֹן עַלְּי בָּלְבֹי עִלְ בָּלְיבִי עִלְ בָּלִי בְּלְבִיוֹת הָאָלָהְף עִלִּי וְיִהְבָּקְנָּךְ אֲרִי תִּקְבָּל לְמִימִרָּא דִּיי אֶלְהָף עַלְיוֹן וְיִדְבָּקְנָּהְ אֲרִי תִקְבָּל לְמִימִרָּא דִייִ אְלָחִר הַבָּלִיוֹן וְיִדְבָּקְנָּהְ אֵרִי תִשְׁלֵּע לְּבִילְוֹן וְיִדְבָּקְנָּךְ אֲרִי תִּשְׁבֹּל לְמִימִרָּא דִייִ אַלְּהָר בִיי תִשְׁלְבִין וְיִדְבָּקְנָּהְ אֵרִי תִנְשְּלִי לְּהָיִיתְיִא בִּי תִשְׁבְּיוֹ וְיִדְבָּקְנָּהְ אֲרִי תִּיְבִּיּא בִּיי תִשְׁבְּיוֹ בִּי בְּיִבְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְיִים בְּיִים בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִים בְּיִיתְיִים בְּיִים בְּיִי בְּיִי בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִי בְּיִים בְּיִי בְּיִי בִּייִי בְּיִי וְיִייְיִין וְיִבְּבְּעְבְּיִי תְּיִי בְּיִי בְּיִי

(בו) אַשֶּׁר לֹא יָקִים. כָּאן כָּלֵל אֶת כָּל הַפּוֹרָה כּוּלָּה, וְקְבְּלוּהָ עֲלֵיהֶם בְּאָלָה וּבִּשְׁבוּעָה (סוטה לז:; שבועות לו.):

- CHUMASH TRANSLATION

²⁵ 'Accursed is one who **takes** a bribe to **strike mortally** innocent blood.' And the entire people shall say, 'Amen.'

²⁶ 'Accursed is one who will not uphold the words of this Torah, to perform them.' And the entire people shall say, 'Amen.'"

28.

¹It will be that if you listen fully to the voice of Hashem, your God, to be careful to perform all of His commandments that I command you this day, then Hashem, your God, will make you supreme over all the nations of the earth. ² All these blessings will come upon you and overtake you, if you listen to the voice of Hashem, your God:

- 25. ליט די יְקבל שחָרָא 'Accursed is one (i.e., a judge) who will accept a bribe קמקטל נְפַשׁ דַם וַבֵּי to kill with a mortal blow innocent blood (an innocent life).' יְיֵימֵר בָּל And the entire people shall say, 'Amen.'
- 26. ליט דִּי לָא יְקַיֵּם 'Accursed is one who will not uphold לְמֶעְבַּד the words of this Torah, לְמֶעְבַּד to perform them.' וְיֵימֵר בָּל עַמָּא אָמֵן And the entire people shall say, 'Amen.'"

28.

- 1. יִהִי It will be יִהָּ הְּבֶּלֵּא הְקַבֵּל לְמֵימְרָא דִּייָ אֱלָהָךְ that if you fully heed the word of Hashem, your God, לְמִטֵּר to be careful to perform all of His commandments דִי אֲנָא מְפַבֵּד לָךְ יוֹמָא בִין that I command you this day, וְיִהְנִנְךְ יִיְ אֱלָהָךְ עִלֵּי then Hashem, your God, will make you supreme על בָּל עַמְמֵי אַרְעָא over all the nations of the earth.
- 2. וְיֵיתְּיוָן עֲלֹךְ כָּל בְּרְכָתָא הָאְלֵּין All these blessings will come upon you וְיִרְבְּקֻנְּךְ and they will overtake you, אֲרֵי when you ACCEPT THE WORD of Hashem, your God:

[—] ONKELOS ELUCIDATED

^{21.} See previous note regarding this translation. 22. This includes observance of the entire Torah (*Rashi*; cf. *Ramban*).

^{1.} The blessings and curses recorded in *Parashas Bechukosai* (*Vayikra*, Ch. 26) were the first covenant that Hashem sealed with the Jewish people regarding

פֵּירוֹמֶיף. דָּבֶּר חַׁחֵר, "טַיְמְהַף" דָּבֶר לַח שַׁחַפָּה מְסַבֵּן בְּסַלִּים. וּמִשְׁאַרְהֶּךְ, דָּבָר יָבָשׁ שָׁנְּשָׁרָ בַּכְּלִי וְחֵינוֹ זָב: (ו) בָּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךְ וּבָרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךְ. שֶׁפְּהֵח יְנִיטְׁמְךְ מִן הָעוֹלָס בְּלֹח חֲטָח בְּבִיחָתָךְ לַעוֹלָס (בצח מניעל קז.; דברים רבה ז, צ): בְּלֹח חֲטָח בְּרִיחָתָךְ לַעוֹלָס (בצח מניעל קז.; דברים רבה ז, צ): (ד) שְׁגַר אֲלָפֶּיף. וַלְדוֹת בְּקַרְהְ, שְׁבַבְּבֵּמָה מְשַׁגְּרָת מִמֵּעִיהָ: לְמָה נִקְרָתׁ צְׁאַבֶּרְתׁ מִמֵּעִיהָ: לְמָה נִקְרָתׁ שְׁאַבְּרוֹת צֹאנֶךְ. בְּתַרְגּוּמוֹ. וְרַבּוֹתֵינוּ חָמְרוּ: לָמָה נִקְרָתׁ שְׁנֻן "עַשְׁמָּרוֹת", שַׁמֵּעֲשִׁירוֹת אֶת בַּעֵלֵיהֶן (חוֹלין פד:) וּמַחֲיִיקוֹת חֹמָן, בְּעַרְיִּהְ בְּבִּרְּךְ עַנְּאָרָ. חֹמָן, בְּעַבְּיִבְּרִרְּךְ עַנְאָרָ.

CHUMASH TRANSLATION -

³ Blessed are you in the city and blessed are you in the field. ⁴ Blessed is the **fruit** of your womb, and the fruit of your ground, and the **fruit** of your animals; the **offspring** of your cattle and the flocks of your sheep and goats. ⁵ Blessed is your basket and your dough. ⁶ Blessed are you when you arrive and blessed are you when you leave. ⁷ Hashem will render your enemies who rise up against you **stricken down** before you;

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 3. בְּרִיךְ אַתְּ בְּקַרְתָּא Blessed will you be in your dealings in the city בְּרִיךְ אַתְּ בְּחֵקְלָא and blessed will you be in your work in the field.
- 4. בְּרִיךְ וַלְּדָּא דִמְעִיף Blessed is the CHILD of your womb, אַרְעִירְךְ and the fruit of your ground, וּוַלְדָּא דִבְעִירָךְ and the YOUNG of your animals; בַּקְרֵי תוּרָיף the HERDs of your cattle[2] נְעַרְרִי עֲנֶךְ and the herds of your flocks.
- 5. בְּרִיךְּ סַלְּךְ וְאָצוֹתְךְ Blessed is your fruit basket and your dough. [3]
- 6. בְּרִיךְּ אַתְּ בְּמֵעֵלֶךְ Blessed are you when you arrive בְּרִיךְ אַתְּ בְּמֵעֵלֶךְ and blessed are you when you leave. [4]
- 7. יַתֵּן יְיָ יָת בַּעֲלֵי דְבָבָךְ דְּקָיְמִין עֲלֶּךְ Hashem will render your enemies who rise up against you הָבִירִין קַדָמֶּךְ SHATTERED

the observance of the Torah, and took place while the Jewish people were still at Mount Sinai (see below, v. 69). Now, as the Jewish people were encamped in the plains of Moav and about to enter Eretz Yisrael, Hashem sealed another covenant with them, similarly consisting of blessings for keeping the Torah and curses for abandoning it (see *Ramban* to *Vayikra* 25:1).

- 2. See above, 7:13 note 4.
- 3. Our elucidation of Onkelos' אַצוּתָּד as your dough is based on Rash to Challah 1:5, in explanation of Onkelos' similar translation of Bamidbar 15:20. [Notably, replacing the κ and צ of אַצוּתָּדְּ with the phonetically similar צ and ס, produces עסותף, paralleling the Hebrew word אָסָתְּדְּ, your dough (see Pas'shegen to Bamidbar there).] Other commentators, however, provide different interpretations for the Aramaic word: Aruch (צ' אצוותא) explains it to mean a bread-filled

oven; Maarich interprets is as a kneading bowl (see Mizrachi to Rashi here; see also Rashbam here and to Shemos 12:34).

The interpretation of מַנְאֵךְ וּמִשְּאַרְתֶּךְ as your fruit basket and your dough corresponds to one interpretation of Rashi. In another approach, Rashi writes that אָנְאָר, literally, your basket, can refer to liquids, such as oil and wine, since one strains them through a basket (see Mishnah, Shabbos 20:2). The word מִשְּאַרְתֶּךְ is related to the word אָרָאָר, remain, and refers to dry items, such as dates and grapes, which remain in the basket and do not flow out (following Mizrachi; cf. Nefesh HaGer).

4. Rashi cites the Gemara's interpretation (Bava Metzia 107a): Just as your arrival to the world was without sin (when you arrive), so will your departure from the world (when you leave) be without sin.

שַׁם יהוָה נִקְרָא עַלֶּיך וְיָרְאוּ מִמֶּרָ: יא וְהוֹתְרְךָּ יהוֹה לְטוֹבָׁה שְׁמָא דַייָ אִתְקְרִי עֲלָךְ וְיִרְחֵלוּז מִנָּךְ: יא וְיוֹתְרנָּךְ יִיָּ לְטָבָּא

י"בר

(ז) וּבְשָׁבְעַה דְרָבִים יַנוּסוּ לְפַנֵיךְ. כֵּן דֶּרֶךְ הַנְּבָּהָלִים לְבָרוֹחַ, מִתְפַּוּרִים לְכָל לֵד:

— CHUMASH TRANSLATION

on one road will they go out toward you and on seven roads will they flee before you. ⁸ Hashem will command the blessing with you in your storehouses and all that you put your hand to; and He will bless you in the Land that Hashem, your God, gives you. 9 Hashem will establish you for Himself as a holy people, as He swore to you — if you observe the commandments of Hashem, your God, and you walk in His ways. 10 Then all the peoples of the earth will see that the Name of Hashem is proclaimed over you, and they will fear you. 11 Hashem will give you bountiful goodness,

- ONKELOS ELUCIDATED

before you; בְּאָרְחָא חָדָא יִפְּקוֹן לְּוָתָּךְ — on one road will they go out toward you בְּאָרְחָן יֶעֶרְקוֹן מְקֵּרְמָךְ — and on seven roads will they flee FROM before you. [5]

- 8. יְפַקּד יְיִ לְּךְ יִתְ בַּרְבְּתָא Hashem will command the blessing הַבְּכֹל אוֹשָטוּת in your storehouses וּבְּכֹל אוֹשָטוּת and in all that you put your hand to; יְדָף and He will bless you בְּאַרְעָא דִּי יִיְ אֶלָהְךּ יָהַב לְךְ in the Land that Hashem, your God, gives you.
- 9. יְקִימִנְּךְ יְיָ לֵה לְעֵם קַדִּישׁ Hashem will establish you for Himself as a holy people, בְּמָא דִי קַיִּים לָּךְ as He swore to you הַּמָא דִי הַשָּׁר יָת פּּקוֹדְיָא דִייִ אֱלְהָךְ when you observe the commandments of Hashem, your God, וּתְהָךְ בָּאִרְחָן דְּתָקְנָן and you walk IN WAYS THAT ARE PROPER BEFORE HIM. [7]
- 10. וְיָחֲזוֹן כָּל עַמְמֵי אַרְעָא Then all the peoples of the earth will see אֲבִי שָׁמָא דַייָ אָתְקְרִי עֵלֶךְ that the Name of Hashem is proclaimed over you, וְיִרְחֲלוֹן מִנֶּךְ and they will fear you. [8]
- 11. ויותרגַר ייַ לְטָבָא Hashem will give you bountiful

^{5.} Even if they will attack together and in an orderly fashion, Hashem will soon cause them to flee in panic, scattering in all directions (*Rashi* with *Mizrachi*).

^{6.} At Mount Sinai (Shemos 19:6; see Ramban).

^{7.} See above, 8:6 note 9.

^{8.} The nations will clearly recognize that such widespread and consistent blessing could only occur because Hashem is rewarding you for your observance of the Torah, and they will revere you (*Ramban* to *Vayikra* 26:11, in explanation of our verse).

יפתח הטוב מטר יַת טַבַא עוֹבַדִי יַת יהוה ותהי תזוף: ואַת תהי בַרַם יוֹמַא דֵין אנא דַלל

- CHUMASH TRANSLATION

ONKELOS ELUCIDATED -

in the **fruit** of your womb, in the fruit of your animals, and in the fruit of your ground, on the Land that Hashem swore to your forefathers to give you. 12 Hashem will open for you His storehouse of goodness, the heavens, to provide rain for your Land in its time, and to bless all your handiwork; you will lend to many nations, but you will not borrow. 13 Hashem will place you as a head and not as a tail; you will be only above and you will not be below — if you listen to the commandments of Hashem, your God, that I command you today, to observe and to perform; goodness, קּוַלְדָּא דְמְעָרְךְּ וּבְעִירָךְ וּבְאַבָּא דְאַרְעֶךְ — in the CHILD of your womb, in the YOUNG of your animals, and in the fruit of your ground, עַל אַרְעָא — on the Land דִּי לַאָבְּהָתְךְ לְמִתַּן לְךְּ — that Hashem swore to your forefathers to give you.

12. יָת אוֹצְרֵהּ טָבָא — Hashem will open for you יָת אוֹצְרֵהּ טָבָא — the heavens, יָת שְׁמִיִּא — the heavens, יָת שְׁמִיִּא — to provide rain for your Land in its time, וֹלְבָרָכָא יָת בָּל עוֹבְדֵי יְדָךְ — and to bless all your handiwork; וְתוֹזֵף לְעַמְמִין סַגִּיאִין — you will lend to many nations, וְאַהָּלָא הָווֹף — but you will not need to borrow.

13. יְיִהְננֶּךְ יְיָ לְתַקִּיף וְלָא לְחַלָּש — Hashem will place you as A strong one and not as A WEAK one; וּחָהֵי בְּרֵם לְעֵלָא — you will be only above יְּלָא תְהֵי לְתַחְתָּא — and you will not be below — אֲרֵי תְּקָבֵּל לְפְּקוֹרֵיָא דֵייִ אֱלָהָךְ — when you HEED the commandments of Hashem, your God, דִי אָנָא מְפַקֵּר לִךְּ — that I command you today, יוֹמָא דֵין — to observe and to perform;

Targum Yonasan, however, translates with the root

^{9.} The word יְהוֹתְּרְךְּ could be interpreted as being derived from the root יתר, more, extra, or from the root of יתת, remaining. Onkelos, by using the word יְוֹתְרְבָּךְ (instead of the term אשתאר), identifies it as being derived from the root, more, meaning, Hashem will give you an abundance of good (Pas'shegen, Marpei Lashon).

of אשתאר, to remain (וישיירנכון). Accordingly, the verse means that even if there will be some calamity in the world, the Jewish people will remain unscathed (Ibn Ezra, see also $Or\ HaChaim$).

^{10.} Onkelos explains the metaphors of "head" and "tail" as allusions to physical strength and weakness (*Nefesh HaGer*), based on the idea that the strong lead

יר וְלָא תָסוּר מִבֶּל הַהְּבָּרִים אֲשֶׁר אֵנֹבִי מְצָהָרְ אֶתְהֹר אַתָּה בְּבֹאֻרְ אַלְהִיר אַתָּה בְּבֹאָרְ אַלְהִיר אַתָּה בְּבֹאָר לְמִיּהְ אִר יִי אָנָא מִפְּפָּר יִהְכוּן יוֹמָא דִין יִּהְאַ תְּסְּיֵי מִבָּל בְּתָר שָׁעָתְר אַנִּייִם אֲחָרָים לְעָבְדָם: פּ

סיי וְיהֵי אִם לְא תִשְׁמֵע בְּקוֹל יהוְה אֱלֹהֶיך לְמִיּמִיָּא לְמִפְּלְתוּ בִּעְר לְמָיִּהְ בִּי שָׁמָּר לְמִיּבְּר מִי עָבְּר לְמִיּבְּר לְמִיּבְּר הַיְּבָר לְמִיּבְר בְּבְר לְמִיּבְר בְּבְר לְמִיּבְר לְמִיּבְר בְּבְר לְמִיּבְר בְּבְר לְמִיּבְר בְּבְר לְמִיּבְר בְּבְר לְמִיּבְר בְּבְר לְמִיּבְר בְּבְר לְמָיִין וְיִדְבְּבְרִים אֲתְר בְּבְר לְמִיּבְר בְּבְר לְמִיּבְר בְּבְר לְמִיּבְר בְּבְר לְמִיּבְר בְּבְר לְמִיּבְר בְּבְרְיר אַתָּן בְּבְרְיר בְּבְרְבְּר וְאָבְיה בְּבְרְים אַתְּר בְּבְרְבִי מִיּבְוֹר וּשְׁבְּר וְנִיתוֹן עְּלְּךְ בְּבְרְיוֹ תִינִין וְחָקְּלְבְיוֹ אֲשְׁרְ תָּנְבְי יִי אַרְוֹר אַתְּוֹב בְּבְרְיִם אַתְּר בְּבְרְיִב בְּבְר וּמִיּבְי וְנִיבְּי וְנִינְיִי בְּיִבְיי בְּיִר בְּבְרִי בְּבְרִי תִּנְיִה וְנִינִי וְנְבְיִים אֲבְר וּמְלְבְי בִּבְיי בְּבִי בְּבִיי בְּבִיי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי תִנְיִי וְנְבְיִים וְּבְיִים אֲבְּר וּ שְׁבְּבְי בִיי תִּנְיִי וְנְיִיְיִי בְּיִבְייִי בְּיִייִי בְּיִבְייִי בְּיִיים בְּיִבְייִם בְּבְרִי בִּיִייִי וְיְבִישְׁתְרְ שְׁבְּיִר בְּבְּרִי בְּיִייִי וְיִבְיִים וְּנְבִייִי עְבָּבְיוֹ בְּיִייִם בְּיִבְיִים בְּבְבְיִבְיי בְּיִים בְּיִבְייִי בְּיִייִי וְיִבְיִייְ וְבְיִישְׁבְּיוֹ תְנִייִי וְנְבְיִישְׁבְּיוֹ תְּבְייִי וּבְייִי בְּיִייִי בְּיִבְייִי בְּיִייִי בְּבְיִייִי בְּיִבְייִי בְּיִבְייִי בְּבְיבְיי בְּיִבְייִי בְּיִבְיִי בְּיִבְייִי וְיִבְיִייִי וְנְבִייִי בְּבְיבְייִי בְּיבְיבְיי בְּיבְייִי בְּיִבְיי בְּיבְייִי בְּיִייִים בְּבְבְיב בּיבְיב בּייִייִי בְּיבְייִי בְּיבְייִי בְּיבְייִי בְּיבְייִי בְּיִייִים בְּיבְיבְייִי בְּבְיבוּים בּייִים בְּיבְייִי בְּיבְּיוּב בְּיבְיבוּי בְּיבְייִי בְּיבְייִייְ וְיִבְיִיּבְיוּ בְּיִבְייִם בְּיבְיבְייִי וְבְיִבְּיִייְ בְּבְבְּיוּבְייִי בְּיִבְּיִייִי בְּבְבְייִבְּיוּ בְּייִייְיבְיי בְּבְייִייְבְייי בְּבְייִייְיְיִיי בְּבְייִייְיְייִי בְּבְייִיי

——— CHUMASH TRANSLATION —

¹⁴ and you do not turn away from any of the words that I command you this day, right or left, to follow **gods of others**, to worship them.

do not listen to the voice of Hashem, your God, to be careful to perform all His commandments and His decrees that I command you today, then all these curses will come upon you and overtake you:

¹⁶ Accursed are you in the city and accursed are you in the field. ¹⁷ Accursed is your basket and your dough. ¹⁸ Accursed is the **fruit** of your womb and the fruit of your ground, the **off-spring** of your cattle and the flocks of your sheep and goats. ¹⁹ Accursed are when you arrive

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 14. יְלָא תִּסְטֵי and when you do not turn away מִבָּל from any of the words בּתְגָמֵיָא דִּי אֲנָא מְפַקּד יָתְכוֹן יוֹמָא דֵין from any of the words that I command you this day, יַמִינָא וּשְׂמָאלָא right or left, בַּמִר טָעֲוָת עַמְמֵיָּא to follow THE FALSE GODS OF THE NATIONS, למבְּלַחְנוֹן to worship them.
- יהֵי But it will be יוהֵי אַלָּהְרְ וּהֵי וּ בְּלֵּמְמְרָא דִּייִ אֱלָהְרְ that if you do not HEED the WORD of Hashem, your God, that if you do not HEED the WORD of Hashem, your God, בי הווי יוּקימוֹהִי to be careful to perform all His commandments and His STATUTES הַי אָנָא מְפַקְּרָךְ יוֹמָא בּיל וְטַיָּא הָאַלֵּין that I command you today, יְיִיתוֹן עֲלֶךְ כָּל לְוָטַיָּא הָאַלֵּין then all these curses will come upon you אַרְבְּקְנָךְ יוֹרְבְּקְנָךְ יוֹרְבְּקְנָךְ יוֹרְבְּקְנָךְ יוֹרְבְּקְנָךְ בִּל לְוָטַיָּא הָאַלֵּין and they will overtake you:
- 16. לִיט אַתְּ בְּקַרְתָּא Accursed will you be in your dealings in the city וְלִיט אַתְּ בְּחַקְלָא and accursed will you be in your work in the field.
- 17. ליט סַלְּךְ וְאָצוּתְּךְ Accursed is your fruit basket and your dough.
- 18. ליט וַלְּדָּא דְמְעִיף Accursed is the CHILD of your womb בַּקְרֵי תּוֹרִיךְ and the fruit of your ground, בַּקְרֵי תּוֹרִיךְ the HERDs of your cattle וְעֶדְרֵי עָנֶךְ and herds of your flocks.
- 19. ליט אַת במעלך Accursed are you when you arrive

an army formation, while the weak remain at the tail end (Marpei Lashon).

וְלִיט אַתְּ בְּאָתֶךְ: בּיְשַׁלֵּח יהוְה | בְּּךְ אֶת־הַמְּאֵרָה בְּצֵאתֶךְ: בּיְשַׁלֵּח יהוְה | בְּּךְ אֶת־הַמְּאֶרָה בְּצֵאתֶרְ: בּיִּגָּנִי יִיָּ בְּּךְ יִת מְאִרְתָּא וְיָת מְזוֹפִיתָא בְּכָל־מִשְׁלֵח יִדְךְ אֲשָׁר וְיָת מְזוֹפִיתָא בְּכָל־מִשְׁלֵח יִדְךְ אֲשָׁר וְיָתְ מְזוֹפִיתָא בְּכָל־מִשְׁלֵח יִדְךְ אֲשָׁר וְיִתְ מְזוֹפִיתָא בְּכְלְר אוֹשְׁטוֹת יְדָךְ אֲשָׁר וְעַר־אֲבָרְךְ מֵהֵר מִפְּנֵי רְעַ מַעְלֶלֶיךְ מְתְבְּיִרְ עִר בְּּלְתוֹ אְתְלְּ וְעַר־אֲבָרְךְ מֵהֵר מִפְּנֵי רְעַר בַּלֹתְוֹ אְתְלְּ וְעַר־אֲבָרְךְ מֵהֵר מִוֹתָא עַר בִּישׁוּת עוֹבְּדִיךְ אֲשֶׁר עוֹבְרָיךְ עַר בִּלֹתְוֹ אְתְלְּ וְעַר־הְבָּקְ יהוְה בְּךְ אֶת־הַדְּבֶּר עַר בִּישׁוּת עוֹבְּיִרְ אֲשָׁר עְוַבְּתְנִיי: כֹּא יַרְבֵּקְ יהוְה בְּךְ אֶת־הַדְּבֶּכֶר עַר בִּישׁוּת עוֹבְּיִיךְ אֲשֶׁר עְוַבְרְתְּנִי: כֹּא יִדְבֵּקְ יהוְה בְּךְ אֶת־הַדְּבֶּלְ יִתְ מוֹתָא עַר דִּישִׁיצִי יָתָךְ דְּהְיִי בְּרְ יִיִּ בְּרְ יִיִּ בְּרְ יִתְ מוֹתָא עַר דִּישִׁיצִי יָתָרְ דְּבָּלְיִיךְ הַחְנִייִי בְּיִר יִיִּבְּיִי יְתָּרְ הִישִׁיצִי יָתָרְ דְּבָּרְיִי מִוֹתְא עַר דִּישִׁיצִי יְתָרְ דְּתְּבְיְתְנִיי: כִּא יִדְבֵּק יִיְ בָּבְּי יָת מוֹתָא עַר דִּישִׁיצִי יְתָּר הְישִׁיצִי יִתְרְ הִיִּיְתְּיִי בְּרְ יִית מוֹתָא עַר דִּישִׁיצִי יְתָּר הְישִׁיצִי יְתָּרְ בְּרְיִים בְּיִים בְּישׁתְּיִי יְתָּרְ בְּיִים בְּיִבּייִי יְתְּבְיּים יִיְיִבּיְ יִיְּיִבְּיִי בְּיִּיְ בְּיִי בְּיִים בְּיִיִים יְּתְּבְיּיִים יְּתְּבְיּיִים יְיִים בְּישׁוּת יִיִּים בְּיִים בְּיִבּיִים יְיִים בְּישׁבְּיִים יִיְיִם בְּיִים בְּישִׁרְּיִים יְּיִים בְּישׁבְּיִים יְיִים בְּישׁבְּים בְּישׁוֹתְיּיִים יְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּישׁבְיּים יִיִּים בְּיִיְיִים יְּתְיּבְּיְבְיִים יְּיִים בְּישׁבְּיִים יְיִים בְּישְׁבְּיִים יְיִים בְּבְּיִים יְּיִרְ בְּיִים בְּישְׁתְּיִים יְּיִים בְּישְׁיִים יִים בְּישְׁבְּיִים יְּיִים בְּישְׁבְּיוּים יְּיִים בְּיִבְּיִים יְּיִים בְּיִים בְּישְׁיִים יְּיִים בְּיִישְׁבְּיִים יְּיִים בְּישְׁבְּיוּים יִיִים בְּיִים בְּישְׁיִים יְּיִים בְּיִישְׁיִים יְּיִים בְּיִישְׁיִים יִיּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִישְּבְיוּים יְּיִים בְּיִישְּבְּיִים יְיִים בְּיִייְיִים יְּיִיוּיְי

נ״א: ישלח*

""["

(ב) הַמְּאַרַה. קְפָרוֹן, כְּמוֹ "לָרָעַת מַמְלֶרֶת" (ויקרא יג, נא): הַמְּהוּמָה. שְׁגּוּשׁ, קוֹל בַּהְלוֹת:

– CHUMASH TRANSLATION –

and accursed are when you leave. ²⁰ Hashem will **send** against you **degeneration**, confusion, and suppression, in all you set your hand to, that you will do, until you are destroyed and until you perish quickly, because of the evil of your deeds, which you have forsaken **Me**. ²¹ Hashem will attach the plague to you, until it destroys you

ONKELOS ELUCIDATED -

ן בְּמִפְּקְךְ — and accursed are you when you leave.

20. יָנֶרִי יִיָ בָּךְ — Hashem will INCITE against you $^{[11]}$ יָנֶרִי יִיָ בָּךְ — confusion, $^{[13]}$ יְּנֶתִּא הַּתְּאָהַ — curse, $^{[12]}$ אָאַרְתָא — confusion, $^{[13]}$ יַּנְתָּ — and suppression, $^{[14]}$ — בְּכָּל אוֹשָׁטוּת יְּדָךְ דִי תַעְבֵּד — in all you set your hand to, that you will do, עַד דְּתִּשְׁתֵּיצֵי וְעַד — until you are destroyed and until you perish quickly, $^{[15]}$ — בְּיִשׁוּת עוֹבְּדִיךְ — because of the evil of your deeds, בִּישְׁרָא דַחַלְּתִּי — by which you have forsaken the fear of Me. $^{[16]}$

21. יַרְבֵּק יְיִ בָּךְ יָת מוֹתָא — Hashem will attach the plague to you, עד דִּישֵׁיצֵי יָתְּךְ — until it destroys you

- 11. Some texts of Onkelos have יָשָׁלֵּח, will send (the same as the Hebrew). See Beurei Onkelos for discussion; see also above, 7:20 note 12.
- 12. Rashi interprets הַמְאָרָה as degeneration (as in Vayikra 13:51, צָּרְעַת מִמְאָרָת, a degenerative tzaraas); that is, your property will be diminished (see Targum Yonasan).

Nesinah LaGer points out that Onkelos here seems to differ. With regard to צָרֵעַת מַמְאֶבֶת, Onkelos translates אָרָעָת מְמְאֶבָ, here, however, he translates it literally as מְאַרָתָא, indicating that the term מְאַרָת follows its usual interpretation, curse (see Ramban to Vayikra there).

- 13. Rashi in his description uses the same root as Onkelos (שְׁבּוֹשׁ), and explains that the term מְהוֹפֶּה refers specifically to confusion caused by tumultuous noises (see also Rashbam, and Rashi to Shemos 14:24). Ibn Ezra explains the term to mean that confusion will prevent you from completing your undertakings.
- 14. The literal meaning of מְנְעֶרֶת and of Onkelos' translation, מְנְעֶרֶת is scolding (see Bereishis 37:10

- with Onkelos). In this case, it means that Hashem will censure the seed, so to speak, commanding it not to grow (Chizkuni, Me'at Tzori; see Malachi 2:3 for a similar usage). [Onkelos' translation is followed by the majority of commentators. Some suggest, however, that the word מְּנֶעֶרָת is derived from מְּנֶעֶרָת, a lessening, or attrition, of your property (R' D. Z. Hoffman; Shaarei Aharon).]
- 15. See above, 4:26 note 41 for discussion of the Aramaic term בָּפַרִיעָ.
- 16. Since one cannot possibly forsake Hashem, Whose Presence fills the world, Onkelos explains that אָשֶׁר must mean forsaking the fear of Hashem (Nefesh HaGer; see also above, 4:4 note 6, and below, 32:18 note 56).

[Although Moshe, the speaker of this passage, consistently speaks of Hashem in the third person (see *Rashi* to v. 23), this clause is spoken in Hashem's Name, and is therefore written in the first person (see *Ramban* to 31:23 below).]

17. Literally, the death. This is Onkelos' usual translation of דָּבֶּר (e.g., Shemos 9:3).

מַעַל הָאַדָּטָּה אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שֶׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: בּ יַפְּכָה מעל אַרְצָא דִּי אַתְּ עָלֵל לְתַמָּן לְמִירְתַּהּ: בּ יִמְחֵינְהְ יִיָּ בְּשַׁחֶפְּתָּא וּבְקַדִּחְתָּא וּבְדַלֶּקְתָּא וּבְחַרְחוּרָא וּבְחַרְקּג וּבְשִׁדְפִוֹנְא וּבְיֵּרְקוֹנָא וּיְרְדָפֻנְּךְ עַד אָבְדֶּךְ: בּג וְיְהוֹן שְׁמִיךְ אֲשֶׁר וּבְשִׁדְפִוֹנָא וּבְיֵּרְקוֹנָא וִיְרְדָפֻנָּךְ עַד דְּתֵיבָד: בּג וְיְהוֹן שְׁמֵיךְ אֲשֶׁר עַלְנִי רִישָׁךְ חַפִּינִין בִּנְחָשָׁא וְיִרְדְפָנָךְ עַד דְּתֵיבָד: בּג וְיְהוֹן שְׁמֵיךְ אֲשֶׁר עַלָנִי רִישָׁךְ חַפִּינִין בִּנְחָשָׁא וְאַרְעָא דִי תְחוֹתָךְ מַפְּינְאָר בְּרָוֹנְא עַלְנֵי רִישָׁךְ חַפִּינִין בִּנְחָשָׁא וְאַרְעָא דִי תְחוֹתָךְ מִפְּיפָא בְפַּרְוֹלָא עַלְנֵי רִישָׁךְ חַפִּינִין בִּנְחָשָׁא וְאַרְעָא דִי תְחוֹתָךְ מִּפְיפָא בְּבָּרְוֹלָא עַלְנֵי רִישָׁךְ חַפִּינִין בִּנְחָשָׁא וְאַרְעָא דִי תְחוֹתָךְ מִפְינִים מִינְין בּיִרְפִינִים וְיִבְּי

(כב) בַּשַּׁחֶפֶת. טְּבָּטְרוֹ נְטְׁטָף וְנְפּוּמִ: וּבַקַּדְּחַת. לְּשׁוֹן "כִּי מְלְיִסְרְ בְּשַׁבְּיִ (וֹמֹלֹן לֹב, כֹב), וְהוּחׁ אֲשׁ שֶׁל חֹלִים, מלוו"י בְּלְע"ז, שֶׁהִיּא חֲשָׁה מְּחֹרִ: וּבַדַּלְּקָת. חַמָּה יוֹמֵר מִקּדְּחַת. וֹמְנִי הַמְּמְמְמוֹ מּוֹךְ הַבּוּף, וְלָמֵח וּמִינֵי חֲלָּמִים הַס: וּבַחַרְחַר. חוֹלִי הַמְּמְמְמוֹ מּוֹךְ הַבּוּף, וְלָמֵח מְּמִיי (וֹבְּעִים, וּבְּלַע"ז אִשטרדימי"ם, לְשוֹן "וְעַלְמִי חָרָה מִנִּי חְרָב" (אִיזּב לָ, טֹ, "נְחַר מַפָּחַ מַמָּשׁ" (ירמיה ו, כט): וּבַשְּדָבּוֹן הַבֵּיַרְקוֹן. מַכַּח מְּבוּאָה שֶׁבָּדוֹת: שָּׁדְשְׁבּוֹן וְנֶבְשְׁבְּפוֹן וּבַיֶּרְקוֹן. מַכַּח מְבוּלִּחְ. וֹבֶּשְׁ בְּבּוֹן הִיבְּיִבְּרוֹן. שְׁבְּבּוֹן. וֹנְבֶּשְׁ הְבָּוֹן. וּבְּבָּיְרְוֹן. וֹנֶבֶש, וּבְּבִּיְרְמוֹן. מִכָּח מְבּנּאָה שֻׁבָּשְׁרוֹת: בַּלְמִין לְיֵנְקוֹן, קמ"א בְּלע"ז: עֵר אָבְּיִרְן. מִבְּבּוֹין וְנֶהֶפֶּכִין לְיֵנְקוֹן, קמ"א בְּלע"ז: עֵר אָבְּרָך. מַמְלֵּרְהוֹן הַמְיִבְּרוֹן לְיֵנְקוֹן, קמ"א בְּלִב"ו: עֵר דְּבָּיִרְקּרְ, בְּלְּמִר מֵלְיִבְּיֹן בְּשְׁבְּבּוֹן בְּבְּרְבִּיְלִין בְּלִוֹן, קמי"א בְּלְיבּילְ, שְׁבְּבּלְוֹן, קמי"א בְּלְבּוֹן. שֶׁבְּלְּבְילוֹן, קמּיוֹן הְמִיבְרְיִבְּלוֹן מִלְר מְבִילְוֹן מְבִּלְוֹן בְּבְּבְּבְּרְוֹן הְיִבְּבְּלְּבְּתְּבְּבְּיוֹם בְּבִּבְּרְיִים בְּבְּבְּבְּבְּרִים בְּבִילְּהְ מִבְּבְּבְּיִים בְּבְּבְּיִים בְּבִּבְּרְים בְּבְּבְּבְּיִם בְּמִיבְרִים בְּבִּבְּיִים בְּבְּבְּבְּיִבְּיִים בְּבְּבְיִים בְּבְיִים בְּבְּבְּבְּיִבְּים בְּבְיִים בְּבְיִים בְּבְּבְּבְּבְּבְּיִים בְּבָּבְּיִם בְּבִּים בְּבִים בְּבְּבְּבְּיוֹם בְּבְּבְּבְּבְּיִים בְּבְּבְּיִים בְּבְּבְּבְּבְּיִים בְּבְיִבְּיִים בְּבְיִים בְּבְּבְּבְּבְּבְּבְּבְּבְּיִים בְּבְיּיִים בְּבְיבְּיִים בְּבְּבְּיבְּבְיבְּיוֹם בּבְּבְּבְיבְּים בְּבְּבְּיוּם בְּיוֹים בְּבְּיבְיבְייִים בְּבְיבְּבְּבְּים בְּבְּבְּבְּיוֹם בְּיִים בְּבְיבְיִים בְּבְיבְיוֹים בְּיִרְיבְיבְיְיְיִים בְּבְיבְיִים בְּיִים בְּיִיבְּיִים בְּיִבְיִים בְּיִים בְּבְיִים בְּיִים בְּבְּבְּיִים בְּבְּיִים בְּיִים בְּבְּיִים בְּיִים בְּבְּיִים בְּיִים בְּבְיבְּבְּיִים בְּבְּבְּבְּיִים בְּבְיבְּיִים בְּבְּבְּיִים בְּבְּיִים בְּבְּבְּבְּיִיבְּבְּבְּבְּב

— CHUMASH TRANSLATION —

from upon the Land that you are entering, to take possession of it. ²²Hashem will strike you with wasting away, with fever, with burning heat, with parching, and with the sword; and with wind blasts and with withering — and they will pursue you until you perish. ²³ Your heavens over your head will be copper and the land beneath you will be iron.

ONKELOS ELUCIDATED

בּעַל אַרְעָא — from upon the Land בּעל לְתַמְן לְמֵירְתַה — that you are entering, to take possession of it.

22. ימחינר יי — Hashem will strike you with illnesses: בשחפתא — with wasting away, ובְקַדַּחָתָּא — with fever, ובדלקתא with fiery fever, שבחרחורא — with the illness of parching thirst, בּחַרְבַּא — and Hashem will strike you with the sword of the enemy;^[18] ובשרפונא — and Hashem will strike your produce with wind blasts וביַרקונַא — and with withering;[19] וורדפנה עד דתיבד — and they (i.e., all these misfortunes) will pursue you until you perish. 23. ייהוֹן שְׁמִיךְ דִּי עְלְוֵי רֵישַׁךְ — Your heavens over your head will be קּטִינִין בְּנָחָשָׁא מִלְאָחָתָא מְטָרָא — FIRM LIKE copper in that they will hold back from sending down rain, וארעא די תחותך — and שָּרִין - שִּרָין - will be HARD הַקּיפָא כְפַרְזִלָא מִלְמֵעְבַּד the land beneath you LIKE iron in that it will hold back FROM PRODUCING FRUIT. [20]

18. Rashi. Other commentators interpret this word קָּרֶּב as being related to חּוֹרֶב, dryness, referring to another kind of illness that dries out the body $(Ibn\ Ezra,\ Chizkuni)$. $Tosafos\ U'Miluim$ notes that when Onkelos translates the word חַרֶּב to mean enemy attackers, he usually uses the term בְּחָלִין בְּחַרְבָּא (see e.g., Vayikra 26:6, Bamidbar 20:18), or קְּטִוּל $(Shemos\ 5:3)$. Onkelos' rendering here as חַרֶּבָּא may indicate that he too interprets it as referring to an illness of harpontering ha

19. The term יֵרְקוֹן is related to יָרוֹק, green or yellow.

When the produce withers, it dries out and turns a pale yellowish color (*Rashi*).

20. Rashi explains that copper "sweats" (i.e., often has condensation of moisture on its surface), whereas iron does not. Although the general meaning is that the conditions will not allow for growing vegetation, the fact that the heavens will be like copper and the earth like iron softens the worst of the misfortune: The heavens will produce *some* moisture, providing a small measure of nourishment for plants; conversely, the earth will be completely dry so that whatever does manage to grow

בר ינין יהנה את-מְטַר אַרְצְּךָּ אָבָקּא וְעַפָּרִא מִן שְׁמַיָּא וְלַבְעִירַת אַרְצָּא וְלֵיתַ מִּשְׁרָבִּים הַּעָּבֶּרָא מִן שְׁמַיָּא וְלַבְעָרָר אַרְצָּא וְעַפְּרָא מִן שְׁמַיָּא וְלַבְּעָרְר אַרְצָּהְ וְעָפֶּרָא מִן שְׁמַיָּא וְלַבְּעָרְר אַרְצָּהְ וְנְבְּעָבְרָץ מִן שְׁמַיָּא וְלַבְּעָר דְּבְּלֶּתְר בְּאַרְעָה דְּרָכֶים תְּנְוּס מִּבְּלְתְר בְּאַרְעָה דְרָכֶים תְּנְוּס מְּנְנִיּ וְנְבְעָרְר בְּעָרְעָה דְרָכֶים תְּנְוּס מְּנְיִּתְ בְּאַרְעָה דְרָכֶים תְּנְוּס מְּנְיִּתְ בְּאָרְטָא חָרָא תִּפּיּלְ לְנָתֵה וּבִּשְׁבַע אָרְטָא מִן שְׁמַיָּא וְלִבְעָר דְּנְכָּים תְּנְוּס מְּנְנִים אַרְעָא וְנִיתְ לְזִיעֲלָה לְכָל עִנְּהְ לְכָל מַמְּלְכָוֹת אַרְעָא: כּוּ וְתְּיִיתְ לְזִיעַ לְנָתָה לְכָל עִנְּהְ לְכָל עִנְהִי אַרְעָא וְלִיתִּי לְנָתָה וְּבְּעָבְעָה דְּעָבְייִתְ לְזְיִעְלְּךְ לְכָל עִנְּהְ לְכָל עִנְּהְ לְכָל עִנְּהְ וְבְיִתְּהְ אִרְעָא וְלִרְעִירִת אַרְעָא וְלֵיתִה לְנְיִיתְ לְנִיִיתְ לְנִינִים לְנְיִים הְּלְּכָל עִיבְּיים וּלְּבָּתְּבְיע אַרְעָא: כּוּ וְתְּיִיְתְ לְנִיתְּה לְּלָלְיִיתְ לְנִיהְ לְנְיִים לְּלְבָּיתְרְיִם אְּרְעָא: מִין וְיִבְּיִיתְה לְנְיִים לְנִייִם לְּנְבִייִּתְ לְנְיִיבְּע לְּכָל עוֹפָּא דִשְׁמַיִיא וְלִבְעִירַת אַרְעָא: כּוּ וְתְּיִיע לְכָל עוֹפָּא דִּשְׁמַיִיא וְלְבְעִירַת אַרְעָא וְנִים לְּכָל עוֹפָּא דִּשְׁמַיִיא וְלְבְּעִירַת אַרְעָא וְנִים לְּכָל עוֹפָּא דִּשְׁמִייִיא וְלְבְעִירַת אַרְעָא וְנִים לְּיִבְּיִים תְּנְבִייִרְת אָרְעָא וְנִים לְּיִיבְּע לְּכָּל עוֹפָּא דִישְׁמִייִא וְיִיּבְּיִים תְּנְיִיִים בְּיִיבְּעִיבְתוּ אַבְיִים הְּנִינְיתוּ בְּיִיבְשׁיִים בּיּיִים בְּיִיבְיִים הְּיִיִים וּיִיבְּיִים בְּיִיבְיּיִים בְּיִיבְיִים בְּיִיבְּיִים בְּיִילְיתִים לְּיִבְיִים בְּיִיבְתוּ אִינְיִים בְּיִיבְּית בְּיִיבְיִים לְּיִיבְיִים בְּיִיבְיִים בְּיִיבְּית בְּיִיבְיתוּ בְּיִיבְּית בְּיִיבְיתוּ בְּיִיבְית בְּיִיבְּית בְּיִיבְית בְּיִיבְייִים בְּיִיבְיתוּ בְּיִיבְייִים בְּיִיבְיתוּ בְּיִיבְית בְּיִיבְית בְיוּיבְילְייִים בְּיוּבְייִים בְּיִיבְיתוּים בְּיִיבְייִים בְּיִיבְיתְיִים בְּיִיבְייִים בְּיוּיִים בְּיִיבְּיִים בְּיִיבְייִים בְּיִיבְיים בְּיִיבְייִים בְּיִיבְיים בְּיִיבְיים בְּיִיבְיים בְּי

י"בס

מְטְרָא (תּפנית ג:), מָטֶר יוֹבֵד וְלֹא כָּל נְרְכּוֹ וְחֵין בּוֹ בְּבִי לְבַּרְבּּיִץ אָת בָּטְפָר, וְבָרוּחַ בָּאָה וּמֵעֵלָה אָת בָּאָבָּק וּמְכַפֶּה אָת עֵשֶׁבּ בַּאְרָעִים שָׁבֵן לַחִים מִן הַמַּיִם וְנִדְבַּק בָּבֶּם, וְנַעֲשֶׁה טִיט וּמִקְבַּבּּ וּמַרְקִיבִין: (בה) לְדַעֲּבָה. לְמֵימָה וּלְזִימַ, שָׁיָזוּטוּ כָּל שׁוֹמְעֵי מַכּוֹמֶיְךְ וֹמִמְּךְ, וְיֹאֹמְרוּוּ: אוֹוּ לָנוּ שֶׁלֹּא יָבֹּא עָלֵינוּ בְּדֶּרֶךְ שֶׁבָּא מוֹ אַלּוּ:

הַבַּרְצֶל מַזִּישַ, וְחֵׁין הַפֵּירוֹת מֵרְקִיבִין. וּמִכָּל מָקוֹם קְלָלֶה הִיא, בֵּין שָׁהִיא כַנְּחוֹשֶׁת בִּין שָׁהִיא כַבַּרְצֵל לֹא חוֹצִיא פֵירוֹת, וְכֵן הַשְּׁמֵיִם לֹא יָרִיקוּ מָשָר: (בד) מְשַׁר אַרְצְךְּ אָבָק וְעָפָּר. זִיקֹא דְבָתַר יָרִיקוּ מָשָר: (בד) מִשַׁר אַרְצְךְּ אָבָק

הוא אומר "שמיד נחשת" וארלד "ברול", שיהיו שמים מזיעין

[בַּדֵבֶךְ הַנָּחֹשֶׁת], אַף עַל פִּי שֵׁלֹח יָרִיקוּ מָטֶר מִבֶּל מָקוֹם לֹח יְהַיֶה

חוֹרֶב שֵל חַבְּדָן בַּעוֹלָם, וְהַחָרָן לֹח חָהְיֶה מַזִּיעַה כְּדֵרֶךְ שֶׁחֶין

— CHUMASH TRANSLATION —

²⁴ Hashem will make the rain of your Land dust and dirt; from the heaven it will descend upon you until you are destroyed.
²⁵ Hashem will cause you to be struck down before your enemies; on one road will you go out toward him but on seven roads will you flee before him; and you will be a trembling to all the kingdoms of the earth.
²⁶ Your carcass will be food for every bird of the sky and animal of the earth, and no one

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 24. יְתֶן יְיָ יָת מְטֵר אַרְעָךְ Hashem will make the rain of your Land אַבְקָא וְעַפְּרָא dust and dirt; מִן שְׁמֵּיִא יֵחוֹת עֲלָךְ from the heaven it will descend upon you עַר דְּתִשְׁתֵּיצִי until you are destroyed. [21]
- 25. יְהְנֵּךְ יִיְ הְבִיר קֵּדְם סְנְאָךְ Hashem will cause you to be shattered before those that hate you; בְּאָרְחָא חֲדָא on one road will you go out toward [the enemy] to attack יִּבְּשְׁרָשְׁ הַעְרוֹק מִקְרְמוֹהִי but on seven roads will you flee FROM before him; יִּרְשִׁב ע אָרְחָן הַעָּרוֹק הַ and you will be a cause of trembling לְבֹל מֵלְבְנָת אַרְעָא to all the kingdoms of the earth. [22]
- 26. הְהֵה נְבִּלְתָּךְ מְשַׁגְּרָא לְמֵיכַּל Your carcass will be DRAGGED OFF FOR food לְכָל עוֹפָא דִשְׁמֵיָא וְלִבְעִירַת אַרְעָא for every bird of the sky and animal of the earth, וְלֵית

will be preserved. Rashi further contrasts this with the inverted description in the punishments in Parashas Bechukosai, which conveys a much harsher decree (Vavikra 26:19).

From Onkelos' rendering of both this and the *Vayikra* verse it seems that he interprets both as decreeing no rain at all, and the earth as producing no vegetation (see *Nesinah LaGer* here and there and our note 26 there).

21. That is, rain will fall, but not as much as necessary,

- so that it will not be sufficient to wet the dust enough to keep it from blowing with the wind. When that happens, the dust sticks to the moist vegetation that has just begun to sprout, causing it to rot (*Rashi*).
- 22. They will tremble upon hearing of your troubles, saying, "May what befell them not befall us!" (*Rashi*).
- 23. Elucidation of Onkelos' מְשַׁגְּרָא is from Aruch (ע), cited by $Lechem\ VeSimlah$ and $Me'at\ Tzori$. Alternatively, it means $cast\ out\ (Lechem\ VeSimlah,\ Nefesh\ HaGer)$.

מַחֲרֶיד: בּז יַבְּבֶּה יהוֹה בִּשְׁחֶין מִצְרַיִם וּבַשְּחוֹרִים [ובעפלים ב׳]
דְּמָנִיד: בּז יִמְחֵינֶךְ יְיָ בְּשִׁחֲנָא דְמִצְרַיִם וּבִטְחוֹרִין
וּבַבָּרָב וּבָחֲרֶס אֲשֶׁר לְא־תוּכֵל לְהֵרָפֵא: בּח יַבְּבָּה יהוֹה
וּבְגַּרָב וּבָחֲרֵס הִי לָא תִכּוּל לְאִתַּשָּאָה: בּח יִמְחֵינֶךְ יִיָּ
יִּבְּיִשׁ יִּבִּישׁ

בְּשִׁגָּעָוֹן וּבְעַנָּרְוֹן וּבְתַמְהָוֹן לֵבֶב: בּט וְהָיִּיתַ מְמַשֵּׁשׁ בַּצְּהְרַיִם בְּטַפְשׁוּתָא וּבְסַמְיוּתָא וּבְשַׁצְמָמוּת לִבָּא: בּט וּתְהֵי מְמַשֵּׁשׁ בְּטָהְרָא בַּאֲשָׁל יְמַשֵּׁשׁ הָעוּר בָּאֲפֵלָה וְלֹא תַצְלֶיח אֶת־דְּרָכֶיךְ בְּמָא דִי מְמַשֵּׁשׁ עַוִּירָא בְּקַבְלָא וְלָא תַצְלַח יָת אָרְחָתִיךְּ

י"נר

(בז) בִּשְׁחִין מִצְרַיִם. רַע הָיָה מְחֹד, לֵח מִפַּחוּן וְיָבֵּשׁ מִבּפְנִים בִּדְּחִימָּח בִּבְּכוֹרוֹת (מח.; בבח קמח פּ:): גָּרָב. שְׁמִין לַח (בכורות שם): חָרֶם. שְׁמִין יָבָשׁ כַּחְרֶם (פס): (בח) וּבְתִּמְהוֹן לֵבָב. חוֹטֶם הַלֵּב, השטורדישו"ן בָּלע"ז: (בט) עַשׁוּק. בְּכַל מַעַשַׂיךּ יְהָיָה עָרְעוּר:

— CHUMASH TRANSLATION -

will frighten them. ²⁷ Hashem will strike you with the boils of Egypt, with hemorrhoids, with moist boils and dry boils, of which you cannot be cured. ²⁸ Hashem will strike you with madness and with blindness, and with confounding of the heart. ²⁹ You will grope at noontime as a blind person gropes in the darkness, and you will not succeed on your ways;

ONKELOS ELUCIDATED –

דְּמְנִיד — and no one will MOVE them away.[24]

27. יְמְדְרָיִם — Hashem will strike you בְּשְׁחֲנָא דְמִצְרֵיִם — with the boils of Egypt, שוּרִין — with hemorrhoids, וּבְנֵּרְבָּא וּבַחֲרֵס יַבִּישׁ — with moist boils and dry boils, בוּל לְאַתַּפָּאָה — from which you cannot be cured.

28. יִמְחֵינֶךְ יִיִּ — Hashem will strike you בְּטַבְּשׁוּהָא וּבְסַמְיוּהָא — with FOOLISHNESS $^{[27]}$ and with blindness, וּבְשַׁעֲמָמוּת — and with confounding of the heart. $^{[28]}$

29. וּתְהֵי מְמֵשֵׁשׁ בְּטִהֲרָא — You will grope even at noontime בְּטָהָרָא בְּקַבְּלָא — as a blind person gropes in the darkness, [29] וְלָא תַּצְלַח יָת אָרְחָתִיךְ — and you will not

28. This refers to the bewilderment and confusion resulting from experiencing so many intense tragedies

Shaarei Aharon, based both on Ibn Ezra and the wording of Onkelos in this verse and elsewhere, explains that all the conditions mentioned in this verse refer to states of mind. Foolishness, blindness, and confounding of the heart are different levels of loss of rationality or confusion due to constant misfortune.

29. During the day, a blind person can be led by others (*Megillah* 24b). Conversely, a seeing person can navigate his way even at night, for he knows the road, having seen it during the daytime (*Maharsha* there). The verse here compares the confusion of this time to the most helpless of situations: a blind person who must walk alone in the darkness.

^{24.} I.e., there will be no one to chase the animals away (*Targum Yonasan*, *Rashbam*).

^{25.} The boils inflicted on the Egyptians (*Shemos* 9:10) were a particularly severe form of boils, moist on the outside and dry on the inside [their opposing characteristics preventing any effective treatment] (*Rashi*).

^{26.} The literal meaning of הָהֶה is earthenware, a reference to boils that are dry like earthenware (Rashi). Onkelos' יַבְּישׁ is his translation of יָבְּישׁ, the word יַבִּישׁ, dry, is added to emphasize that these boils were completely dry throughout. This contrasts with κַרְבֹּעְרָבָּא, which, as Rashi (to Vayikra 21:20) explains, are only moist on the outside, but are dry on the inside (Shaarei Aharon; cf. Beurei Onkelos). [See Mizrachi here as to why our verse mentions these when it already mentioned the boils of Egypt, which had the same characteristics, as explained in the previous note.]

^{27.} See note 35.

ואניס עשיק בַרַם [ישגלנה וּגָבַר אַחַרַן תטע תצוב ממנו יהי אניס מנה מִסִירַן יומא ויסופן חונין וְעֵינַיך מסירין אַחַרַן י"בה

(ל) יִשְׁגֶּלֶבֶּה. לְשׁוֹן שַׁגֵּל, פִּילָגָשׁ, וְהַכָּתוּב כִּינָהוּ לְשָׁבַח "יִשְׁכָבֶּנָה", וְתִקּוּן סוֹפְרִים הוּחׁ זֶה (מגילה כה:: תְחַלְּלֶבּוּ. בַּשְׁיָה הָרְבִיעִית לֶחֲכוֹל מִפְּרִיוֹ: (לב) וְבַלוֹת אֵלִיהֶם. מִלַפּוֹת הֻלֵּיהֶם שַׁיָשׁוּבוּ וְחֵינָם שָׁבִים. כָּל פּוֹחְלֶּת שֶׁמֵינָה בְּחָה קְרוּיָה "כְּלִיוֹן עֵינִים" (להלן פסוץ סה):

— CHUMASH TRANSLATION -

and you will be only harassed and robbed all the days, and there will be no savior. 30 You will betroth a woman, but another man will lie with her; you will build a house, but you will not dwell in it; you will plant a vineyard, but you will not redeem it. 31 Your ox will be slaughtered before your eyes, but you will not eat from it; your donkey will be robbed from before you, and it will not return to you; your flocks will be delivered to your enemies, and you will have no savior. 32 Your sons and daughters will be delivered to another people while your eyes see, and they will **long for them** all day long,

— ONKELOS ELUCIDATED -

succeed on your ways; וּתְהֵי בְּרֵם עֲשִׁיק וַאֲנִיס בָּל יוֹמֵיָא — and you will be only CHEATED^[30] and robbed^[31] all the days, יְלֵית — and there will be no savior.

- 30. אַתְּתָא תִּירוֹס You will betroth a woman, וּגְבֵּר אָחֵרְן but another man will lie with her; בִּיתָא you will build a house, תְּבְנֵי but you will not dwell in it; בַּרְמָא תִצוֹב you will plant a vineyard, but you will not redeem it.[32]
- 31. אוֹרָךְ יְהֵי נְכִיס לְעֵינִיף Your ox will be slaughtered before your eyes, וְלָא תֵּיכוֹל מִנֵּה but you will not eat from it; הְמָלְךְּ יְהֵי אֲנִיס מִן קֵרְמְּךְ your donkey will be robbed from before you, הַמָּלְ יְתִּיב לֶּךְ and it will not return to you; עָנָךְ מְסִירָן לְבַעֲלֵי דְבָבְּךְ your flocks will be delivered to your enemies, וְלֵית לֶךְ פָּרִיק and you will have no savior.
- 32. בְּנִיךְּ וּבְנָתִיךְ Your sons and daughters מְסִירִין לְעֵם will be delivered to another people וְעֵינִיךְ חָזְיִן while your eyes see, וִיסוּפָן בְּגְלַלְהוֹן כָּל יוֹמָא and [your

literally, force, because the term גַּולָה specifically (in

^{30.} Onkelos interprets the verse's אָשָּיק as a form of the word אָשֶּיק, withholding or cheating. Rashi (as explained by Be'er Mayim Chaim), however, interprets it as being related to the word אָשֶי, contention (see Bereishis 26:20), explaining it to mean that all your undertakings will be met with contention (hence our translation, harassed).

31. Onkelos generally translates the verb אָמָט as a form of the word אָמָט as a form of the word year.

contrast with גְּנְבֶּה, theft) refers to taking something by force in the presence and against the will of the owner (see Bava Kamma 79b; see also Rambam, Hil. Gezeilah 1:3). See further, Nefesh HaGer, Introduction to Sefer Vayikra (גול).

^{32.} I.e., you will not have the opportunity to redeem its fruits in the fourth year in order to eat them outside Yerushalayim (as prescribed in *Vayikra* 19:23-24). See

וְאָת־מַלְּבָּךְ אֲשָׁר תַּקִּים עֲלֶּרְ לְעַם דִי לָא יִנְעָר לְא־יָדָעְתָּ וְאָת־מַלְבָּךְ אֲשָׁר תַּקִים עֲלֶיךְ אֲשָׁר תִּרְאָה: לּה יִיכּוֹל עַמָּא אָשֶׁר לְא־יָדֶעְתָּ וְּהָיִיתָ רַקְּ עֲשָׁיקּ וְרָצִיץ בָּל־הַיָּמְים: לֹּה וְהָיֻיתַ מְשְׁמֵּטִי מִחֵזוּ עֵינֶיךְ אֲשָׁר תִּרְאָה: לּה יִמְחִינֶךְ יִי לְּהַרָבֵּא מִבָּרְ רַבְּיִם וְעַל־הַשְׁלָּיִם אֲשָׁר לִא־תוּכֵל בְּשְׁחְיֹן רָע עַל־הַבִּרְבַּיִם וְעַל־הַשְׁלָיִם אֲשֶׁר לִא־תוּכֵל בְּשְׁחְיֹן רָע עַל־הַבִּרְבַּיִם וְעַל־הַשְׁלָיִה הִי תְּהִי יִנְּ בְּשְׁחְיֹן רָע עַל־הַבִּרְבַּיִם וְעַל־הַשְׁלָּיִם אֲשָׁר לְא־תוּכֵל בְּשְׁחְיֹן רָע עַל־הַבִּרְבַּיִם וְעַל־הַשְׁלְּיִם אֲשֶׁר לְא־תוּכֵל לְאָתַפְּאָה מִפְּרָם רִגְּלָךְ וְעַד קַרְבָּיוֹה יִי יְנִי יִתְּרָּ וְאֶת־מַלְבְּרָ אֲשָׁר תָּלָּים עָלֶיךְ אֶל־גְּוֹי אָשֶׁר לְא־יָדָעְתָּ

— CHUMASH TRANSLATION -

but there will be no power in your hand. 33 A people unknown to you will consume the fruit of your ground and all your toil, and you will be only harassed and crushed all the days. 34 You will become insane from the sight of your eyes that you will see. 35 Hashem will strike you with severe boils, on the knees and on the legs, of which you cannot be cured, from the sole of your foot to your head. 36 Hashem will lead you and your king whom you will set up over yourself to a nation you did not know — ONKELOS ELUCIDATED

eyes] will FAIL OVER them all day, [33] יְלֵית חֵילָא בִּירָךְ — but there will be no power in your hand to do anything. [34]

- 33. אַבָּא דְאַרְעֶךְ וְכָל לֵאותָךְ The fruit of your ground and all your toil, יַיבוֹל עַמָּא דִי לָא יְדַעֵּהְ a people you do not know will consume, וּתְהֵי בְּרַם עֲשִׁיק וּרְעִיעַ כָּל יוֹמֵיָא and you will be only CHEATED and crushed all the days.
- 34. יתְהֵי מִשְׁתַּשֵּי You will become mad^[35] מֵחֵווּ עֵינָיךְ דִּי תְהֵי from the sight of your eyes that you will BE constantly SEEING. [36]
- 35. יְמְחֵינֶךְ יְיְ בְּשְׁחֲנָא בִּישָׁא Hashem will strike you with severe boils, עַל רְכָבִין וְעֵל שָׁקִין on the knees and on the legs, די לָא תִבּוּל לְאִתַּפְאָה of which you cannot be cured, מַבּרְסַת רְגְלָךְ וְעַד מוֹחָךְ from the sole of your foot to your head.

36. יְגְלֵי יִיְ יְתָּךְ – Hashem will EXILE you יְגְלֵי יִיְ יְתָּךְ – and your king whom you will set up over yourself – לְעֵם דִּי לָא יְדֵעְתָא – to a nation you did not know –

20:6 above with note 11 for further discussion of this translation.

33. According to Onkelos, the word יְּבֶּלוֹת comes from the root ל, to cease. In this context it means you will endlessly look to see if they will come back until your eyes fail from anguish (see Onkelos to Vayikra 26:16).

Rashi (in our verse, as well as in Vayikra 26:16) explains that the sense of the term בְּלְיוֹן עֵינֵים is longing of the eyes, referring to any stretch of unfulfilled longing (see also note 74 below). [This, too, seems to derive from the root of $\Box$, cease, referring to the fact that seeking one's desire and having it permanently unfulfilled causes the eyes to dim; see Rashi to Tehillim 119:82.]

34. The word אֵ means power, as Onkelos renders it here. [Hashem is referred to as אָ the Almighty, because He is the ultimate Power (Rashi to Bereishis 31:29).]

35. In v. 28, Onkelos translated עַפְשׁוּתָא as שִׁנְעוֹן, foolishness. Here, however, he translates מְשׁנָּעִי according to its literal meaning, mad. The first curse condemns a person to a certain level of loss of reason, while still retaining his mental capabilities and control of his actions. This verse, however, speaks of a deterioration to the point of complete madness (Teshuvos Mahari Assad, Choshen Mishpat §93; see Me'at Tzori).

36. Onkelos renders this as a continuous verb to clarify

אַתָּה וַאֲבֹתֶיךּ וְעָבַיְרָתָּ שָׁם אֱלֹהָים אֲחַרִים עֵץ וַאָבֶן:
אַתְּ וַאֲבָהָתִיךְ וְתִפְלַח תַּמֶּן לְעַמְמֵיָּא פָּלְחִי טְעֵוָתָא אָעָא וְאַבְנָא:

לּ וְהְיֵיתָ לְשַׁלֶּה לְמָשֶׁל וְלִשְׁנִינְה בְּכֹל הְעַמִּים אֲשֶׁר־
לּ וּתְהֵי לְצָדוּ לִמְתַל וּלְשׁוֹעֵי בְּכֹל עַמְמֵיָּא הִי בִּיּ

יְנַהֶגְךְ יהוָה שָׁמָּה: לּח זֶרַע רָב תּוֹצִיא הַשַּׂבֶּה וּמְעַט תֵּגְאֶטֹף
יְנַהֶגְךְ יהוָה שָׁמָּה: לּח בַּר ְ סַגִּי תַּפֵּק לְחַקְלָא וּזְעֵר וִּתְּבְנוֹשׁ
וַרֵע

י"ב־

(לד) לְשַׁמָּה. וֹכְּמוֹ מִּמָּהוֹן אשמורדישו"ן, כָּל הָרוֹאֶה אוֹמְךּ דוֹמָה לְמַכַּת פְּלוֹנִי: וְלִשְׁנִינָה. לְשׁוֹן חִּשְׁכּרִשׁוּ"ן, כָּל הָרוֹאֶה אוֹמְךּ דוֹמָה לְמַכַּת פְּלוֹנִי: וְלִשְׁנִינֶה. לְשׁוֹן חִפּוּר "וְאָשְׁפָּעִ": יִשׁוֹם טָלֶיךָּ: לְשִׁמָּשׁל. בְּשֶׁבּר מַבָּה רָעָה עַל אָדָם יאמְרוּ: זוֹ בְּדְרוּ בְּדְרְוּמוֹ "וּלְשׁוֹן חִפּוּר "וְאִשְׁקְשִׁי":

—— CHUMASH TRANSLATION ——

neither you nor your forefathers — and there you will serve gods of others — of wood and stone. ³⁷ You will be for astonishment, for an example, and for recounting, among all the peoples where Hashem will lead you. ³⁸ You will take abundant seed out to the field, but you will bring in little,

- ONKELOS ELUCIDATED -

וְתִפְּלַח — neither you nor your forefathers — אָהְ וַאֲבָהְתִיךְּ — and there you will serve NATIONS WHO WORSHIP FALSE GODS^[37] אָעָא וְאַבָּנָא — made of wood and stone.

37. אַמְתַל וּלְשׁוֹעֵי — You will be for DESOLATION, אַמְתַל וּלְשׁוֹעֵי — for an example, and for constant recounting, בְּבֹל — among all the peoples עַמְמֵיָא — in the lands where Hashem will lead you.

38. בֵּר זְרֵע סַגִּי תַּפֵּק לְחַקְלָא — You will take abundant seed out to the field to sow, וְעֵר תִּבְנוֹשׁ — but you will GATHER little, [42]

that this will not be a one-time event, but an ongoing condition; see note 51.

37. Although the verse seems to say that the Jewish people in exile will worship idols, Onkelos maintains that this cannot be its meaning, since the Torah is currently describing the punishments of the Jewish people, not their sins (*Derashos HaRan* §9). Onkelos therefore explains that the verse conveys the punishment of the demeaning situation of Jewish people having to serve idol-worshiping nations.

Rashi (above, 4:28) explains that the reason the Torah refers to serving idolatrous nations as serving idols is because subservience to idol-worshipers is akin to subservience to the idols themselves (see R' S. R. Hirsch to this verse, who elaborates on how the Jewish people suffer from their subservience to nations whose way of life is governed by idolatry). Below, v. 64, Rashi explains in a different vein; see note 72.

Me'at Tzori cites Rambam (in Iggeres Teiman), Abarbanel, and HaKesav VeHaKabbalah, however, who explain the verse according to its simple meaning, explaining that one of the severe curses of our exile is that the constant persecutions will cause many to abandon Judaism.

38. Onkelos interprets שָׁמָּה in the same sense as שָׁמָה, desolate. Rashi interprets שָׁמָה in the sense of

astonishment, i.e., all who see you will be astonished over your fate (Me'at Tzori).

39. When a harsh blow will befall a person, others will liken it to what befell you (*Rashi*).

40. The Hebrew שְׁנִינָה is related to אָשְנִּנְתָּם, you shall teach them (above, 6:7). Onkelos' וּלְשׁוֹעֵי is likewise related to his translation of וְיִסְפֵּר, he told, as וְאִשְׁתָע, (e.g., Bereishis 24:66). The idea is that due to its unusual nature, people will often recount what occurred to you (Rashi).

41. The expression בֵּר יְּרָע (literally, offspring of seed) is the Aramaic term for the seed of a plant. It is called thus because it can exist for some time on its own, outside the parent plant, before it is planted (unlike the seed of other creatures), so it is like an independent offspring (Beurei Onkelos to Bereishis 1:11). In Talmudic language, it is called בִּר, an abbreviated form of בַּר (Me'at Tzori there).

42. See above, 22:2 note 5.

It should be noted that some commentators read the verse differently than Onkelos. According to their view, the word הוציא is not a second-person form meaning you shall take out, but a third person feminine, meaning, it [i.e., the field] will produce. Accordingly, the verse means that although the field will produce, everything will be destroyed before you are able to gather it (see Me'at Tzori; see Nefesh HaGer for elaboration).

לֵךְ בִי יַחְסְלֵּנֵוּ הָאַרְבֶּה: לּט בְּרָמִים תִּטַּע וְעָבֶדְתַּ וְיַיִּן לְא־תִשְׁתֵּהׁ אֲרִי יַחְסְלְּנֵּהּ גּוֹבָא: לּט בְּרָמִים תִּטַּע וְעָבֶדְתַּ וְיַיִּן לְא־תִשְׁתֵּהׁ וְלָא תִבְנוֹשׁ אֲרֵי תִיכְלְנֵּהּ תֹלַעְתָּא: מּ זִיתִים יְהְיִוּ לְךָּ בְּכָל־גְּבוּלֶּךְ וְלָא תִבְנוֹשׁ אֲרֵי תִיכְלְנֵּהּ תֹלַעְתָּא: מּ זֵיתִים יְהְיוּ לְךָּ בְּכָל־גְּבוּלֶּךְ וְשָׁמֶן לְא תַטוּךְ אֲרֵי יִשְּׁל זֵיתֶךְ: מֹא בְּנִים וּבְנָוֹת תּוֹלְיִד וְלֹא־יִהְיִּוּ וְשָׁמֶן לְא תָטוּךְ אֲרֵי יִשְּׁלוֹ זֵיתֶרְ: מֹא בְּנִים וּבְנָוֹת תּוֹלְיִד וְלֹא־יְהְיִּוּ בְּעָבְיִי יִהְכוּוֹ בְּשָׁבִי: מִבּ כָּל־עֵצְךָּ וְּפְרֵי אַדְעָרֶרְ יַחְסְנְנֵּהּ סִקּאָה: בְּלָר בִי יִלְכָוּ בִּשֶׁבִי: מִבּ כָּל־עֵצְךָ וּפְרֵי אַדְעָתְרֶּ יַחְסְנְנֵּהּ סִקּאָה: בְּלֵר בִי יִהְכוּן בְּשָׁבִיא: מִּבּ כָּל־עֵצְךָ וֹפְרֵי אַדְעָרֶרְ יַחְסְנְנֵּהּ סִקּאָה:

פֵּירוֹסָיו, לְשׁוֹן "וְנָשַׁל הַפַּרְזֶל" (לפיל יפ, ה): (מב) יָנָרְשׁ הַאְּלָצַל. יַשַשָׁפּוּ הַאַרָבָּה רָשׁ מִן הַפּרִי: יִנָרְשׁ. יַשַנִי: הַצַּלַצַל. מִין אַרְבָּה.

(לח) יַחְסְלֶבּוּ. יְכַלֶּנוּ, וְעַל אַם כָּךְּ נִקְרָא "חָסִיל" (מלכים־א ח, לז), אַמְכַלֵּה אֲת הַכּל (ירושלמי תענית ג, ו): (מ) בִּי יִשְׁל. יַשִּׁיר

—— CHUMASH TRANSLATION —

for the locust will exterminate it. ³⁹ You will plant vineyards and work them, but wine you will not drink and you will not bring in, for the worm will eat it. ⁴⁰ You will have olive trees throughout your boundary, but you will not smear oil, for your olive tree with shed. ⁴¹ You will bear sons and daughters, but they will not be yours, for they will go into captivity. ⁴² All your trees and the fruit of your ground, the chirping locust will impoverish.

- ONKELOS ELUCIDATED -

אַרִי יַחְסְלֹנָה גּוֹבַא — for the locust[43] will exterminate it.[44]

- 39. בְּרְמִין תִּצוֹב וְתְפְּלָח You will plant vineyards and work them, וְחַמְּרָא לָא תִשְׁתֵי וְלָא תִכְּנוֹש but wine you will not drink and you will not GATHER, אֲרֵי תֵיבְלֹנֵה תֹּלַעְתָּא for the worm will eat it.
- 40. זֵיתִין יְהוֹן לֶךְ בְּכָל תְּחוּמֶךְ You will have olive trees throughout your boundary, וּמִשְׁחָא לָא תְסוּךְ but you will not smear oil, אַרִי יִתְרוּן זֵיתִיךְ for your OLIVES WILL DROP.[46]
- 41. בְּנִין וּבְנָן הְּלִיד You will bear sons and daughters, וְלָא but they will not be yours, אֲבִי יְהָבוּן בְּשֶׁבְיָא for they will go into captivity.
- 42. בָּל אִילָנָךְ וְאָבָּא דְאַרְעֶךְ All your trees and the fruit of your ground, יַחִסְנְנֵה טַקָּאָה the SAKA'AH^[47] WILL POSSESS IT. [48]
- 45. The verb אגר has the same meaning as אמף, and Onkelos and Rashi maintain their different positions regarding the translation of אגר just as with אסף (see Rashi above, 1:16, 17).
- 46. The Hebrew יַשֵּל is related to the word וְנָשֵל (literally, will be cast away; see above, 19:5). In this context, it refers to the dropping of fruit. Rashi understands the subject of the verb יַשֵּל to be the olive tree, meaning that it will shed its fruit. Onkelos, however, interprets

- it (like $Ibn\ Ezra$) as referring to the olives themselves, which will shed from the tree.
- 47. The literal meaning of שַקְּאָה is robber; this refers to a species of locust that robs the produce of the fields. The Hebrew name, צְּלֶצְל, is derived from the loud chirping noise (צְלְצוֹל) of this species (Rabbeinu Bachya, based on Bava Kamma 116b; see also Rashi there and Tosafos אָר״ה יחטנינה טקאה; Radak in Sefer HaShorashim אָר״ה, and Rashi to I Divrei HaYamim 13:8).

Ramban, however, rejects this interpretation on the grounds that this verse is separate from the other verses that discuss the destruction of crops. He therefore explains both the verse's אַלְצִל and Onkelos' מַּמָאָה as terms for the enemy camp; the Hebrew אַלְצֵל alludes to the clamorous noises made by army brigades. [Rabbeinu Tam (cited by Tosafos ibid.) likewise interprets the verse as referring to enemies; however, he explains that the Aramaic מַמָּאָה is related to the verb אָד, ascend, for these enemies ascend and cover the land, and the Hebrew אַלְצִל is related to the word אָב, shadow, for they cover the land like a shadow.]

48. The word ייִרשׁ can be interpreted in one of three

מג הַגֵּר אֲשֶׁר בְּקְרְבְּךְ יִעֲעֶה עָלֶיךְ מִעְלָה מָּעְלָה וְאַתָּה תֵרֶד מג תּוֹתָב / דִּי בִינֶךְ יְהֵי / עַל מִנֶּךְ לְעֵלָּא לְעֵלָּא וְאַתְּ עַרַל / סָלֵק / סָלֵק / הָתָרֹ

מַטָּה מָטָה: מּר הָוֹא יַלְוְךְּ וְאַתָּה לְא תַלְנְגוֹּ הְוֹא יְהִי לְרֹאשׁ לְתַחְתָּא לְתַחְתָּא: מּר הוֹא יוֹזְפִּנֶּך וְאַתְּ לָא תוֹזְפִּנֵּה הוֹא יְהִי לְתַּקִּיף וְאַתְּ תְּהִי לְחַלָּשׁ: מּה וְיֵיתוֹן עֲלֶּךְ כָּל־הַקְּלָלְוֹת הָאֵבֶּי וְיְרְדָפּוּךְ וְאַתְּ תְּהִי לְחַלָּשׁ: מּה וְיֵיתוֹן עֲלֶּךְ כָּל־הַקְּלַלְוֹת הָאֵבֶּיוֹ וְיִרְדְּפָּנְּךְ וְיִדְבָּקְנַּךְ עַד הִשְּׁמְדֶּךְ כִּי־לְא שָׁמַעְתְּ בְּקוֹל יהוְה אֱלֹהֶרְ וְיִדְבָּקְנַּרְ עַד הְתִשְׁמֵּצִי אֵרִי לֵא קַבּּלְתַּא לְמִימִרְא הַיִּי אֵלְהַרְּ

רן"י

וֹאִי אַפַּשַׁר לִפָּרָשׁ "יִיָרָשׁ" לְשׁוֹן יִרוּשָׁה, שַׁאָם בֵּן הָיָה לוֹ לָכִּפּוֹב יִירָשׁ, וְלֹא לְשׁוֹן הוֹרְשָׁה וְגַרוּשִׁין, שָׁאָם בֵּן הָיָה לוֹ לְכְפּוֹב יוֹרִישׁ:

—— CHUMASH TRANSLATION —

43 The alien who is among you will ascend above you to the highest heights, while you will descend to the lowest depths. 44 He will lend to you, but you will not lend to him; he will be a head, but you will be a tail. 45 All these curses will come upon you and pursue you and overtake you, until you are destroyed, because you did not listen to the voice of Hashem, your God,

— ONKELOS ELUCIDATED -

- 43. הוֹתָב עֲרֵל דִּי בֵינְךְ The UNCIRCUMCISED RESIDENT who is among you^[49] יְהֵי סָלֵק עֵל מִנְךְ לְעֵלָא לְעֵלָא will BE continuously ASCENDING above you to the highest heights,^[50] while you will BE continuously DESCENDING to the lowest depths.^[51]
- 44. וְאַתְּ לָא תּוֹזְפָנֵה He will lend to you, וְאַתְּ לָא תּוֹזְפָנֵה but you will not have the ability to lend to him; הוא יָהֵי he will be A STRONG ONE, וְאַתְּ תְּהֵי לְחֵלָש but you will be A WEAK ONE.
- 45. וְיֵיתוֹן עֵלֶךְ בָּל לְוָטַיָּא הָאַלֵּין All these curses will come upon you וְיִרְדְּפָנָךְ וְיִדְבְּקְנָךְ and they will pursue you and overtake you, עַד דְתִּשְׁתֵּצִי until you are destroyed, אַרִי לָא קבֶּלְתָּא לְמִימְרָא דִּייָ אֱלְהָךְ because you did not HEED THE WORD of Hashem, your God,

ways: (1) inherit or take possession (interpreted as if it were vowelized יָיִירָשׁ); (2) to drive out (interpreted as though it were written יִירִישׁ); or (3) will impoverish (related to the word בָּישׁ, poor).

Our version of Onkelos (which coincides with that of Bava Kamma 116a) interprets it to mean take possession. Although Onkelos usually translates יִירַשׁ as יִירַשׁ, will inherit or will take possession, here he translates it as יְּחַקְנְנָה will possess it, to imply taking something without warfare or effort (Beurei Onkelos; see above, 1:8 note 21. Meturgeman, however, does cite Onkelos' translation here as יִיְרְחִינְה, will take possession of it).

Rabbeinu Bachya cites Onkelos' translation as יְתִרְּךְ, will drive out, as Ibn Ezra also explains the verse.

Rashi, however, rejects these two approaches, for the verse says neither יִירִשׁ, will possess/take possession, nor יוֹרִישׁ, will drive out, but יוֹרִישׁ. Rashi therefore explains

it to mean *impoverish*; meaning, the locust will rob the tree, making it impoverished of its fruit.

- 49. This refers to a *ger toshav*, a non-Jew who is allowed residence in Eretz Yisrael since he accepted upon himself not to worship idols; Onkelos generally refers to the *ger toshav* as an uncircumcised resident (e.g., Vayikra 25:45). Although Onkelos usually translates אַ as אַיוֹרָא, convert, or דִּיֹרָ, sojourner, here he interprets it as referring to a *ger toshav*, since this passage refers to non-Jews who will gain ascendancy over the Jewish people (Nesinah LaGer).
- 50. This corresponds to the version of Kaddish that many communities say during the Ten Days of Repentance (Aseres Yemei Teshuvah): לְעֵלָא מִבֶּל supremely higher than any blessing (Me'at Tzori, citing Match Ephraim, who cites this as the more correct version [rather than און בּרְבָּלָא וּלְעֵלָא וּלְעֵלָא וּלְעֵלָא וּלְעֵלָא .
- 51. Onkelos translates these verbs as indicating that this will be an ongoing condition (*Beurei Onkelos*).

לְשְׁמֶּר מִצְוֹתָיו וְחֻקּתָיו אֲשֶׁר צִוָּך: מּי וְיהוֹן בְּךְ לְאוֹת וּלְמוֹפֵּת לְמִפֵּר פִּקּוֹדְוֹהִי וּקְנִמְּוֹהִי דִּי פַּקְּדְרִּ: מּי וִיהוֹן בָּךְ לְאָת וּלְמוֹפֵּת וֹבְּנְרָ עַד־עוֹלֶם: מּז תַׁחַת אֲשֶׁר לְא־עַבַּרְתָּ אֶת־יהוְה אֱלֹהֶרְ וֹבְּנְיִךְ עַד עַלְמָא: מּ חֵלֶף דִּי לָא פְּלַחְתָּא קֵּדָם יְיָ אֶלָהֶרְ בְּעִיֹיְרָ עַלְמָא: מּ חֵלֶף דִּי לָא פְּלַחְתָּא קֵּדָם יְיָ אֶלָהֶרְ בְּעִיֹיְרָ עִיְלְבָר בִּלְנִי מּח וְתִפְּלַח יָת בַּעֲלֵי דִּי בְּעִייִם בְּעִבְיִר אִיְבָּיִרְ אֲשֶׁר בְּעָיִיוֹת לְבָּא מִפְּגִי כְּלָּא: מּח וְתִפְּלַח יָת בַּעֲלֵי דִי דְּבָבְר בְּעִייִיוֹת לְבָּא מִפְּגִי כְּלָא: מּח וְתִפְּלַח יָת בַּעְלִי בְּרָב בְּעִייִי בְּעִייִיוֹת לְבָּא מִפְּגִי כְּלָּא: מּח וְתִפְּלַח יָת בַּעְלִי בְּרְבְּר בְּעִייִיוֹת לְבָּא מִפְּגִי כְּלָּא: מּח וְתִפְּלַח יָת בַּעְלִי יִי דְּבָּבְרְ בְּעִייִייִיוֹת לְבָּא מִפְּגִי כְּלָּא: מּח וְתִפְּלַח יָת בְּעָלִי יִּיוֹת לְבָּא מִפְּגִיי בְּלָּא: מּח וְתִפְּלַח יָת בְּעֵלִי יִי בְּעִבְּיִים בְּעִייִי בְּעִייִּיִיוֹת לְבָּא מִפְּנִי בְּעָבְּיִרְ בִּיוֹיִים בְּבְּעִיבְּיִיוֹי וְחָבְּעָבְיִיוֹי בְּיִים בְּעִייִּיוֹם בְּבְּיִים בְּעִיבְּיִיוֹם בְּבְיוֹיִי וְיִבְּיִים בְּעִיבִייִּיוֹי וְיִבְּעִיבְּיִיוֹית לְבָּא מִּשְׁרִייִית לְּבָּלְיי מִיוֹ וְתְּבְּיִים בְּעִיבְּיִיוֹית וְבְּבְעוֹיִי וְיִבְּעְבְּיִיתְּא מִּבְּיִבְּיִים בְּעְבִּיִייִיוֹם בְּבָּבְיבְּבְּיִים בְּעִבְּיִיתְיִּא בְּבְּבְּבְיִים בְּעִיבְּיִיתְיִי בְּיִבְּיִייִיוֹי וְיִבְּבְּבְיוֹי בְּיִים בְּיִיבְּיִים בְּעִבְּיִים בְּעִבְּיִייִים בְּעִבְּיִים בְּיִבְּיִים בְּעִיבְּיִים בְּיִים בְּבְּיוֹיבְיּעִייִים בְּעִבְּיִים בְּבְּיבְייִים בְּיִים בְּיִים בְּבְיִים בְּבְּבְיבְּיִים בְּיִים בְּיִיבְיִים בְּיִים בְּיִים בְּבְּבְּבְיבְּיִים בְּיִים בְּיִבְּים בְּיִיבְיִים בְּיבְּבְיבְיוֹיבְים בְּיִבְּים בְּעִבְּיִילִיים בְּיִים בְּיוֹים בְּבְיבְייִים בְייִים בְּיִיבְייִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּעִייִים בְּיִיבְּים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיבְייִים בְּיִיבְיּים בְּיוּבְיוּים בְּיּבְיים בְּייִים בְּיִים בְּייִים בְּיִייִּים בְּיִבְּיִים בְּעְייִייִים בְּיִייִּיְיִיבְּייוּים בְּיִיים בְּיים בְּיּבְיים

יְשֵׁלְּחָנוּ יהוֹה בָּׁךְ בְּרָעָב וּבְצָמֶא וּבְעִירִם וּבְחַסֶּר כֵּל יְּנֶרְנֵּה יְיָ בָּךְ בְּרָעָב וּבְצַמֶא וּבְעַרְטִלְיוּתָא וּבְחַסִּירוּת כְּלָא וְיָתֵּן עָל בַּרְזֶל עַל־צַנְאבֶּךְ עַד הִשְׁמִידְוֹ אֹתְךְ: מּט יַשְׂא יהוֹה עֶלֶיךְ גְּוֹי מִבְחוֹלְ מִלְצְהְרְ עַד הִישִׁיצִי יָתָרְ: מּט יַיְתִּי יְיָ עֶלֶיךְ גְּוֹי מֵבְחוֹלְ מִלְצְהְ הַאָּבֶץ בַּאֲשֶׁר יִּדְאָה הַבָּיְשֶׁר גְּוֹי עֶלֶיךְ גְּוֹי מִשְׁתְּבִי נִשְּׁרָא עַפָּא בְּמָא דִי מִשְׁתְּבִי נִשְּׂרָא עַפָּא

נ״א: יְגָרֵינוּן*

י"נר

(מז) מֵרב בּל. בְּעוֹד שֶׁהָיָה לְךְ כָּל טוּב: (מט) בַּאֲשֶׁר יִדְאָה הַנַּשְׁר.פִּתְחוֹס, וְדְרֶךְ מֵלְלָחֶת וְיַקְלוּ סוּסִיו:

——— CHUMASH TRANSLATION

to observe His commandments and decrees that He commanded you. 46 They will be a sign and a wonder, in you and in your offspring, forever. 47 In return for [the fact that] you did not serve Hashem, your God, amid gladness and goodness of heart, out of an abundance of everything, 48 you will serve your enemies whom Hashem will **send** against you, in hunger and in thirst, in nakedness and in lack of everything; and he will put an iron yoke on your neck, until he destroys you. 49 Hashem will carry against you a nation from afar, from the end of the earth, as an eagle flies, a nation

- ONKELOS ELUCIDATED -

לְמְטֵר פִּקּוֹדוֹהִי וְקְיָמוֹהִי דִּי פַּקְּדְּךְ — to observe His commandments and STATUTES that He commanded you.

- 46. יִיהוֹן בָּךְ לְאָת וּלְמוֹפֵת [The curses] will be a sign and a wonder, in you הַבְּנָיךְ עַד עָלְמָא and in your CHIL-DREN, forever.
- 47. קלף דִי לָא פְּלַחְתָּא קֵּרָם יְיָ אֱלְהָךְ In return for the fact that you did not serve BEFORE Hashem, your God, בְּחֶדְוָא amid gladness and PLEASANTNESS of heart, [52] out of an abundance of everything,
- על דְבָבָךְ יִת בַּעֵלֵי דְבָבָךְ you will serve your enemies יְּנְבָּבְּךְ יִת בַּעֲלֵי דְבָבָךְ whom Hashem will Incite against you, בְּבַרְטִלְיוּתָא in hunger and in thirst, in nakedness בְּבַבְּנָא וּבְעַחוּתָא וּבְעַרְטִלְיוּתָא and in lack of everything; יְיִתֵן נִיר and he will put an iron yoke on your neck, בּרַוְלָא עַל צַנְאִרְךְ until he destroys you.
- 49. יַיְתֵי יְיָ עֲלֶךְ עַם מֵרַחִיק Hashem will BRING against you a nation from afar, מְּסְיָפֵי אַרְעָא from the ENDS of the earth, עַמָא as an eagle SWOOPS, [53] עַמָא

53. Onkelos' מְשְׁתְּבֵי derives from the Aramaic שרי,

throw, so that its literal meaning is: is thrown; an eagle flies quickly, like something thrown from one place to another (see Nesinah LaGer, Lechem Ve-Simlah).

^{52.} Wherever the term *good* is used to mean *satisfactory* or *pleasant*, Onkelos translates it using the root (Lechem VeSimlah to Vayikra 10:19).

אַ אֶעֶר לְא־תִּשְׁמֵע לְשִׁנְּוּ: נְגְוֹי עֲן פָּנִים אֲשֶׁר לְא־תִּשְׁכֵּץ רְשִׁרָוּ נִגְּיִם אֲשֶׁר לְא־יִשְׂאַ פָנִים אֲשֶׁר לְא־יִשְׂאַ פָנִים אֲשֶׁר לְא־יִשְׂאַ רְנִיּנִה בִּעָרָה וְיִבְּבָּל הְּנִיּנִי נִי עַם תַּקּיף אַפִּין דִּי לָא נָסָב אַפִּין לְּבָּא וְעִלְיָנְבָּא לָא מְרַחֵם: נִּא וְנִיכוּל וֹלְּבָּא דִּבְעִירָה וְאַבָּא רְאַ בְּקְרִי תִוֹרִיְּ וְעָלְיְתְרָת צֹאנֶךְ עַד הְאָבִיר לְךְּ עַבּוּנָא חַמְּרָא וֹמְשְׁחָא בַּקְּרִי תִוֹיִךְ לְּעְבִּיּרְ אַלְפֶיִךְ וְעַלְיְתְרָת צֹאנֶךְ עַד הְאָצִר לְךְּ עְבּוּנָא חַמְּרָא וֹמְשְׁחָא בַּקְּרִי תִוֹיִיךְ וְעַלְיִרְּ עִיִּרְ לְאִ יִּשְׁאַר לְּאְ עִבּוּנְי עְוֹ בְּנְיִרְ עִרְ בְּיִבְּיִיךְ אִנְיִיךְ אַבְּיִיךְ אַעְרָרְ אֲלְפֶיִרְ וְעִיקְ לְּא יִיִּחְן: נִי נְיִי אַנְיְ בְּבָּל הְּרָיִיךְ אֲלֶבְיִיךְ אֲעָר לְא־יִמְשְׁתָּרְ לְּאְ עְבִּוֹּיְ וְנְעִיךְ לְּאְ עִבְּיִיךְ אִבְּיִיךְ אִנְיִיךְ עְּבְּיִי תִּוֹיִיְ עָוֹ פָּנִיִם אֲשָׁר לְיִבְּיְ עִּדְ הְיִבְּיְ עִרְ בְּבְּיִים אֲשָׁר לְּאִבְיִיךְ אַבְּיִים הְישִׁלְּרָרְ אֲבְּיִיךְ אַבְּיִין וְנְעִיךְ לְּבְּיִים הְעָבְּרְ עִיִּעְרְרְיִי עְזִי בְּנִייִי אְתִּיְיִי בְּיִים הְעָּבְייִי תְּיִיבְייִי לְּיִי בְּנִייִי בְּיִי לְּעִיּיְיִייִּי לְיִי עְּוֹ בְּנְיִינְיִי עְוֹ פָּנְיִים אֲעָּיִרְרְ אַנְיִּבְּיוֹ בְּנִייִם הְעִיּיִייִי לְיִי בְּנִינְייִי עְיִי בְּיִים הְעִינְיִי בְּיִייִי עָּיִי בְּיִינְיִי בְּיִּי עִיִיְּעְיִי בְּיִייִי בְּיִי עָּיִי בְּעְּבְּיוֹי בְּיִייִי שְׁיִבְּיִיבְיִי בְּיִי עִייְיִי בְּיִּיִי בְּיִי עַיְיִי בְּיִייִי בְּיִים אְעִיִּיִיבְיִי בְּיִי בְּיִיבְיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּעִיּעְיִייִיבְּי בְּיִייִי עְיִי בְּיִיבְּיִי בְּיִייִי בְּיִים בְּיִים בְּעִיבְּייִים בְּיִים בְּעִינְייִי בְּיִיבְּיִים בְּעִינְייִי בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיבְיים בְּיִים בְּיִים בְּיוֹם בְּיִיבְייִי בְּיִּבְייִבְּייִי בְּינְבְיוֹם בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיוֹבְייִי בְּיִים בְּיִיבְייִים בְּיִיבְייִי בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִיבְייִי בְּיִים בְּיִים בְּיִיבְייִי בְּיִים בְּיִיבְייִים בְּיִיבְיִים בְּיִיבְיי בְּיִיבְייִים בְּיִיבְייִי בְּיִייְיִי בְּיִייְבְייְיִי בְּיי

רש"י

לא תשְׁמַע לְשׁנוֹ. זֶלֶלֹּה תַבִּיר [נ"ה: פָּבִין] לְשׁוֹלוֹ, וְכַן "פִּשְׁמַע מב, כג), אינטינדר"י בְּלִע"ז: (גב) עַד רֶדֶת חֹמֹתֶיךְ. לְשׁוֹן חַלוֹם לָפִפּר חֹתוֹ" (בראשית מא, טו), וָכֵן "כִּי שֹׁמֵע יוֹפַף" (שִׁם

— CHUMASH TRANSLATION —

whose language you will not understand, 50 a brazen nation that will not lift a favorable countenance to the old nor be gracious to the youth. 51 It will consume the fruit of your animals and the fruit of your ground, until you are destroyed — it will not leave you grain, wine, or oil, offspring of your cattle or flocks of your sheep and goats — until it causes you to perish. 52 It will oppress you in all your gates, until the conquest of your high and fortified walls in which you trust

— ONKELOS ELUCIDATED —

די לא תִשְׁמֵע לִישְׁנֵה — a nation whose language you will not understand,

- 50. עם תַּקּיף אַפּין a brazen nation אָפּרן לְּסָבָא that does not lift a favorable countenance to the dignity of the old וְעֵל יִנְקָא לָא מְרֵחֵם nor does it have Mercy (Den the Young. [55]
- 11. אָבָא דְאַרְעָךְ וְאָבָּא דְבְעִירָךְ וְאָבָּא דְאַרְעָךְ It will consume the YOUNG of your animals and the fruit of your ground, ער בְּתִשְׁתִּיצִי until you are destroyed עַר דְּתִשְׁתִּיצִי it will not leave you עבּוּרָא חַמְרָא וּמִשְׁחָא grain, wine, or oil, עבּוּרָא חַמְרָא וּמִשְׁחָא HERDS of your cattle or herds of your flocks ער דִּיוֹבֶד יָתַךְּ until it causes you to perish.
- 52. יִּיעִיק לָּךְּ בְּכֶּל קְרְנִיךְ It will oppress you in all your CITIES, הוו בין בין אַ וּבְּרִיבָיָא until IT CONQUERS your high and fortified walls דִּי אַהְ רְחִיץ in which you trust TO SAVE YOURSELVES
- 54. Although this and the previous clause are written in the future tense, Onkelos switches to the present tense to indicate that the verse is referring to an enemy nation that is inherently disrespectful and cruel, and not simply that they will act that way in that one instance (*Me'at Tzori*).
- 55. Onkelos usually translates נֵעֵר as מַנְלֵּתְא youth, a term generally used to refer to adolescents. Here, however, he translates it נְּנָקְא, indicating that the enemy will not have mercy even on infants (R' Yitzchak Lesitzin, cited in Shim'ah Tefillasi [R' Chaim Kanievsky], footnote 182).
- 56. Onkelos translates וָיצִיק as וְיצִיק, it will oppress

- (from the same root as his translation of the word מָצוֹק in the following verses, עָקְתָּא). Radak (Shorashim ד"ה אונער to mean it will besiege.
- 57. Onkelos, like Rashi (as explained by Mizrachi), interprets הָהֶה as a form of הדה subjugation or conquest (see Tosafos U'Miluim). Radak (Shorashim יריה, descent or collapse. According to Beurei Onkelos, Onkelos interprets in like Radak his translation, דְּיִבְבּוֹשׁ, is meant in the sense of lowering and suppressing (as in 22:1 above).
- 58. As mentioned previously (1:28 note 49), the literal meaning of the Aramaic בְּרִיכָן is *round*, referring to circular fortified towers that are part of the wall and

בְּכָל-אַרְצֶךְ וְהַצֵּר לְּךָ בְּכָל-שְׁעֶלֶּיךְ בְּכָל-אַרְצְּךְ אֲשֶׁר נָתֵן יהוָה בְּכָל אַרְצֶךְ הִי יְהַב יִי אֶלֹהֶיךְ לָּךְ: יִּ וְתִיכוֹל וַלְּדָּא דִמְצֶךְ בְּשֶׁר בְּנָיךְ וּבְנָיךְ הִּנְעִיךְ הִי יְהַב יְיָ אֱלֹהֶרְ לָּךְ: יִּ וְתֵיכוֹל וַלְּדָּא דִמְצֶךְ בְּשֶׁר בְּנָיךְ וּבְנָתִיךְ הִי יְהַב לָּךְ יְיָ אֱלָהָרְ לָּךְ: יִּ וְתִיכוֹל וַלְּדָּא דִמְצֶרְ בְּשֵׁר בְּנָיךְ וּבְנָתִיךְ הִי יְהַב לָּךְ יְיָ אֱלָהָרְ בָּרְּ וִיִּמְכַלְתָּ בְּבָלְיוֹל וִבְעֵצְוֹל וְבְעָרֵא וּבְעֵלְוֹל וְבְעָרֵא וִּבְעָקְתָא הִי יְעִיקּ לָּךְ סְּנְאָרְ נִיְּ הַבְּעָרְיּ הְרַבְּיִרְ בְּּךְּ וְהָעָלָג מְאֵרְ תִּבְעֵלוֹן אְשֶׁרְרֹיִנְיִי לְּלָבְיּ בְּבְּעִיתְ הְּבָּעָרְ וֹבְתָּעְרְ בְּנִיוֹן אֲשֶׁר יוֹתְיר: יְה מִבְּתֹּוֹ וֹבְיְעָבְי לְחָבְ מִבְּיוֹן מבּשִׁר בִּנִהוֹי הִי יִיםֹל יִיכוֹל מְנִוֹי הִי יִשְׁאַר: יְה מִלְּמִתְן לְחָד מִנְּהוֹן מבּשֵׁר בִּנִהוֹי הִי יִיטֹאַר יִינִילִיי יְשִׁאַר יִיתְיִין בְּיִי יִשְׁאַר: יְה מִלְּמִתְן לְחָד מְנְהוֹן מבּשֵׁר בְּנִהְיִי הִי יִשְׁאַר יִיתְרִיר: יְה מִלְּמִתְן לְחָד מִנְהוֹן מבּשֵׁר בִּנִהוֹי הִי יִשְׁאַר: יְה מִלְמִוֹן לְחִבְּי מִנְהוֹן מבּשִׁר בִּנִהוֹי הִי יִשְׁאַר: יְה מִלְּבִיּיִים בְּיִים בְּיִיבְּיִיוֹ בְּיִיבְיִיוֹ בְּעִיִּיִים בְּיִבְּיִים בְּיִבְּיוֹ בְיִיִּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיִים בְּנִיוֹל בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִבְּיוֹ בְּיִים בְּיִבְּיוֹם בְּיִים בְּיִבְּיוֹ בְּיִבְיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִבְּיוֹ בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיִים בְּבְיוֹ בְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיִים בְּיִיוֹיוּ בְּיִיוֹיִים בְּיִים בְּעִים בְּיִים בְּבְיוֹי בְּיִים בְיוֹים בְּיִים בְּיִבּים בְּיִים בְּיוּים בְּיוֹים בְּיִים בְּיִים בְּיִבְּיוּ בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיוֹיוּ בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִיוּ בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִיוּים בְּיִים בְּיִיוּיוּ בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִיוּיוּ בְּיִים בְּבְייִים בְּיִיוּיוּ בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּבְיוּיוּי בְּיִים ב

י"בר

מְפּוּפָּק וְדַעְמּוֹ קָלָּה בִּדְבַר מִיחוּס, יִמְתַּק לוֹ לְרַעֲבוֹנוֹ בְּשָׁר בָּנִיוּ וּבְּנֹיִנוֹ עַדְ בִּי תַּרַע עִינוֹ בְּבָנְיוֹ הַפּּוֹסֶרִים מִתֵּת לְאַחֵד וּבְּנֹיִנוֹ, עַדְ בִּי תַּרַע עִינוֹ בְּבָנְיוֹ הַפּּוֹסֶרִים מִתָּת לְאַחַד מַהֶּם מִבְּעַיֹּר בְּנָיוֹ חֲחֵיסֶם אֲשֶׁר יֹאבֵל. וֹדְּבָר חַחֵת, "הְרַךְּ בַּנְיוֹ חֲחַיסֶם אָשֶׁר יֹאבֵל. וֹדְבָּר חַחַמִּי, "הְרַךְּ בַּלְּבָב, מֵרוֹב רַעֲבָּתְנוֹם יִחְחַבְּיִרוּ וְלֹח יִמְנוֹ בְּעַבְּתְנוֹם יִחְחַבְּיִרוּ וְלֹח יִמְנוֹ

(נג) וְאָבַלְתָּ וֹגוֹ׳ בְּשֵׂר בְּנֶיךְ וֹגוֹ׳ בְּמָצוֹר. מַחֲמַת שְׁיִּהִיּוּ נָרִים עַל הָעִיר וְיִהְיֶה שָׁם "מָלוֹק", עֲקַת רֵעָבוֹן: (נד־נה) הָרַךְ בְּךְ וְהָעָנֹג. הוֹח הָרַךְ הוֹח הֶעָלוֹג, לְשׁוֹן פִּינּוּק, וּ"מַהְקְעַנַּג וּמֵלִדּ" (פּפוק נו), מוֹכִיתַ עַלִיהָם שַׁפַּנִיהֶם חֶׁחָד. חַׁף עַל פִּי שְׁהוֹח

— CHUMASH TRANSLATION –

throughout your Land; it will oppress you in all your cities, throughout your Land, which Hashem, your God, has given you. ⁵³ You will eat the **fruit** of your womb — the flesh of your sons and daughters, which Hashem, your God, had given you — in the siege and oppression that your enemy will oppress you. 54 The man among you who is tender and very delicate will turn a grudging eye against his brother and the wife of his bosom, and against his remaining children that he will leave over, 55 from giving to one of them of the flesh of his children that he will eat,

ONKELOS ELUCIDATED -

קּבֶּל אַרְעָף בְּלֶל קּרְנְיף — throughout your Land; בְּלֶל קּרְנְיף — it will oppress you in all your CITIES, בְּלֶל אַרְעָף — throughout your Land, דִי יְהַב יְיִ אֱלֶהָף לֶךְ — which Hashem, your God, has given you.

53. אָתִיכּוֹל וַלְדָּא רִמְעָךְ — You will eat the CHILD of your womb — בְּשֵׁר בְּנָרְן וּבְנָתִיךְ — the flesh of your sons and daughters, דִּי יְהַב לְךְ יִי אֱלְהָךְ — which Hashem, your God, had given you — בִּצְיָרָא וּבְעָקְתָא — in the siege and oppression — בֹּצְיָרָא וּבְעָקְתָא — with which THE ONE WHO HATES YOU will oppress you. [59]

54. בַּרָא דְרַבִּיךְ בָּךְ — The man among you who is tender הַבְּבָא עֵינֵה — and who is very delicate הַבְּאָשׁ עֵינֵה — will turn a grudging eye against his brother and the woman of his commitment (his wife), [61] — and against his remaining children that he will leave over,

55. מְלְמִהַן לְחֵד מְנְהוֹן — preventing him from giving to one of them מְבְשֵׁר בְּנוֹהִי דִּי יִיבוֹל — of the flesh of his other

that protect the cities (see *Rashi* to *Bamidbar* 13:28; *Me'at Tzori*).

59. The enemy will besiege your cities, leading to oppression of intense hunger, causing people to eat the flesh of their own children (*Rashi*). [*Chazon Ish* (*Kovetz Igros*, Vol. 3, §194, cited by *Shaarei Aharon*) notes that such behavior is not a natural result of siege and hunger, but rather constitutes a separate curse, i.e., they will lose all sense of humanity and devolve into this

animalistic behavior. This, concludes ${\it Chazon\ Ish}$, is the worst of the punishments.]

60. The term *tender* in this context is similar in meaning to the term *delicate* just below, i.e., soft, refined, fastidious. Alternatively, it means tenderhearted, i.e., compassionate (*Rashi*).

61. Onkelos explains אַשָּׁת חֵיבֶּן, the wife of your bosom, to be a metaphor for the commitment between husband and wife (אָנֵמֶר, your commitment, is the same

מִבְּלֵי הִשְׁאִיר־לָּוֹ כָּל בְּמָצוֹר וּבְמָצׁוֹל אֲשֶׁר יָצִיק לְּךֶּ אִיִּבְךָּ מִדְּלָא אִשְׁתִּאַר לֵה כִּלָּא בִּצְיָרָא וּבְעָקְתָא דִּי יְעִיק לָּךְ סִּנְאָרְ בְּכָל־שְׁעָרֶיך: נוּ הְרַכִּיכָא בָּךְ וְהָעֲנָגָּה אֲשֶׁר לְא־נִסְּתָה כַף־רַגְּלָהּ לַאָחָתָא עַל אַרְעָ מִהְתְעַנָּג וּמֵרְךְ תִּרֶע עִינָה בְּאִישׁ חֵילָה וּבִּבְנָה וֹבְבְרַהּ וּבְבָתַה: נוּ וּבְשָׁלְיָתָה °הַיּוֹצֵת | מִבֵּין רַגְּלֶיהָ וּבְנָיהָ אֲשֶׁר תִּלֵּה וֹבְבְנָיהָ אֲשֶׁר תִּלֵּד וֹבְבְתָה: נוּ וּבְשָׁלְיָתָה °הִיּוֹצֵת | מִבֵּין רַגְּלֶיהָ וּבְבָנֶיהָ אֲשֶׁר תִּלֵּד

'חסר א'

רב"ני

מִבְּלֵר בְּגֵיהֶם הַבְּּחוּמִים לִבְּגֵיהֶם הַפּוֹמָרִים: (נו) תַּרַע צִינָה בְּגָיהָם הַפְּּמִיה בְּבְנָה וּבְבָנָה וּבְבַנָּה וּבְבָנָה וּבְבַנָּה וּבְבַנָּה וּבְבָנָה וּבְבָנָה וּבְבַנָּה וּבְבָנָה וּבְבָנָה וּבְבַנָּה וּבְבָנָה וּבְּבָּנָה וּבְבָנָה וּבְבָנָה וּבְּבָנָה וּבְבָּנָה וּבְבָּנָה וּבְּבָנָה וּבְבָנָה וּבְבָנָה וּבְבָּנָה וּבְבָּנָה וּבְבָנָה וּבְבָּנָה וּבְבָּנָה וּבְבָנָה וּבְבָנָה וּבְבָּנָה וּבְבָנָה וּבְבָנָה וּבְּבְנָה וּבְבָּנָה וּבְּבָנָה וּבְּבָנָה וּבְּבְנָה וּבְּבָנָה וּבְבָנָה וּבְבָּנָה וּבְבָּנָה וּבְבָּנָה וּבְבָנָה וּבְבָנָה וּבְבָנָה וּבְבָּנָה וּבְבָּנָה וּבְבָּנָה וּבְבָּנָה וּבְבָּנָה וּבְּבָנָה וּבְּבָּנָה וּבְּבָּנָה וּבְבָּנָה וּבְבָּנָה וּבְבָנָה וּבְבָנָה וּבְבָנָה וּבְבָּנָה וּבְבָּנָה וּבְבָנָה וּבְבָנָה וּבְבָּנָה וּבְּבָנָה וּבְּבָּנָה וּבְבָּנָה וּבְּבָּים בּיִּים בּיִים בּיִים בּיִים בּיִּים בּיִים בּיבְים בּיִים בִיים בּיּבְים בּיבְים בּיּבְיּה בְּיִבְיה בִּיִים בּיִים בִיּים בּיבְיה בְּיִבְיּים בִיּיִים בּיִים בּיִים בּיִים בּיִים בּיִים בּיִים בּיבְיּים בִּיּים בּיבְיּים בּיבְיּים בִּיּים בּיִים בּיִים בּיבְים בּיבְיּים בּיבִיים בּיבְיּים בִיּיִים בּיִים בּיִים בּיבְיּים בּיבִיים בּיבְיּים בִּיּיִים בּיבִיים בּיבִיים בּיבְּים בִּיִיּיִים בּיבְים בּיִים בִּיִים בּיִים בִיּים בְּיִים בְּיִיבְים ב

—— CHUMASH TRANSLATION -

as a result of nothing remaining for him, in the siege and oppression that your enemy will oppress you in all your gates. ⁵⁶ The tender and delicate woman among you, who had never ventured to set the sole of her foot on the earth, because of delicacy and tenderness, will turn a grudging eye against the husband of her bosom, and against her son and daughter, ⁵⁷ and against her afterbirth that emerges from between her legs, and against her children whom she will bear—

- ONKELOS ELUCIDATED -

children that he has slaughtered and will eat, מִּדְלָא מּמְרָאַר בּלְא — as a result of nothing remaining for him to eat, פּגיָרָא וּבְעַקְתָא — in the siege and oppression דִּי — that THE ONE WHO HATES YOU will oppress you בְּלֶל קְרְנִיךְ — in all your CITIES.

56. דְרַכִּיכָא בְּךְ וְדִמְפַנְּקָא — The tender and delicate woman among you, דְּרַכִּיכָא עַל אַרְעָא — who had never ventured to SET DOWN the sole of her foot on the earth, מְמְפַּנְקוּ וֹמֵרַכִּיכוּ — because of delicacy and tenderness, תְּבָּעִשׁ עֵינַהּ בָּגְבַר קִימָה — will turn a grudging eye against THE MAN OF HER COMMITMENT (her husband), דּבְבַרָהּ וּבְבַרָהַ הּבְבַרָהּ וּבְבַרָהַ הוּבְבַרָהַ וּבְבַרָהַ וּבְבַרָהַ וּבְבַרָהַ וּבְבַרָה וּבְבַרָהַ וּבְבַרָה וּבְּבַרְהַ וּבְבַרָה וּבְבַרָה וּבְבָרָה וּבְבַרָה וּבְּבַרָה וּבְּבַרָּה וּבְּבָרָה וּבְּבַרָה וּבְּבָרָה וּבְּבָרָה וּבְבַרָּה וּבְּבָרָה וּבְּבָרָה וּבְּבָרָה וּבְּבָרְה וּבְּבָרְה וּבְּבָרְה וּבְּבָרָה וּבְּבָרְה וּבְּבּרָה וּבְּבָּר וּבְּבָּרְה וּבְּבָּר וּבְּבָּר וּבְּבָּר וּבְּבְּרָּבְּרָּי וּבְּבְּרָה וּבְּבָּרְיּבְּרָּיִיבְרָה וּבְּבְרָה וּבְּבָר וּבְּבָּר וּבְּבָּר וּבְּבְרָה וּבְּבְרָה וּבְּבְרָה וּבְּבְרָה וּבְּבְרָה וּבְּבְרָה וּבְּרָּבְּרָה וּבְּבְּרָה וּבְּבְרָה בְּבְּרָה וְבִּיבְּיּבְּרָה וּבְּבְּרָה וּבְבְרָה וּבְּבְרָה בְּבְּרָה וּבְּבְרָה וּבְבְּרָה בְּבְּרָה וּבְבְרָה בְּבְּרָּבְיּבְּרָה בְּבְּרָּבְּרָּבְּרָּבְרָה בְּבְּרָּבְּבְּרָּר וּבְבְּרָה וּבְבְרָה בְּבְרָה בְּבְּרָבְרָּבְּבְּרָּבְּרָה בְבְּרָה בְּבְ

57. בּוְעֵר בְּנָהָא דְיִפְּקוֹן מִנַּה — and against her SMALL CHIL-DREN WHO EMERGE FROM HER, [63] וּבְבָנָהָא דִּי תְלִיר — and against her children whom she will bear [64]

word Onkelos uses for "covenant" and "oath"); see above, 13:7 note 14.

62. Literally, as a result of that which nothing was left for him. The great hunger will cause even one who had previously been delicate and refined in the extreme to crave the flesh of his own children to the point that he would not even share it with his remaining children. Following the second explanation of the term tender (cited in note 60), the verse highlights the fact that it will cause even one who is merciful and compassionate to turn so cruel that he will not give any of it to feed his remaining children (Rashi).

63. That is, she will be too stingy to give any of her above-mentioned family members — her husband, her adult children, or her small children — any of the flesh of her other children that she will eat (*Rashi*); see following note.

The term אַלְיָא is used in the Mishnah and Gemara (e.g., Chullin 77a) to refer to the afterbirth (i.e., the amniotic sac) of a human or animal. Onkelos — followed by Rashi — interprets the term in our verse in the borrowed sense as referring to newborns (Radak, Shorashim, אַלִּיָא Onkelos may see the term as unrelated to the אַלָּיָא of the Mishnah, but rather derived from the verb שִׁלִּיל, drop or emerge (as in v. 40 above); it thus refers to small children that recently emerged from their mother's womb ($Rabbeinu \ Tam, Hachra'os$).

[Other commentators do indeed interpret the term in our verse as the afterbirth (*Ibn Ezra*, *Rashbam*), and *Beurei Onkelos* writes that Onkelos agrees with this, but refers to it euphemistically. This, however, accords only with the second interpretation of this verse cited in the following note.]

64. According to Rashi and Onkelos, the verse already

פִּי־תְאַכְלֵם בְּחְטֶר־כִּל בַּסֶתֶר בְּטָצוֹר וּבְטָצׁוֹק אֲשֶׁר יָצִיקּ אֲרֵי תִיכְלְנוּוֹ בְּחַסִּירוּת כְּלָא בְּסִתְרָא בִּצְיָרָא וּבְעָקְתָא הִי יְעִיקּ לְךֶּ אְיִבְךָּ בִּשְׁעֲרֶיך: נח אם לָא תִשְׁמֹר לַעֲשׁוֹת אֶת־כַּל־הִבְּרֵי לְךֶּ אְיִבְךָּ בִּשְׁעֲרֶיך: נח אם לָא תִשַּׁר לְמֶעְבֵּד יָת בָּל פִּתְנָמי הַתּוֹרָה הַוֹּאת הַכְּתִיבִיוֹ בְּסִפְּרָא הָבִיוֹ לְמִרְחֵל יָת שְׁמָא יַפְּירָא וֹהְנִירָא הָבִיוֹ יָת יִי אֱלְהָרְּ: נְי וְהִפְּלֶא יהוֹה אֶת־מַכְּתְרְּ וְאָת וֹהְנִילָא הָבִיוֹ יָת יִי אֱלְהָרְ: נִי וְהִפְּלֶא יהוֹה אֶת־מַכְּתְרְּ וְאָת מְבְּוֹת זַרְעֶּךְ מַכְּוֹת גְּדֹלֹת וְנָאֲמָנְוֹים רָעִים וְנָאֻמְנִים: מַבְּוֹת זְּרָעֶךְ מָּחָוֹ וּמְהָיִמְנִן וּמְהַיִּמְנֵן וּמְהַפְּלָא יהוֹה אָת־מַבְּרֹת וְנָאָתְנִים: מְבְּוֹת זַרְעֶךְ מָבְוֹת גְּדֹלֹת וְנָאֻמְנִים רָעִים וְנָאֻמְנִים:

י"ד -

לְשָׁקְטָס וּלְאָכָלָס בְּחֹסֶר בֹּל, בַּסָתֶר]: (נט) וְהִפְּלָא ה׳ אֶת מַבֹּתְךּ. מּוּפְלָאוֹת וּמוּבְדָּלוֹת מִשְּׁאָר מֵכּוֹת: וְנָאֱמָנוֹת. לְיַסֶּרְדְּ, לָקַיִּס שָׁלִיחוּתָס (עבודה זרה נה.):

— CHUMASH TRANSLATION -

for she will eat them for lack of anything, in secret, in the siege and oppression that your enemy will oppress you in your gates. ⁵⁸ If you will not be careful to perform all the words of this Torah that are written in this Book, to fear this honored and awesome Name: Hashem, your God, ⁵⁹ then Hashem will make extraordinary your blows and the blows of your offspring—great and faithful blows, and evil and faithful illnesses.

ONKELOS ELUCIDATED

אָרֵי תֵיכְלִנּוֹן בְּחָסִירוּת בּלָּא בְּסְתְרָא for she will eat them for lack of anything, in secret, בְּצְיָרָא וּבְעָקְתָא — in the siege and oppression דִּי יְעִיק לָךְ סְנָאָךְ — that THE ONE WHO HATES YOU will oppress you בְּקְרְנִיךְ — in your CITIES.

58. אָם לָא תְטַר לְמֶעְבֵּד — If you will not be careful to perform יָת כָּל פִּתְגָּמֵי אוֹרְיְתָא הָדָא — all the words of this Torah לְמִדְחֵל — that are written in this Book, לְמִדְחֵל — to fear this honored and awesome Name: יָת שְׁמָא יַקִּירָא וּדְחִילָא הָדִין — Hashem, your God,

59. קיָת מְחָתף וְיִפְרֵשׁ יְיָ יִת מְחָתף בְּיַרְשׁ יְיָ יִת מְחָתף — then Hashem will make extraordinary your blows (65)
 קיָת מְחָת בְּנִיךְ וּמְהֵימְנְן — and the blows of your CHILDREN — מְבְרָבְן וּמְהֵימְנְן — great and faithful blows, (66)
 ומַבְּתָּשִׁין בִּישִׁין וּמְהֵימְנִין — and evil and faithful AF-FLICTIONS. (67)

mentioned both older and younger children. Who, then, is meant here with the words and against her children whom she will bear? See Be'er BaSadeh who explains that this is a separate statement: She will turn a grudging eye against her children whom she will bear by slaughtering them and eating them. Some suggest, however, that the whole verse 57 is speaking not about those from whom she withholds the food, but about those whom she will consume (see R' D. Z. Hoffman, Me'at Tzori).

65. The Hebrew וְהַפְּלֵּא (as well as the Aramaic (וְיַבְּרֵשׁ literally means will separate, i.e., He will make them distinct from other blows [in their destructiveness] (Rashi).

66. Rashi explains that the punishments will be

"faithful" to their mission and not relent (see also Or HaChaim). Rashbam writes that וְנֵאֶתִנוֹת means enduring, as in the phrase בַּיִת נָאֶתִן, an enduring house (I Shmuel 25:28); see following note.

67. Lechem VeSimlah wonders why Onkelos translates מַרְשִׁין as מְבְּיִשׁין afflictions, instead of translating it literally as מָרְשִׁין in v. 61). Beurei Onkelos explains that Onkelos interprets the term מָּבְיִּשׁיִן, faithful, to mean enduring (see Rashbam cited in the previous note). He therefore translates הַבְּיִּשׁיִן as רָבִּיִּשׁיִן, a term for chronic afflictions such as tzaraas (which is referred to by the Torah as מֵרְהִשִּׁשׁיִן, and Onkelos translates מֵרְבִּישׁיִן, however, indicates quick and terminal illnesses (as in Onkelos to Bereishis 48:1). See also Me'at Tzori.

וְהַשִּׁיב בְּךֹּ אֵת כָּל־מַדְנוֹה מִצְרַיִם אֲשֵׁר יָגִרְתָּ מִפְּנֵיהֶם וְדְבְּקוֹּ אֵבְיב הְתִּשְׁי מִצְרַיִם הְיַ יְנֻבְּלְתָּ מִפְּנֵיהֶם וְדִּבְּקוֹּ בְּרָבְיִ בְּלְתִּב בְּרָ מָסָא דִּי לָא כְתִּוּב בְּסְפֵּר אוֹנִיְיְמָא מָפֻּרְמֵיהוֹן וְיִדְבְּקוֹּ בְּרְ מָסָא דִּי לָא כְתִּיב בְּסְפֵּר אוֹנִיְיְתָא הַּדְּי לָא כְתִּיב בְּסְפֵּר אוֹנִיְיְתָא בְּרְּיִ מָלְיךְ עֻד דְּתִשְׁמִיִם לְרָב בִּי־לְא שָׁמַעְתְ בְּעְב וְנִישְׁאַרְתֶּם בְּקֹנִי מְעָל וְכָל־מַבְּוֹה מִצְלְיך עַד דְּתִשְׁמִיִם לָרְב בִּי־לְא שָׁמַעְתְּ בְּקוֹל הָּנְיתוֹן בְּכִלְּבְבִי שְׁמֵיִא לְמִסְנִּי צְרֵי לָא קַבְּלְּתָּא לְמִימְרָת בְּקוֹל הְנִיתוֹן בְּכוֹּכְבִי שְׁמֵיִא לְמִסְנִּי צְרֵי לָא קַבְּלְתָּא לְמִימְרָא וְתָּבְּחְ דִּי שֵּלְיב בְּיִרְלְא שְׁמַלְתְּה בְּקְוֹל בְּיִרְ בְּיִרְיִי וְיִ שְׁלֵיכָם לְהֵאַבְיִי בְּאָשְׁר הְיִילִים בְּלְבְּיִ שְׁמִיִּא לְמִסְנִּי צְלֵיכְם לְהֵישְׁרָב אָתְכֶם בְּבְּלְתָּא לְמִימְרָא וְמְיִבְּא לְמִימְרָא וְתְּבֶּם לְהֵישְׁכָּא לְמִימְרָא וְתְּבֶם לְּהִיּיִלִיב אֶתְבֶּם לְהִיּיְלִיב אֶלְ הְוֹיִ שְׁלִייִ בְּלְיִם לְּנִילְיִים אְלְנִילְם לְּבִיוֹן לְאוֹשְׁבָּא לְמִימְרָא לְמִיּתְרָּא וְתְבָּב בְּוֹי יְשְׁיִישׁ יהוֹה עְלֵיכְבְּי שְׁבְּלְּתְרְיבְּוֹת אֶתְכֶם בְּבְּבְיוֹת שְּבְּיִים וְיִשְׁישׁ יהוֹה עְלֵיכְיוֹ לְבְּלְיִים אְתְּבֶב בְּיוֹ וְשְׁיִישׁ יהוֹה עְלֵיכִיוֹן לְאוֹשְבָּא יִתְנְכָם בְּבְּיוֹשְׁ וְיִשְּישׁ יהוֹה עְּעֵיכִיוֹן לְאוֹפְרָא יִיְנִים וְּבְּיוֹ יִיְשְׁישׁ יהוֹה עְּיִבְיוֹן לְאוֹפְרָא יִתְּנִיוֹן בּּוֹ יְשְׁבְיִי שְׁיִישׁ יהוֹה עְּיבְיוֹן לְבִייִים בְּעִיבְיוֹן בְּיִבְּיִים בְּבִיוֹן לְישְבְּא יִינְים בְּבְיִים בְּבְיוֹים בְּיִבְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִיבְיוֹ בְישְׁישׁים יְּיִים בְּיִיבְיוֹ לְבְיּיְים בְּיִיבְּיוֹם לְיוֹבְיוֹי בְּיִים בְּבְיּבְּי שְּבְּיּהְיוֹי בְּיוֹ בְּיִבְּיבְּיהוֹן בְּיְיבְיּיְם בְּבְיבְיהוֹן בְּיוֹי בְּיוֹים בְּיוֹם בְּיוֹים בְּיוֹב בְּיבְיבְּיהוֹן לְיִבְיּיהוֹיוֹ בְּיְבְּיבְיּהוֹן בְּיִיתְיִי בְּיִים בְּיוֹם בְּיִבְיּים בְּיוֹי בְּיוֹי בְּיִים בְּיִים בְּיוֹים בְּיִים בְּיבְּבְּיוּתְים בְּיִבְּיִים בְּיבְיים בְּיוֹי בְּיִים בְּיוּבְיים בְּיוֹבְיוּיו

טו, כו), אַין מְיָרְאִין אֶת הָאָדָס אָלָּא בְּדְבָּר שֶׁהּוּא יָגוֹר מִמֶּנּוּ: (סא) יַעְלֵם. לְשׁוֹ עֲלָיָה: (סב) וְנִשְׁאַרְבֶּם בִּמְתֵי מְעָט תַּחַת וגו׳. מוּטָטִין מֵלֶף מְרוּבִּין: (סג) בֵּן יָשִׁישׁ ה׳. אֶת אוֹיְבִיכֵס עַלִיבִם לְהַאַבִיד וגו׳:

(ס) אֲשֶׁר נָגֹרְתָּ מִפְּנֵיהָם. מִפְּנֵי הַמַּפוֹת. כְּשֶׁהָים יִקְרָחֵל רוֹחִים מַפּוֹת מְשׁרּנִּוֹת הַבָּחוֹת עַל מִנְרֵיִם, הָיוּ יְרַחִים מֵהֶם לֹלֹת יְבוֹחוּ גֵם עֲלֵיהֶם. מֵדַע, שָׁבֵּן כְתִיב "חִׁם שָׁמוֹעַ מִּשְׁמַע שָׁלֵּהְי בַּמֹלְרִים לֹת חָשִׁר שַׁמִּמִי בִּמְלָרִים לֹת חָשִׁר שִׁמִּי בִּמְלָרִים לֹת חָשִׁר שִׁמִּי בִּמְלָרִים לֹת חָשִׁר שִׁמִּי בִּמְלְרִים לֹתְּיִּים עִּלְיִדְּ" (שִׁמוֹת

CHUMASH TRANSLATION —

60 He will bring back upon you all the illnesses of Egypt, of which you were fearful, and they will cling to you. 61 Even every illness and every blow that is not written in the Book of this Torah, Hashem will bring up upon you, until you are destroyed. 62 You will be left with a people of small number, instead of your having been like the stars of heaven in abundance, because you did not listen to the voice of Hashem, your God. ⁶³And it will be that just as Hashem rejoiced over you to benefit you and multiply you, so Hashem will cause [them] to rejoice over you to make you perish

ONKELOS ELUCIDATED -

- 60. יְת בָּל מֵכְתִּשֵׁי He will bring back upon you יָת בָּל מֵכְתִּשֵׁי all the AFFLICTIONS of Egypt, מְצְרַיִם and they will cling to you.
- 61. אָף בָּל מְרֵע וְכָל מָחָא Even every illness and every blow בּסְפַר אוֹרְיְתָא הָרָא that is not written בְּסְפַר אוֹרְיְתָא הָרָא in the Book of this Torah, יַיְתִינון יִי עֻלָּך Hashem will BRING upon you, [70] ער דְּתִשְׁתֵיצִי until you are destroyed.
- 62. יְתִּשְּׁתְּאָרוּן בְּעַם וְעֵר You will be left with a people of small number, חֵלֶף דִּי הֲנִיתוּן instead of your having been הואבי שְׁמֵיָא לְמִסְגֵּי like the stars of heaven in abundance, לְמִימְרָא דֵייִ אֱלָהָף because you did not HEED לְמֵימְרָא דֵייִ אֱלָהָף the word of Hashem, your God.
- 63. ייהי And it will be יִיהִי יִ עֲלֵיכוֹן that just as Hashem had rejoiced over you in the past, when you fulfilled His will, לְאוֹטָבָא יָתְכוֹן וֹלְאַסְגָּאָה יִתְכוֹן to benefit you and multiply you, בּן יָחֲבִי יִי עֲלִיכוֹן so Hashem will RE-JOICE over you when you do not fulfill His will, לְאוֹבָרָא יִתְכוֹן

^{68.} Regarding Onkelos' translation of מָדְנִי, *illnesses*, as *afflictions*, see above, 7:15 note 5.

^{69.} When the Jewish people saw the plagues that Hashem brought upon the Egyptians, they feared

that they would be afflicted with the same plagues (Rashi).

^{70.} The literal meaning of יַּיְלֵּכִי is will bring them up (Rashi); Onkelos translates it as will bring them, to

וּלְשׁיצָאָה יְהֵי מְנָח לְפַרְסַת רַגְלֶךְ וְיָתֵּן יִי לָךְ תַּמְּלִים אֲשֶׁר־אַתָּה וּלְשִׁיצָאָה יְתִכּוֹן וְתִּשַּלְּטְלּוּן מֵעַל הֻאָרָעָה הִי אַתְּ עֵלֵל לְתַמָּן לְמִירְתַה: מּ וִיבַּדְרנָּךְ יִי בְּכָל עַמְמָיָא מִּסְיָפִּי עֵלֵל לְתַמָּן לְמִיּמְה לְמִירְתַה: מּ וִיבַּדְרנָּךְ שָׁם אֱלֹהִים אֲחַרִים אֲשֶׁר אַרְעָא וְעַד־קְצְה הַאָּרֶץ וְעָבַרְדָּתְ שַׁׁם אֱלֹהִים אֲחַרִים אֲשֶׁר אַרְעָא וְעַד־קְצְה הַאָּבֶרֶץ וְעָבַרְדָּתְ שַׁׁם אֱלֹהִים אֲחַרִים אֲשֶׁר לְא־יַדְרֶעְתָּ אַתְּה וַאֲבָהָתְרְ אָעָא וְאַבְּנָא: מּה וּבְעִּמְמִיָּא הָאִנּוּן לָא תְנְה לִּא לְא־יַדְעְתָּא אַהְּ וַאֲבָהָתְרְ אָעָא וְאַבְנָא: מּה וּבְעִמְמִיָּא הָאִנּוּן לָא תְנְהוֹ לָא יְדְעְתָּא אַהְּ וַאֲבָהָתְרְ אָעָא וְאַבְנָא: מּה וּבְעִמְמֵיָּא הָאִנּוּן לָא תְנְרְנִי לְלֹא־יִהְיָה מָנָוֹ לְפַרְחַת לְפַרְחַת רַגְּלֶּךְ וְיָתֵן יִי לָךְ תַּמְּן לֵב דָּחִילּ וְלָא יְהֵי מְנֶּח לְפַרְחַת רַגְלֶךְ וְיָתֵן יִי לָךְ תַּמֶּן לֹב דָּחִיל

י"כן

"וְזֹאֹת הַמַּרְגְּעָה" (ישעיה כח, יב): בב רַגָּד. לב הָרֶד, כְּתַרְגּוּחוֹ,
"דְּחֵיל", כְּמוֹ "שְׁאוֹל מִחַּחַת רָגְיָה לְךְּ" (שם יד, ט), "שְׁמְעוּ
עַמִּים יִרְגָּזוּן" (שמות טו, יד), "מוֹסְדוֹת הַשְּׁמֵיִם יִרְגָּזוּ" (שמואל־ב
כב. ח):

וְנְפַּחְתֶּם. לְשׁוֹן עֲקִירָה, וְכֵן "בֵּית גַּחִיס יַפַּח ה' " (משלי טו, כה: (סד) וְעָבַרְתָּ שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים. כְּמְרְגּוּמוֹ, לֹח עֲבוֹדָת חֱלָהוּת מַמָשׁ אֶלָהִים אֲחַרִים. כְּמְרְגּוּמוֹ, לֹח עֲבוֹדָת חֱלָהוּת מַמָשׁ אֶלֶח מַעֵלִים מַם וְגוּלְגְּלִיּוֹת לְכוֹמְרֵי עָבוֹדָה זְרָה: (סה) לא תַרְגִּיעַ. "לָח קנוּתַ" (חונקלום), כְּמוֹ עֲבוֹדָה זָרָה: (סה) לא תַרְגִּיעַ. "לָח קנוּתַ" (חונקלום), כְּמוֹ

—— CHUMASH TRANSLATION —

and to destroy you; and you will be torn from upon the ground which you enter to take possession of it. ⁶⁴ Hashem will scatter you among all the peoples, from the end of the earth to the end of the earth, and there you will serve gods of others, whom you did not know — you or your forefathers — of wood and stone. ⁶⁵ And among those nations you will not be tranquil, and there will be no rest for the sole of your foot; there Hashem will give you a trembling heart,

- ONKELOS ELUCIDATED -

וּלְשֵיצָאָה יָתְבוֹן — to make you perish and to destroy you; רְּבוֹן — and you will be torn from upon the ground – דִּי אַתְּ עָלֵל לְתַמָּן לְמֵירְתַה — which you enter to take possession of it.

44. יְבַדְּרִנְּךְ יְיָ בְּכָל עֵמְמֵיָא — Hashem will scatter you among all the peoples, מְּחָבֶּי אַרְעָא וְעַד סְיָפֵּי אַרְעָא — from the ENDS of the earth to the ENDS of the earth, וְתַפְלַח תַּמְוֹן לְעַמְמֵיִא — and there you will serve NATIONS WHO WORSHIP FALSE GODS, [72] די לָא יְדַעְתָּא — whom you did not know — אָעָא וְאַבְנָא — you or your forefathers — אָעָא וְאַבְנָא — made of wood and stone.

65. וּבְעַמְמֵיָא הָאנוּן לָא תְנוּח — And among those nations you will not be tranquil, וְלָא יְהֵי מְנָח לְפַּרְטַת רַגְּלֶּךְ — and there will be no rest for the sole of your foot; וְיִמֶן יִיָ לֶךְ תַּמָּן — there Hashem will give you a FEARFUL heart, [73]

fit to the context; see *Shemos* 11:1, and Onkelos to *Bereishis* 12:17 (*Beurei Onkelos*; see also *Ibn Ezra*).

71. The Sages (Megillah 10b, followed by Rashi and Targum Yonasan) interpret ישיי to mean that Hashem will make the enemies of the Jews rejoice, for Hashem does not rejoice in the downfall of sinners. As Or HaChaim notes, however, this is a Midrashic approach to the verse. The plain meaning of the verse is as Onkelos translates it: that Hashem will rejoice in punishing the Jewish people when they sin. R'S. R. Hirsch explains this to mean that just as Hashem benefits the Jewish people by giving them reward for keeping the Torah, so too is it a benefit for them to

receive punishment for violating it.

72. Rashi explains this to mean that you will be forced to pay taxes to the pagan priests. Above (4:28), however, Rashi explains a similar verse to mean that by serving idol-worshiping nations, it is as though you yourselves are serving idols. For discussion of the different approaches of Rashi, and their connection to the interpretation of Onkelos, see Imrei Shefer there and Yosef Hallel.

73. The literal meaning of in is trembling, usually out of fear (Ramban to Bereishis 45:24). Onkelos translates it here as fearful, in accordance with its implication (see Rashi).

יְמָטֵיוּ עִינֵיִם וְדָאֲכָוֹן נְפָשׁ: פּוּ וְהָיִּוּ חַנִּיִר הְּלַאַ כְּלְּוֹן עֵינַיִם וְדָאֲכָוֹן נְפָשׁ: פּוּ וְהָיִּוּ חַנִּיִּר הְּלַאַ כִּיְּנִוּ לְּבְּ מִבֶּבֶּל וֹיִנְיִם וְלָא תְבְּשִׁין בְּחַנִּירְ: פּוּ בְּצַפְּרָא תִימֵר מֵן יִתֵּן בְּחַנִּירְ: פּוּ בְּצַפְּרָא תִימֵר מֵן יִתֵּן בְּחַנִּירְ: פּוּ בְּצַפְּרָא תִימֵר מֵן יִתֵּן בְּקָר מִפְּחָד לְבָבְךּ אֲשֶׁר תִּאמַר מִי־יִתֵּן בְּחַנִּירְ: פּוּ בְּצַפְּרָא תִימֵר מֵן יִתֵּן עַּכְּלְר מִפְּחָד לְבָבְךּ אֲשֶׁר תִּמְר מִן יִתֵּן עָּבֶּלְר מִפְּחָד לְבָבְךּ אֲשֶׁר תִּמְיִנְיּוּ בְּעָרָב וּבְעָבֶר תֹּאמַר מִייִּר מֵן יִתֵּן צְּפְּרָא מִפּוֹיְהוֹת לְּבָּךְ אֲשֶׁר תִּמְרְבְּחָר תִּיִּיְנְיִי וְיִתְּן בְּחַנִּיִיךְ בְּחַנְּיִיךְ אֲשֶׁר תִּלְאָבְר תִּבְּבְרְ יִנְיִי תְּהִיּתְ לְבָּרְ מִבְּבְּר תִּעְבְרְבְּתְּעְרְבְּרְ אֲשֶׁר תִּרְאֶה: פּח וְיָתֵיבְּנַּךְ יוֹנִי מִצְרִים בְּסִפִּינָן בְּחְבִּייִים בְּסִינִוּן בְּחָבִייִים בְּסִינִן בְּחָבְיִּלְ יְהֹרָה וְמִיִּבְּר הִיִּעְבְּר תִּיְבְבְּר יִיִּים בְּעָבְר תִּבְעָבְר תִּלְבְּרְיִים בְּעָבְר תִּבְּעָבְר תִּבְיִים וְּתְּיִבְּר תִּעְבְּר תִּבְּעָבְר תִּבְעְבְר תִּבְעָבְר תִּנְיִבְּר בְּעָבְר תִּבְעְבְר תִּבְּבְיוֹם בְּבְּעְבְיוֹ בְּבְּעְבְיוֹן מִינִיבְּוּ בְּיִיתְּיִי בְּבְּעְבְיוֹם בְּעְבְיוֹם בְּבְעְבְיוֹם בְּבְּעְבְיוֹים בְּבְּבְיוֹים בְּבְיוֹים בְּחָבְיִים בְּבְּבְיוֹם בּּבְּבְיוֹם בּּבְּבְיוֹם בּּבְּבְיוֹם בּּבְּבְּבְּי יִינִי מִּבְיִם בְּּבְּיוּים בְּיבְּיִם בְּבְּבְיוֹם בְּבְּים בְּחִים בּּבְּבְיוֹם בּּבְּבְיוֹם בְּבְּבְּעִים בְּבּבְיוֹם בּּבְּבְיוֹם בְּבְּבְיוֹם בְּבְּבְּיוֹם בְּבְּיבְים בּּבְּבְיוֹם בְּיִים בְּבְיּבְים בְּבְּיוֹם בְּיבְיוּן בְּיִינִין מִיִּיְם בְּבְּעְבְיוֹם בְּבְּבְיוֹם בְּבְּיִים בְּיבְּים בְּבְּבְּיוֹם בּּבְּים בּּבְּיוּ מִיבְיוּם בּּבְּיבְים בּּבְּבְיוֹם בּיּבְּיוּם בּיּבְּים בּיבּוּ בְּבְּיבְיוּ בְּיוֹים בּּבְּיוֹם בּיוּים בּיבּים בּּרְיבְיוּים בּינִבּוּ בּבּיוּים בּּבְּיבּים בּיבְּיבּים בּּבְּיבּים בּּבְּיבּים בּּבְּיבּים בּיוּבְּבְּיבְּים בּיבּבּים בּיבּיתְּיבְּיִים בּיבְּים בּיבּבּים בּיוּבּים בּיוּבּים בּיבְּבְיוּים בּיבּיוּבְיוּבּים בּיבּים בּּבְּבְיתְים בְּבּבְיבְּיוּם בְּבְב

י"בר

(שם): (סו) בַּבֹּקֶר תּאמַר מִי יְתֵּן עֶרֶב. [וְיְהְיֶה הָעֶרֶבּ] שֶׁל מְמֶשׁ: וּבָעֶרֶב תּאמַר מִי יְתֵּן בֹּקֶר. שֶׁל שַׁחֲרִית, שֶׁבּנְּרוֹת מִחְחַיְּקְוֹת מָּמִיד, וְכָל שָׁטָה מְרוּבָּה קְלְלָתָה מִשְׁלְּפָנִיה (סוטה מט.): (סח) בַּאַנִיּוֹת. בַּסְפִינוֹת, בּשְׁבַיָּה: וְבְלְיוֹן עֵינַיִם. מְצַפֶּה לִישׁוּטָה וְלֹח מָבֹח: (סו) חַדֶּיךּ הְלָאִים לְּךּ. עַל הַסָּפַּק. כָּל סָפַק קָרוּי "מָלוּי", שָׁמָּח חָמוּת הַיּוֹס בַּחֶרֶב הַבָּאָה עָל הַסָּפַק. נָל סָפַק קָרוּי "מָלוּי", שָׁמָח חָמוּת מִן הַשּוּק הַבּוּחָה מִן הַשׁוּק מָנֹוֹלְתְ מְבִּיּחָה מִן הַשׁוּק מִנֹוֹנוֹ דְרָשׁוּי בְּחַדֶּירָה. זֶה הַסּוֹמֵךְ עַל הַפַּלְּעֵר מנחות קְּג:: וְלֹא תַאֲמִין בְּחַדֶּירְה. זֶה הַסּוֹמֵךְ עַל הַפַּלְּעֵר

— CHUMASH TRANSLATION —

longing of eyes, and suffering of soul. ⁶⁶ Your life will be hanging opposite you, and you will fear night and day, and you will not be certain of your life. ⁶⁷ In the morning you will say, "If only it were evening!" And in the evening you will say, "If only it were morning!" — because of the fright of your heart that you will fear and the sight of your eyes that you will see. ⁶⁸ Hashem will return you to Egypt in ships,

- ONKELOS ELUCIDATED -

וְמִיְּנִין וּמֵפְּחַת נְפְשׁ — DIMMING of eyes, $^{[74]}$ and suffering of soul.

- 66. יִהוּן חַיִּיךּ הְלַן לָךְּ מְקֵבל Your life will be hanging opposite you, רוֹהוֹ הַנִילְיָא וּבִימָמָא and you will BE IN TER-ROR (אַ הָהַימִין בְּחַיִּיךְ and you not be certain of your life.
- פֿרָ מִימֵר In the morning you will say, מַן יִתֵּן רַמְשָׁא "If only it were evening!" וּבְרַמְשָׁא תִּימֵר And in the evening you will say, מַן יִתֵּן צַפְּרָא "If only it were morning!" מַן יִתֵּן צַפְּרָא because of the TERROR of your heart that you will BE TERRIFIED וּמֵחֵזוּ עֵינָיךְ דִּי תְהֵי and because of the sight of your eyes that you will BE SEEING.

68. וַיָּמֵיבְנֶךְ יַיָּ מִצְרַיִם בְּסְפִינָן — Hashem will return you to Egypt

- 74. I.e., dimming of the eyes out of despair; see, similarly, *Eichah* 5:17. *Rashi* interprets בְלִיון עִינִים to mean longing in vain for salvation; see above, note 33.
- 75. That is, your life will hang in the balance; you will be in a constant state of worry from the fatal attacks of the enemy (*Rashi*).
- 76. Onkelos translates the term נמדם in this and the following verse using the term חוח, which indicates a greater degree of fright than his usual translation, דחל (Beurei Onkelos; cf. Lechem VeSimlah).

Onkelos translates תְּּמְדָּהְ in our verse and תְּבָּאָה and וּפְּחַרְאָה in the following verse as continuous verbs (you will be in terror/be seeing) rather than translating them simply as you will fear/see, indicating that it will be an ongoing situation (Lechem VeSimlah; see note 51).

77. Literally, Who can bring the evening, and, Who can bring the morning.

Rashi explains that the misfortunes will worsen from the day to the following night and from the night to the following day, so that the previous day or night will always seem better than the present. Thus, each morning you will say, if only we could be back to the situation of last night! And each evening you say, if only we could be back to the situation of this morning!

Targum Yonasan and Rashbam explain, however, that the evening and morning here refer to the following evening or morning. The days and nights will be so agonizing that the hours will feel like days, making you desperate for the next morning or evening to arrive.

בַּצֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָמֶרְתִּי לְךָּ לְא־תֹסִיף עוֹד לְרָאֹתָהּ וְהִתְּמַבַּרְשָׁם בְּצִּרְיָת אֲשֶׁר אָמֶרְתִּי לְךָּ לְא תוֹסֵף עוֹד לְמֶחְיַיִּהּ וְתִוְדַּבְּנִוּן בְּצִרְיִם לְאִיְבֶּנִי דְּבָבָּךְ לְעַבְּדִין וּלְאַמְּהָן וְלֵית דְּבָּנִי סּ אֵלֵין פּּתְנָמִי הַפָּן לְבַצְלִי דְבָבָּךְ לְעַבְּדִין וּלְאַמְהָן וְלֵית דְּבָּנִי סּ אֵלֵין פּּתְנָמִי הַבְּּבְּיִ יִשְׂרָאֵל הַבְּרָת אֲשֶׁר־בְּנְרִת אָשֶׁר־בְּנָי יִשְׂרָאֵל בְּקִית אֲשֶׁר־בְּנִי יִשְׂרָאֵל בְּיִבְּי יִשְׂרָאֵל בְּיִבְי מִלְּבָּר הַבְּּלִית אֲשֶׁר־בְּבָרְת אִתָּם בְּחֹרֵב: פּ בְּי מִקְּיָמָא דִּי גְּזֵר עִם בְּנִי יִשְׂרָאֵל בִּיּעְבִי בְּבָּר מִקְּבָּר הַבְּּלִית אֲשֶׁר־בְּּרָת אִתָּם בְּחֹרֵב: פּ בְּי מִקְּיָמָא דִּי גְּעָרְיִא מִשְׁה לְכָל יִשְׂרָאֵל וַיִּאְמֵר לְהִוֹן בְּחַרֵב: פּ בִּי מִקְּנָמָא דְּיִי גְּעָבְיִי וְשְׁרָאֵל וְיִּאְמָר אָתָּוֹן בְּאַרָּץ מִצְּרָץ מִצְּרָץ מִשְׁה יִבְּיִל יִשְׂרָאֵל וְיִּאְמָר לְהִוֹן בְּחִרֵב: בִּי אִיּבְרָא מִשֶּׁה לְכָל יִשְׂרָאֵל וְיִּאְמָר לְהִוֹן בִּחְרֵב: פּי א וְּבְרָא מִשְׁה לְכָל יִשְּׂרָאֵל וְמִינִיכְוֹן בְּאָרָץ מִצְּרָץ מִבְּרָץ מִבְּרָץ מִבְּיִבְיִי עְשָּרְ עַשָּׂה יהוְה לְעֵינִיכִּוֹן בְּבְּרָץ מִבְּרְיִים בְּבְּרְאִים בְּבִּי יִשְּרָאוֹן בְּבְּרִים בְּבִּיי וְשְׁרָאוֹן בְּיִבְּיִבְיוֹ מְבְּיִים בְּבִּיל יִשְׁרָבְאוֹ מִשְׁה לְבָּל יִשְּׁרְאָא דְמִצְּבִים בְּבְּיִים בְּבִּיים וְבְּיִים בְּיִבְייִים בְּבִיי מִּעְבְּיִים בְּבִּיים בְּבִיי בְּיִבְּיִים בְּבִּיים בְּבִּיים בְּבִּים בְּבִּיים בְּעִבְּיִים בְּבִּים בְּיִים בְּבִיים בְּיִבְּיִים בְּבִּיים בְּעְבִּים בְּבִירְים בְּבְּיִבְיִם בְּבִיים בְּבִיים בְּיִים בְּבִיים בְּיִים בְּיִבְים בְּבְיִים בְּבִים בְּבְיִים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִים בְּיִיתְישִׁבְּים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיבִּים בְּבִּים בְּיִים בְּיִבְייִים בְּבְייִי בְּבְּיוּ בְּבִיים בְּבִּים בְּיבְייִים בְּיבְייִי בְּיבְייִים בְּבְייִים בְּיִים בְּיִיְיִים בְּיִים בְּיִייִים בְּבִּיים בְּיִים בְּיִייְיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִייִים בְּיִים בְּבִּייִים בְּיִייִים בְּיִייְיוּים בְּיִּבְייִים בְּבְּיִי בְּיִייִים בְּבְבְייִים בְּבְּבְייִים בְּבְּבְייִי בְּבְּבְייִייְיִים בְּבְי

הוּא מַעַּנְמוֹ וְלֹּא נִפְעַל, וְכַן "לֹּא הָיָה כְּאַחְאָב אֲשֶׁר הִּחְמַבֵּר" (מלכים־א כֹּא, כֹה), מַעַנְמוֹ הּוְּקַלֵּע לַעֲבּוֹד עֲבּוֹדָה זְרָהוּ: (סט) לְבְרֹת אֶת בְּגֵי יִשְּׂרָאֵל. שֻׁיְבְּבְּלוּ עֲלֵיהֶם אָת הַפּוֹרָה בְּטָנִיהָ וּבְּאָבוּעָה: מִלְבַד הַבְּרִית. קְלָלוֹת שֶׁבְּחוֹרַת כֹּהַנִים בֹּאָנִים שׁבּחוֹרַת בּסִיני:

וְהַתְּמַבּּרְתָּם שָׁם לְּאיְבִּיךְּ. חַׁמֶּס מְבּקְשִׁים לְּהִיֹּתְ נְמְכָּרִים לֶּסֶיוֹת: וְאֵין קֹנֶה. כִּי יִגְיְרוּ עָלֶיךְ בֶּרָג וְכָלִּיוֹן: לְכָּפִיוֹן: וְאֵין קֹנֶה. כִּי יִגְיְרוּ עָלֶיךְ בֶּרָג וְכָלִיוֹן: וְהָתְמַבַּרְתָּם. בְּלִשׁ"ז חִיפורווגדרי"ן וו"ש. וְלֹח יִמָּכֵן לְפָרָשׁ "וְהְהְמַבַּרְמֶּס" בַּלְשׁוֹן "וְנְמִנְבַּרְמֶּס" עַל יְדֵי מוֹכְרִים חֲחֵרִים מְמַבִּים, מִפְּנֵי שֶׁנְשְׁיִי "וְחֵין קֹנֶה" וֹנ"ח: שֶׁבְּלְשׁוֹן בַּזֶה מִקּפָּעַל מְקָרִיו "וְחֵין קֹנֶה" וֹנ"ח: שֶׁבְּלְשׁוֹן בַּזֶה מִקְפָּעַל

— CHUMASH TRANSLATION —

on the way of which I said to you, "You shall never again see it!" And there you will offer yourselves for sale to your enemies as slaves and maidservants — but there will be no buyer!

⁶⁹ These are the words of the covenant that Hashem commanded Moshe to seal with the Children of Israel in the land of Moav, besides the covenant that He sealed with them in Chorev.

29.

¹ Moshe called to all of Israel and said to them, "You have seen everything that Hashem did before your eyes in the land of Egypt,

- ONKELOS ELUCIDATED -

in ships, בְּאָרְחָא דִּי אֲמָרִית לָךְּ — on the way of which I said to you, לָא תוֹטֵף עוֹד לְמֶחְזְיֵה — "You shall never again see it!" [78] — And there you will offer yourselves for sale to your enemies לְעַבְּרִין וּלְאַמְהָן — as slaves and maid-servants — וְלֵית דְּקְנֵי — but there will be no ACQUIRER! [79]

פאלין פּתְגְמִי קְיָמָא — These are the words of the covenant די פַּקִיד יִיִ יָת משָה — that Hashem commanded Moshe לְמְגְיֵר עִם בְּנֵי יִשְׂרָאִל — to seal with the Children of Israel בַּר מִקְיָמָא דְמוֹאָב — in the land of Moav, בַּר מִקְיָמָא דְמוֹאָב — besides the covenant די גְיֵר עִמְהוֹן בְּחֹרֵב — that He sealed with them in Chorev.

29.

1. יְקְרָא מֹשֶה לְכָל יִשְיְאֵל — Moshe called to all of Israel, וו הון הון באַמר לְהוּן — and he said to them, אַתּוּן חֲזֵיתוּן — "You have seen יָת בָּל דִּי עֲבַר יְיִ לְעֵינֵיכוּן — everything that Hashem did before your eyes בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם — in the land of Egypt,

^{78.} See above, 17:16 with note 30.

^{79.} For the enemies will decree death and annihilation upon you (*Rashi*).

Onkelos translates קְּהָם here as דְּקָבֵי, that acquires, rather than translating it literally as דְּנָבן, that buys. Me'at Tzori suggests that this is because the term דבן indicates a sale, whereas קנין means simply a change of

ownership. Onkelos uses the term קְבָּי to indicate that no one will be willing to acquire you, even for free (see *Targum Yonasan*).

^{1.} Although the people had never left Moshe's presence after he finished reciting the blessings and curses of the covenant, he called to them again as he began a new subject (*Ramban*). Alternatively, the previous passage

לְפַרְעֹה וּלְכָל־עֲבָדֶיוּ וּלְכָל־אַרְצְוֹּ: בּ הַמַּּסּוֹת הַגְּרֹלֹת אֲשֶׁרּ

לְפַרְעֹה וּלְכָל עַבְּדְוֹהִי וּלְכָל אַרְעַהּ: בּ נִּסִּין רַבְּרְבִין דִּי

רָאָוּ עֵינֶיְךְ הָאֹרְוֹת וְהַמְּפְתֵּים הַגְּּדֹלֻים הָהֵם: גּ וְלְא־נָתֵן יהוֹה הָוֹצְאָה עֵינִיךְ אָתִיָּא וּמוֹפְתַיִּא רַבְּרְבַיָּא הָאנּוּן: גּ וְלָא־נָתַן יהוֹה לְכָל לַבְּרָבִיָּא הָאנּוּן: גּ וְלָא יְהַבּ יְיָ הָּנִם לֵכִּם לֵב לַדַּעַת וְעִינִים לְרָאוֹת וְאָזְנַיִם לִשְׁמְע עַד הַיָּוֹם הַאָּה: בְּמִרְבָּיָה לְא־בָלְוּ שֵׂלְמְתִיכֶם בְּנִים לְשְׁמְע עַד יוֹמָא הָרִין: דְּמְלְתִרְּכָם אַרְבָּעִים שְׁנָה בַּמִּדְבָּר לְא־בָלְוּ שֵׂלְמְתִיכֶם בְּרִבְּיִּר לְא־בָלְוּ שֵׂלְמְתִיכֶם בְּנִבְּרִית יְתְכוֹן אַרְבְּעִים שְׁנָה בַּמִּדְבָּר לְא־בְלְוּ שַׂלְמְתִיכֶם בְּתְּבְּר לְא־בְלְתָּה בַּמִרְבְּרְא לָא בְּלִיאַת בְּסוֹתְכוֹן אַנְיִן שְׁנִין שְׁנִין בְּמִרְבְּרָא לָא בְּלִיאַת בְּסוֹתְכוֹן מִעְלֹךְ לֹא־בֶלְתָה מֵעֵל רַגְּלֶּך: הַלָּחָם לְא אֲכַלְתָּה מֵעֵל רַגְּלָּר: הַלַחְמָם לְא אֲכַלְתָּה מִעֵל רַגְּלָר: הַלַחְמָם לְא אֵבַלְתָּה מִעֵל רַגְּנָבן הִיּמִם לָּא אֲכַלְתָּה מִעֵל רַגְּלָר: הַלְחָבְּי לָא אַבַלְתָּה מִעֵל רָנְה לָא אֵבַלְתָּה מִעֵל רְנִים בְּיִים מִעְל רַנְיִי בְּאִבְּיִוֹן שִׁלְּיִים לְּא אֲבַלְתָּה מִעֵּל רָבְּיִים בְּיִּהְיִים לְּא אֲבַלְתָּה מִעֵּל רָּיִם בְּנִים בְּיִבְּיִּים בְּעִין מִיּנִין מִילְנְים לְא אֲבַלְתָּה מִעֵל רַגְּלָבְי: הְלַחִמָּא לָא אֵבַלְתָּה בְּיִבְּיוֹן וּיִים בְּעִין בְּיִים מִילְיִים מְּנִיף לָא עָּדוֹ מִילְיִים בְּיִבְּיִים בְּיִים מִּעַל רָבְיִים בְּיִבְּיִם בְּיִּבְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּבְּיִים בְּיִּים בְּיִבְּיִים בְּיִים בְּעִים בְּיִבְּיִים בְּיִים בְּנִים בְּיִים בְּיוֹים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִבְּיוּ בְּיִים בְּבְּיוֹ בְּיִים בְּיִבְּלְים בְּיִים בְּיוּים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִּים בְּיוֹם בְּיִיבְּים בְּיִּים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים

אף אָנוּ שָמַדְנוּ בְּסִינִי וְקְבַּלְנוּ אֶת הַפּוֹרָה וְנִיפְּנָה לָנוּ, וּמָה אַפּה מַּאְלִיט אֶת בְּנֵי אַבְּטְךְּ שָלֶיהָ, וְיֹאמְרוּ לָנוּ יוֹס מָחָר: לֹא לָכֶס נִיפְּנָה, לָנוּ נִיפְּנָה. וְאֲמָח מֹשֶׁה עַל הַדְּבָר, וְעַל וֹאֹת אָמֵר לָהֶס "הַיּוֹס הַיָּה נִהְיֵיתָ לְעָס וֹגוֹי" (לעיל כז, ט), הַיּוֹס הַיָּה הַבּנִפִּי (ג) וְלֹא נָתֵן ה׳ לֶבֶם לֵב לָדַעַת. לְהַכִּיר אָת חַסְדֵי הקב"ה וְלִידָּבַק בּוֹ: עַד הַיּוֹם הַדְּה. בְּמַנְמִי, בְּאוֹמוֹ הַיּוֹם בָּנְּמָן מֹשֶׁה וְלִידָּבַק בּוֹ: עַד הַיּוֹם הַדְּה. בְּמַנְמִי, בְּאוֹמוֹ הַיּוֹם בָּנְמָן מֹשֶׁה הַפֶּרִים בְּנֵי לֵוִי, כְּמוֹ בֻּבְּהִנִיה אָנֹ הַפְּהָנִים בְּנֵי לֵוִי (לֹהֹנָ לֹהָ בִּי יִבְוֹרָתְלֹ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְאַמְרוּ לֹו: מֹשֶׁה רְבִּינוּ, וֹלִמְרוּ לֹו: מֹשֶׁה רְבִּינוּ,

CHUMASH TRANSLATION —

to Pharaoh and to all his servants and to all his land—2 the great challenges that your eyes beheld, those great signs and wonders. 3 But Hashem did not give you a heart to know, or eyes to see, or ears to hear until this day. 4 I led you for forty years in the Wilderness, your garments did not wear out from on you, and your shoe did not wear out from on your foot. 5 Bread you did not eat

- ONKELOS ELUCIDATED -

ילְכָל עַבְּרוֹהִי וּלְכָל עַבְרוֹהִי — to Pharaoh and to all his servants וּלְכָל — and to all his land —

- 2. נְסִין רַבְּרְבִין the great MIRACLES בּי חָוָאָה עֵינָיךְ that your eyes saw, אָתָיָא רַבְרְבַיָּא הָאִנוּן those great signs and wonders.
- 3. וְלָא יְהַב יְיָ לְכוֹן לָבָּא לְמְדַּע But Hashem did not give you a heart to know וְעַיְנִין לְמֶחֶנֵי וְאָדְנִין לְמִשְׁמֵע or eyes to see, or ears to hear עד יוֹמא הדין until this day. [3]
- 4. יְדַבְּרִית יָתְכּוֹן אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּמַדְבְּרָא I led you [4] for forty years in the Wilderness, יְדַבְּרִית נְּמָוֹתְבוֹן מִנְּכוֹן during which your GARMENT did not wear out FROM YOU, וּמְטָנִיךְ לָא עֲדוֹ and your shoes did not depart from on your Feet. [6]
- 5. לַחִמָּא לָא אַכַלְתוּן Bread you did not eat, but only manna,

was spoken only to the men. In this verse, Moshe summons the women, young children, and proselytes (see v. 9) to address them as well (*Or HaChaim*).

- 2. Rashi (above, 4:34) interprets the word מְשׁוֹת as challenges, referring to Moshe's challenge to Pharaoh to ask for a display of Hashem's might that, to Pharaoh's mind, was impossible (see Shemos 8:5).
- 3. That is, Hashem did not give you the ability to comprehend the full extent of His kindness toward you until today. Only now, after enjoying His beneficence in the Wilderness for forty years as the following verses go on to describe have you gained a true understanding of His kindness (*Rashi* with *Gur Aryeh*). See *Rashi* here and to v. 6 for additional explanations of this verse.
- 4. This and the following verse are spoken in the Name

- of Hashem, as the following verse concludes, that I am Hashem, your God (Chizkuni to the following verse; see Ramban to 31:23 below; cf. HaKesav VaHaKabbalah to the following verse).
- 5. Although the literal meaning of לא בָּלְתָּה is $did\ not\ wear\ out$, Onkelos translates it $did\ not\ depart$ in order to avoid repetition of the term that appears in the previous clause (Beurei Onkelos, Marpei Lashon).
- 6. The verse speaks of garments in the plural, since it is referring to multiple garments of many people (שֵּלְמְתִיכֶּם, your [plural] garments), and of a shoe in the singular, since in this clause it addresses Israel in the singular (אַלְמִרָּבְּעָלָן, your [singular] shoe); see Pesikta Zutrasi. Onkelos, however, refers to a garment in the singular and to shoes in the plural, since a person requires only

ּוְיָיִן וְשֵׁבֶּר לְא שְׁתִיתֵּם לְמַעַן תִּדְעוּ בֵּי אֲנִי יהוָה אֱלְהֵיבֶם: נַחֲמֵר וְעַתִּיק לָא שְׁתִיתוּן בְּדִיל דְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלְהַכּוֹן: חַדַת

מפטיר ו נַתָּבָאוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזָּה נַיֵּצֵא סִיחוֹן מֵלְכָּא דְחָשְׁבּוֹן וְעוֹג

וּ נַאֲמִיתוּן לְאַתְּרָא הָרֵין וּנְפַּק סִיחוֹן מֵלְכָּא דְחָשְׁבּוֹן וְעוֹג

מֵלְכָּא דְמִתְנָן לְקָרָאתֵנוּ לַמִּלְחָמָה וַנַּבֵּם: ז וַנִּקַחֹ אֶת־אַרְצָם

מֵלְכָּא דְמִתְנָן לְקַרָאתֵנוּ לַמִּלְחָמָה וַנַּבִּם: ז וַנִּקַחֹ אֶת־אַרְצָם

מֵלְכָּא דְמִתְנָן לְקַרָאתֹנִי לַמְלְחָמָה וַנַּבְּעוֹי וּוֹנְפַלְנִי יִתְ אַרְצָחוֹן

מִלְכָּא דְמִתְנָן לְקַרָאתֹנֵי לְמָעָחוֹן וּנְשִׁבְּטָא דְנָר וֹלְבָּבְיֹי וְלַבְּיְנִי וְלַבְּיְיִת הַוֹּצִי שַׁבֶּט הְמְנַשְׁוּי:

ח וּשְׁבְּילוּ אָת בָּל־אֲשֶׁר הַבְּרִית הַוֹּלְאבְיּא דְּנָר וֹלְבַּלְתוֹ שִׁבְּטָא דִּמְנַשְׁי:

ח וְתִשְׁרוֹן יִת פִּתְנָמִי קְנָמָא הָבִין וְתַעְבְּדוֹן יָתְהוֹן בְּדִיל לְתַעְלִיתוֹ הַבְּיִל הָתְבִיי סִימוּ.

המעלחנו יות בָּל־אֲשֶׁר תַּעְשְׁוּוֹן: פּבּפּ פּ קּכ״בּ פּסוּקִים. לעברי״וּ סִימוּ.

י"בר

ג), שָׁמִין אָדָס שוֹמֵד עֵל סוֹף דַּשְמּוֹ שֶׁל רַבּוֹ וְחָכְמַת מִשְׁלָּתוֹ עֵד אַרְבָּעִים שָׁנָה (עבודה זרה ה:), וּלְפִיכָךְ לֹא הַקְפִּיד עֲלֵיכֶם הַמָּקוֹם "עַד הַיּוֹם הַשָּׁה" (לעיל פסוק ג), אֲבָל מִבָּלוֹ וְאֵילֶךְ יַקְפִּיד, לְפִיכָךְ "עַד הַיּוֹם הַשָּׁה" (לעיל פסוק א), אֲבָל מִבְּרִי הַבּרִים הַאֹּאֹם וּגו'":

שֶׁתָּפֶס דְּבֵקִים וַחַּפֵּנִים בַּמָּקוֹם: (ו) וַתְּבֹאוּ אֱל הַמְּקוֹם הַדֶּה. עַמָּה חַשָּׁה חַלִּים עַנְמְכֶס בּגְדוּלָה וְכְבּוֹד, חַל מְּבַעֵטוּ בַּמָּקוֹם עַנְמְכֶס בּגְדוּלָה וְכְבּוֹד, חַל מְּבַעֵטוּ בַּמָּקוֹם וְגוֹ" ווֹל יָרוּם לְּבַבְּכֶס, "וּשְׁמַרְפֶּס חֶת דְּבְרֵי הַבְּרִית הַחֹּלֹת וגוי" (פסוק ח). דָּבָר חַׁחֵר, "וְלֹח נָתַן ה' לָכֶם לֵב לָדַעַת" (לעיל פסוק

CHUMASH TRANSLATION

and wine or that which intoxicates you did not drink, so that you would know that I am Hashem, your God. 6 And you arrived at this place, and Sichon, king of Cheshbon, and Og, king of Bashan, went out toward us for war, and we struck them. ⁷ We took their land and gave it as an inheritance to the Reuvenite, the Gadite, and to half the tribe of the Menasheh'ite. ⁸ You shall observe the words of this covenant and you shall perform them, so that you will succeed in all that you do."

- ONKELOS ELUCIDATED -

יוָחָמֵר חְדַת וְעַהִּיק לָא שְׁתֵיתוּן — and wine NEW OR AGED^[7] you did not drink, but only water from the well, בְּדִיל דְתִּדְעוּן — so that you would know אֲבִי אֲנָא יִיִ אֱלָהַכוּן — that I am Hashem, your God, Who provides for all your needs.

- 6. וּנְפַּק And you arrived at this place, וּנְפַּק And you arrived at this place, וּנְפַּק and Sichon, king of Cheshbon, and Og, king of MASNAN, went out toward us הַּמְשָׁנִוּן TO WAGE war, וּמְחֵינְנוּן and we struck them.
- 7. וְּהַבְּנָא לְאַחֲסָנָא We took their land וְּהַבְּנָא יָת אַרְעֲהוֹן and we gave it as an inheritance לְשׁבָטָא דִרְאוֹבֵן וּלְשׁבְטָא to the tribe of reuven, the tribe of GAD, וּלְפַלְגוּת and to half the tribe of MENASHEH. שִׁבָּטָא דִמְנַשָּׁה
- 8. וְתִּשְׁרוֹן יָת בּּתְגָמֵי קְיָמָא הָדֵין You shall observe the words of this covenant וְתַּעְבְּדוֹן יָתְהוֹן and you shall perform them, בְּדִיל דְּתַצְלְחוֹן so that you will succeed יָת בָּל דִי in all that you do."

one garment, but requires two shoes for his two feet. 7. See 14:26 above, note 50.

8. The verses enumerate these accomplishments to convey the message that even though you have achieved great things, you should not become haughty; rather, as the passage continues, *You shall observe the words of this covenant (Rashi* to v. 6).

9. The Hebrew verb משכיל, which is related to the word, with is related, is often used to mean succeed, for proper use of the intellect breeds success. This is how Onkelos understands it here as well (Marpei Lashon), as do Targum Yonasan and Ibn Ezra. Targum Yerushalmi, however, translates תַּשְּׁבִּילוּן in its literal sense as זְּהַתְּבּוֹנְנוּן, that you will contemplate.

HAFTARAS KI SAVO / הפטרת כי תבוא

Yeshayah 60:1-22 / ישעיה ס:א־כב

60 ¹ A rise! Shine! For your light has arrived, and the glory of HASHEM has shined upon you. ²For, behold! Darkness shall cover the earth, and dense cloud the kingdoms; but upon you shall shine HASHEM, and His glory shall be seen upon you. 3 Nations will go by your light, and kings by the brightness of your shine. 4 Lift your eyes about you and see, all of them assemble, they come to you; your sons from afar shall come, and your daughters shall be nurtured alongside [royalty]. 5 Then you shall see and be radiant, anxious and expansive shall be your heart, for the affluence of the west shall be turned over to you, and the wealth of nations shall come to you. ⁶ An abundance of camels will envelop you, dromedaries of Midyan and Eiphah; all those of Sheva shall come, gold and levonah shall they bear, and the praises of HASHEM shall they proclaim. ⁷ All the flocks of Kedar shall be gathered unto you, the rams of Nevayos shall minister to you; they shall be brought up with favor upon My Mizbe'ach, and the House of My glory will I glorify. 8 Who are these? Like a cloud they fly, like pigeons to their cote-windows! 9 For unto Me shall the island-dwellers gather, and the ships of Tarshish [as] in earlier times, to bring your children from afar, their gold and silver with them, for the sake of HASHEM, your God, and for the Holy One of Israel, for He has glorified you. 10 Then the sons of strangers shall build your city-walls and their kings shall minister to you; though I struck you in My indignation, in My favor have I been compassionate to you. 11 And your gates shall be opened continuously, day and night, they shall not be closed, to bring to you the wealth of nations, and their kings under escort. 12 For the nation and the kingdom that will not serve you shall be lost, and the nations utterly destroyed. 13 The glory of the Lebanon [forest] shall come to you — cypress, fir and box tree, together — to glorify the site of My Sanctuary, and the site of My footstool will I honor. 14 They shall go unto you in bent submission, those children of your oppressors; and they shall prostrate themselves at the soles of your feet, all those who slandered you; and they shall call you "the City of HASHEM, Zion, [the City of] the Holy One of Israel." 15 In place of your having been forsaken and hated with no wayfarer, I shall establish you as an eternal pride, a joy for each succeeding generation. 16 You shall nurse from the milk of the nations, from the breast of kings shall you nurse; then you shall know that I, HASHEM, am your Savior and your Redeemer, the Mighty One of Yaakov. 17 In place of the copper I will bring gold; and in place of the iron I will bring silver; and in place of the wood, copper; and in place of the stones, iron; I will set your appointed officials for peacefulness and your overlords for righteousness. ¹⁸ No longer shall violence be heard in your land, [nor] plunder and breakage in your borders; but you shall call [God's] salvation your [protective] walls, and [His] praise your gateways. 19 You shall no longer have need of the sun for light of day, nor for brightness the moon to illuminate

ס א קוֹמִי אָוֹרִי כֵּי בַא אוֹרֶךְ וּכִבְוֹד יהוָה עַלַיִרְ זַרֵח: בּכֵּי־הָנֵה הַחֹשֶׁרְ יִכַּסֶּה־אֶּרֵץ וַעַרַפֵּל לִאָמֵים וַעַלַיִּךְ יִזְרֵח יהוֹה וּכִבוֹדְוֹ עַלַיִרְ יֵרָאֶה: גּ וְהֶלְכִּוּ גוֹיֵם לִאוֹרֵךְ וּמִלַכֵּים לְנָגַה זַרְחֶךְ: דְּשָׁאֵי־סַבָּיב עֵינַיִךְ וּרְאָי כִּלָּם נִקבִּצִוּ בָאוּ־לֶךְ בָּנַיִּךְ מֵרַחְוֹק יָבֹאוּ וּבִנֹתַיִךְ עַל־צֵד תֵאַמֵנַה: הּאָז תִּרְאִיֹּ וְנַהַּרְתִּ וּפַחֵד וַרַחַב לְבַבֶּךְ כִּי־יֵהַפֶּרְ עַלַיִרְ הַמִּוֹן יַם חֵיל גוֹיָם יַבָּאוּ לַך: וּ שִׁפָעַת גָּמַלִּים תַּבַּסֵּׁך בִּרָרֵי מִדְיַן וְעֵיפָּה כָּלֶם מִשְׁבָא יַבְאוּ זַהָב וּלְבוֹנַה יָשַּׁאוּ וּתָהָלְוֹת יהוָה יָבַשֵּׁרוּ: זַ כַּל־צָאן קֶדֵר יָקָבְצוּ לַּךְ אֵילֵי נִבַיִוֹת יִשֶּׁרְתְוּנֵךְ יַעַלְוּ עַל־ רצוֹן מִזְבָּחָי וּבֵית תִפָּאַרְתֵּי אַפַאֵר: חמי־ אֶלֶה כַּעָב תִעוּפֵינַה וְכַיוֹנֵים אֵל־אַרְבְּתֵיהָם: ט כִּי־לֵי | אָיֵים יָקוּוּ וַאַנִיָּוֹת תַּרְשִׁישׁ בַּרָאשׁנַה לְהַבֵּיא בַנַּיִרְ מֵרַחוֹק כַּסְפֵּם וּזָהַבֵּם אָתַם לשם יהוה אלהיר ולקרוש ישראל כי פארר: י ובַנוּ בִנִי־נַכַר חִמתִירָ וּמַלְכֵיהֵם יִשַּׁרְתִוּנֵךְ כֵּי בַקצָפָּי הַכִּיתִּיך וּבָרצוֹנֵי רַחַמְתֵּיך: יא וּפַתַּחוּ שעריך תמיד יומם ולילה לא יסגרו להביא אַלַיִרְ חֵיל גּוֹיִם וּמַלְכֵיהֵם נָהוּגֵים: יבּ כֵּי־ הגוי והממלכה אשר לא־יעבדור יאבדו וָהַגּוֹיֵם חַרָב יָחֲרֶבוּ: יג כָּבָוֹד הַלְּבַנוֹן אֵלַיִרְ יַבוֹא בָּרֵוֹשׁ תִּדְהֵר וּתָאַשִּׁוּר יַחְדֵּו לְפַאֵר מָקוֹם מִקְרֵשִׁי וּמָקוֹם רַגַּלֵי אֲכַבֵּד: יר וְהַלְכֹוּ אַלֵירָ שָׁחוֹם בָּנֵי מִעַנַּיִרְ וְהָשָׁתַּחַנוּ עַל־כַּפּוֹת רָגְלַיִרְ כַּל־מִנֵאַצַיִרְ וְקָרְאוּ לַךְּ עִיר יהוֹה צִיּוֹן קִרוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: טוּ תַּחַת הֵיוֹתֵךְ עַזוּבָה וּשְׂנוּאָה וָאֵין עוֹבֶר וְשַׂמִתִּיךְ לְגָאָוֹן עוֹלֵם מִשְּׁוֹשׁ דְּוֹר וַדְוֹר: סוֹ וְיַנַּקְתִּ חֵלֵב גוֹיִם וְשְׁד מָלַכֵים תִּינָקִי וִיַדַעַתִּ כֵּי אַנֵי יהוה מְוֹשִׁיעֵׁךְ וְגָאֵלֵךְ אַבֶּיר יַעַקב: יוּ תַחַת הַנָּחֹשֵׁת אַבֶּיא זָבָב וִתַּחַת הַבַּרְזֵל אֶבִיא בֶּסֶף וִתַּחַת הֶעֵצִים ׁ נָחֹשֵׁת וִתָחַת הָאַבָנִים בַּרִוֵל וִשַּׂמִתֵּי פִקְדָּתֵךְ שַׁלוֹם וִנְגִשֵּיִרְ צָדַקָה: יח לֹא־יִשַּׁמַע עַוֹד חַמַס בּאַרְצֵּׁךְ שָׁד וָשֶׁבֶר בּגִבוּלֵיִךְ וְקַרֵאת יִשׁוּעַה חוֹמֹלֵיִךְ וּשָׁעַרַיִךְ תִּהָלֶה: יט לֹא־יַהִיֵה־לַּךְ עָוֹד ָהַשַּּׁמֵשׁ לָאָוֹר יוֹמֶם וּלְנֹגַהּ הַיַּרֵחַ לָא־יַאֵיר

for you; rather HASHEM shall be unto you an eternal light, and your God for your glory. ²⁰ Never again shall your sun set, nor shall your moon be withdrawn; for HASHEM shall be unto you an eternal light, and ended shall be the days of your mourning. ²¹ And your people, they are all righteous; forever shall they inherit the Land; a branch of My planting, My handiwork, for Me to glory in. ²² The smallest shall increase a thousandfold, and the least into a mighty nation; I am HASHEM, in its time I will hasten it.

לֶרְ וְהֵיָה־לֶךְ יהוֹה לְאוֹר עוֹלֶם וֵאלהַיִּךְ לְתִפְאַרְתֵּךְ: כּ לְא־יָבָוֹא עוֹד שִׁמְשֵׁׁךְ וְיִרַחֶּךְ לְא יֵאָסֵף כִּי יהוֹה יִהְיֶה־לֶּךְ לְאוֹר עוֹלֶם וְשֵׁלְמִוּ יְמֵי אֶבְלֵךְ: כּא וְעַמֵּךְ כָּלֶם צַּדִּילִים לְעוֹלֶם יִיִּרְשׁוּ אָרֶץ וַגְצֶר מַשָּׁעֵי [מטעו כּ׳] מֵעֲשֵׂה יָדֵי לְהִתְּפָּאֵר: כּב הַקָּטוֹן יִהְיֶה לָאֶלֶף וְהַצַּעֶיר לְגִוֹי עָצְוּם אֲנִי יהוָה בְּעִתָּה אֲחִישֶׁנָּה: